

TARALD RASMUSSEN

OG EINAR THOMASSEN (RED.)

KILDESAMLING

TIL KRISTENDOMSKUNNSKAP

MED RELIGIONS- OG LIVSSYNSORIENTERING

BIND 2:

JØDEDOMMEN

HINDUISMEN

BUDDHISMEN

HUMANISMEN

NASJONALT LÆREMIDDELSENTER · 1999

INNHold

Bind 1

KRISTENDOMMEN:

SMÅSKOLETRINNET OG MELLOMTRINNET

Innledning om stoffutvalget	16
Tekster	16
Bilder til bibeltekster på småskoletrinnet	16
Legender og fortellinger	29
Nikolaus	29
Lucia	33
Selma Lagerlöf: Flukten til Egypt	36
Maria	39
Jakob den eldre	47
Katerina av Alexandria	52
Sankt Georg	58
Martin av Tours	64
Benedikt av Nursia	68
Hellig-Olav	72
Frans av Assisi	77
Sankta Sunniva	85
Sankt Hallvard	87
Birgitta av Vadstena	90
Kirkehistoriske kildetekster	94
Fra Benedikts regel	94
Korstogsbevegelsen	98
Den apostoliske trosbekjennelsen	101
Luther, Calvin og Den katolske kirken om Gud	101
Bartolomé de Las Casas	115

UNGDOMSTRINNET

Kirkehistoriske kildetekster fra nyere tid	117
Pontoppidans katekismeforklaring	117
Hans Egede og misjonen på Grønland	120
Fra Thomas von Westen om misjonen blant samene	122
John Wesley og metodismen	124
Hans Nielsen Hauges testamente til sine venner	127
Gustava Kielland: Erindringer fra mitt liv	130
Forsamlingsfrihet og religiøs frihet	133
Læstadianismen – kristendom på nordnorsk	135
T. B. Barratt og pinsebevegelsen i Norge	137
Historisk bibelforskning og bibelkritikk	140
Dietrich Bonhoeffer: Martyr under nazismen	142
Kristendom og nazisme i Norge	144
Fra «Kirkens Grunn»	146
Fra helvetesstriden 1953	150
Eksempler på kristendomstolkninger i vår tid	154
Feministiske kristendomstolkninger	154
Jo mørkere natten, jo lysere morgenrøden	157
Korsveien	162

Om å klargjøre Ordet	162
Vår holdning til innflytterne	164
Etiske konflikter og valg knyttet til forbruk	165
ISLAM	
Innledning	185
Skapelsen og profeter før Muhammad	185
Skapelsen	185
Kvinnen	187
Engler	188
Adam	189
Adams to sønner	190
Profeten Nuh	191
Profeten Hud	193
Profeten Ibrahim	194
Profeten Yaqub	203
Profeten Yusuf	203
Profeten Musa	210
Profeten Daud	213
Profeten Sulaiman	214
Profeten Isa	216
Profeten Muhammad	222
Liste over profeter og sendebud	247
Muhammads venner og etterfølgere	249
Islams første kvinner	257
Bønn, tro og etikk	262
Bønn	262
Fødsel og navngivning	263
Årlige høytider	263
Moskeen	263
Troslære	266
Etikk	267
Kunst	268
Shia-islam · Sharia · Sufismen	272
Shia-islam	272
Sharia	275
Sufismen	276

BIND 2

JØDEDOMMEN

Jødiske fester	301
Sabbaten	301
Pesach (påskefesten)	305
Shavuot (ukefesten)	307
Rosh hashana (nyttår)	308
Jom kippur (forsoningsdagen)	309
Sukkot (løvhyttefesten)	311
Hanukka	314
Purim	316
Liv og tro	318
Bønn	318
Synagogen	321
Noen hovedpunkter i jødisk tro	323
Et liv etter halacha og mitsvot	330
Jødisk mystikk	334
Fra jødisk bibelutleggelse	338
Hvem er jøde? Jødisk identitet	339
Kunst, symboler, kulturinnsats	342
Jerusalem – i historie og tanke	345
Jerusalem og Tempelet	345
Tempelets fall	345
Oljeberget – oppstandelsens sted	351
Fra jødisk historie	352
Antisemittisme og holocaust	352

HINDUISMEN

Innledning	368
Hinduismens teksthistorie	369
Bønn til Ganesha	371
Fortellinger	372
Shiva og hans familie	372
Vishnu og hans nedstigninger (avatara)	385
Gudinnen (Mahadevi) og gudinnene	397
Begreper, sannheter og verdier	404
Veda	404
Brahman	405
Yoga	406
Livet og frelsen	408
Rituelt liv i hinduismen	415
Pudsja	415
Hinduismens festivaler	416
Hinduismens overgangsritualer	416
Hinduismen som verdensreligion	419
Hinduismens utbredelse i verden	419
Hinduguruer med internasjonal suksess	421

BUDDHISMEN

Buddha – biografi og legende	438
------------------------------------	-----

Litteraturen	438
Beretninger om Buddhas liv	441
Klassiske beretninger om Buddhas disipler	456
Buddhistisk historie	464
Keiser Ashoka – «gudenes yndling»	464
Mahinda og Sanghamitta	465
De ti gode handlemåter og de fem leveregler	467
De fem leveregler – pluss fem til	467
De ti gode handlemåter	468
Eksempelfortellinger	470
Innledende kommentarer til mellomtrinnet	473
Buddhistiske grunnbegreper	474
Oppvåkning – tekster om innsikt og medfølelse	474
Karma og gjænfødsel – tekster og bilder om tilværelsens hjul	479
Nirvana	484
Buddhismens vei – innsikt, etikk, meditasjon	485
Ordensliv – munkar og nonnar	487
Buddhistiske høytider	490
Buddhistisk kunst	492
Symboler i buddhistisk kunst	492
Fra den historiske Buddha til overjordiske buddhaer	493
Ulike retningar innanfor buddhismen	498
Buddhismens vei gjennom verden – kart	501
 HUMANISMEN	
Innledning	509
Fra antikken	511
Fortellinger om Sokrates	511
Mark Aurel	517
Vitenskap utfordrar religionen	519
Utviklingslæren	519
Sigmund Freud	521
Eksemplar på moderne religionskritikk	526
Fridtjof Nansen	526
Bertrand Russell	528
Tilman Moser	533
Imagine	536
Fra norsk livssynsdebatt i mellomkrigstiden	537
Helge Krog: «Diktningens innsats»	537
Sigurd Hoel: «Motstand mot ...»	538
Kristine Bonnevie: «Et livssyn»	540
Anders Wyller: «Kampen om mennesket»	543
Human-Etisk Forbund	547
Kristian Horn: «Det human-etiske livssyn»	547
Lars Gunnar Lingås: «Humanetikk er mer enn kirkekritikk!»	552
Menneskerettighetene	558
Verdenserklæringa om menneskerettighetene	559
FNs konvensjon om barnets rettigheter	566
Bildeliste	573

JØDEDOMMEN

VED
TORLEIF ELGVIN

INNHold

Jødedommen	301
Jødiske fester	301
Sabbaten	301
<i>Fra sabbatsbønnene</i>	302
<i>Sabbatens teologiske betydning</i>	303
Pesach (påskefesten)	305
Shavuot (ukefesten)	307
Rosh hashana (nyttår)	308
Jom kippur (forsoningsdagen)	309
<i>Jom kippur mens Tempelet stod</i>	309
<i>Jom kippur etter Tempelets tid</i>	309
Sukkot (løvhyttefesten)	311
Hanukka	314
Purim	316
Liv og tro	318
Bønn	318
<i>Shema</i>	319
<i>Amida – den stående bønnen</i>	319
Synagogen	321
Noen hovedpunkter i jødisk tro	323
<i>Skapelsen. Gud og mennesket</i>	324
<i>Sinaipakt og Tora. Det utvalgte folk</i>	326
Et liv etter halacha og mitsvot	330
<i>Spiseforskrifter</i>	331
<i>Veien gjennom livet</i>	331
Jødisk mystikk	334
Fra jødisk bibelutleggelse	338
Hvem er jøde? Jødisk identitet	339
Kunst, symboler, kulturinnsats	342
Jerusalem – i historie og tanke	343
Jerusalem og Tempelet	343
Tempelets fall	345
<i>Bar Kochba-opprøret</i>	347
<i>Tisha beav</i>	349
<i>Vestmuren – det helligste bønnestedet</i>	349
Oljeberget – oppstandelsens sted	351
Fra jødisk historie	352
Antisemittisme og holocaust	352
Historisk oversikt	356
Noen sentrale litterære betegnelser	359
Noter	360

JØDEDOMMEN¹

Denne fremstillingen tar ortodoks jødisk tradisjon som utgangspunkt for beskrivelsen av seder og skikker. Synagogene i Norge er også ortodokse. Samtidig må elevene få vite at de fleste av dagens jøder ikke definerer seg som ortodokse, og at man finner så vel mer liberale grupperinger som sekulære jøder.

JØDISKE FESTER

Jødisk kalender og jødisk liv er sentrert rundt to sirkler, sjudagersuken med sabbaten som høydepunkt og avslutning, og året på tolv måneder (tretten i skuddår), der vi møter høytider og perioder med ulikt preg.

Jødiske fester erindrer og gjenopplever sentrale hendelser fra Israels historie, slik de er fortalt i bibelske (og delvis etterbibelske) bøker. Vi kunne si at vi finner en «script» i Bibelen og historien, og at Israels folk «setter opp dramaet» og lever det ut, i hjem og synagoge. Flere av festene og deres bibelske «script» egner seg godt for dramatisering i klassen. Sabbaten er til minne om skapelsen på sju dager og Guds hvile på den sjuende dag, samt om pakten Gud gjorde med Israel på Sinai. Påskefesten gjenopplever slavekår i Egypt og utfrielsen derfra. Ukefesten er viet Guds åpenbaring av Toraen på Sinai. Løvhyttefesten markerer folkets vandring gjennom ørkenen og minner om Guds nærvær i tabernakelet og Tempelet. Rosh hashana henter tema fra skapelsen og fra dommen som venter. Hanukka feirer frigjøring fra syriske herrer og religiøs forfølgelse i det 2. århundret fvt. Purim feirer frihet fra antisemittisme i det gamle perserriket, slik det er skildret i Esters bok.

SABBATEN

Sabbaten markeres i enhver jødisk familie, uansett hvor lite religiøs den forstår seg selv. De fleste jødiske familier tenner sabbatslys og har et festmåltid fredag kveld. Mens alle markerer sabbaten i hjemmet, er det færre som går til synagogen.

En jødisk tenker ble spurt om hva som har bevart jødene som et eget folk gjennom så mange århundrer med forfølgelser og motgang. Hvorfor har ikke folket gått under eller blitt assimilert? Han svarte: Sabbaten har holdt oss sammen, det er den som har gitt oss hvile og fred midt igjennom trengsler og forfølgelser!

Sabbaten minner først og fremst om hvordan Gud skapte verden på seks dager og hvilte på den sjuende (1 Mos 1,1-2,3). Dernest minner den om at Toraen ble gitt Israel på Sinai. Og til sist, sabbaten blir også et bilde på den endelige forløsning.

Sabbaten er en ukjentlig høytid; den er en tid som er helliget og atskilt fra hverdagen. Både Bibelen og jødisk tradisjon tillegger sabbaten et sterkere gudsnærvær enn de andre festene (påske, ukefest, løvhyttefest etc.). Slik Israel hadde en helligdom i rommet (Tempelet i Jerusalem), blir sabbaten en helligdom i tiden. Også når Israel ikke lenger har et tempel (fra år 70 evt.²), har det en helligdom der man kan møte Gud.

Sabbaten er et tegn på paktsforholdet mellom Gud og Israel. Sabbaten er altså gitt til Israel, ikke til de andre folkeslag. Når jødene feirer sabbaten, vitner de om at Gud har skapt alt

*Småskoletrinnet
6. klasse*

Marc Chagall: Mor tenner sabbatslysene.

(1 Mos 2,1-3, også det skapte skal få hvile), og at Gud har utvalgt Israels folk (2 Mos kap. 19-20; 31,12-17).

Sabbaten, ukens høydepunkt, begynner ved solnedgang fredag (i jødisk tradisjon begynner døgnet ved solnedgang). Moren tenner sabbatslysene rett før sabbaten begynner, mens hun ber en kort bønn. Mange går til en kort gudstjeneste i synagogen. Sabbatens kjæreste sang, som synges i synagogen, er «Lecha dodi» (Kom, min kjære, la oss gå bruden i møte): Man vender seg mot sabbaten, som hilses velkommen som en brud som kommer til sitt bryllup (sangen er gjengitt på side 334). Når ektemannen kommer hjem, leser han en lovprisning over «den dyktige hustru» fra Ordspråkene 31,10-31.

Det sentrale fredagskvelden er sabbatsmåltidet i storfamilien. Samtale og sanger hører med. I ortodokse familier samtaler man gjerne om ukens avsnitt fra Toraen (Mosebøkene), og barna kommer med kommentarer og spørsmål.

Lørdag formiddag finner synagogens hovedgudstjeneste sted. Gudstjenesten ledes av en kantor (forsanger). Menigheten følger med i sine bønnebøker og leser noen avsnitt sammen med kantoren. Denne gudstjenesten kan beskrives som en dramatisering og gjenoppleving av det som hendte ved Sinai-fjellet: Gud gav Toraen til Israel, og Israel sa seg villig til å «ta på seg Toraens åk». I synagogen dras forhenget for toraskapet til side, og en torarull tas ut og bæres rundt i salen. Mennene «kysser» Toraen med bønnesjalet, torarullen legges så på lesepulten, og ukens tekstavsnitt leses (messes) av kantoren, mens sju menn etter tur blir kalt opp for å lyse velsignelse over lesningen. Etter torateksten følger lesningen fra Profetene, som utfyller temaet fra ukens toraavsnitt. Så løftes torarullen høyt opp, rulles sammen og tas tilbake til toraskapet, før gudstjenesten fortsetter med flere bønner.

Sabbaten er slutt lørdag kveld når man kan telle tre stjerner på himmelen. Nå markeres skillet mellom helg og hverdag, «havdala». Man lukter på noe som dufter godt, for å huske sabbatens «gode duft» ut i uken som kommer, tenner et lys og ber en bønn.³

FRA SABBATSBØNNENE

Morens bønn rett før sabbaten begynner, når hun tenner sabbatslysene.

Priset være du, Herre vår Gud, universets konge, som har gjort oss hellige ved dine bud, og befalt oss å tenne sabbatslysene!

Shalom alechem

Denne sangen synges før sabbatsmåltidet. Det finnes ulike melodier.

Fred med dere, tjenende engler, engler for den høyeste,
han som er den hellige kongenes konge,
priset være han!

Kom med fred, frelsens engler, engler for den høyeste,
han som er den hellige kongenes konge,
priset være han!

Fra farens bønn under sabbatsmåltidet fredag kveld (bønnen kan også leses av en kvinne, særlig skjer det når det ikke er noen mann til stede).

Mens han løfter vinbegeret:

Priset være du, Herre vår Gud, universets konge, du som skaper vintreets frukt.

Priset være du, Herre vår Gud, universets konge, som har gjort oss hellige ved dine bud. I kjærlighet gav du oss din hellige sabbatsdag til arv, til et minne om det første skaperverk. Den er den første blant festdagene, og minner oss om utfrielsen fra Egypt. For du valgte oss ut, blant alle folkeslag helliget du oss, og i kjærlighet gav du oss din hellige sabbatsdag til arv.
Priset være du, Herre, som helliger sabbaten!

Mens han løfter de to sabbatsbrødene:⁴

Priset være du, Herre vår Gud, universets konge, du som gir oss brød fra jorden!

Faren velsigner barna i familien:

Må Herren gjøre deg som Efraim og Manasse! (for guttene)

Må Herren gjøre deg som Sara og Rebekka! (for pikene)

Herren velsigne deg og bevare deg!

Herren la sitt ansikt lyse over deg og være deg nådig!

Herren løfte sitt åsyn på deg og gi deg fred!

Fra sabbatens avslutning lørdag kveld: mens faren løfter vinbegeret:

Priset være du, Herre vår Gud, universets konge, du som skaper vintreets frukt!

Mens man lukter på bøssen med duftende urter:

Priset være du, Herre vår Gud, universets konge, du som skaper de duftende urter!

Mens man vender hendene mot stearinlyset:

Priset være du, Herre vår Gud, universets konge, du som skaper de brennende lys!

SABBATENS TEOLOGISKE BETYDNING

Jødiske tenkere har gjennom tidene reflektert over sabbatens betydning. En tekst i Talmud (nedskrevet ca. 550 evt.) kaller sabbatsbordet et tempel i miniatyr. Når Israel ikke lenger har et nasjonalt tempel, blir familien en husmenighet, samlet rundt et annet slags tempel: Bordet blir et alter med de ingrediensene et offermåltid i Tempelet kunne ha (se f.eks. 3 Mos 2,1-10): mel (sabbatsbrødet), olje (oljelampen, stearinlyset) og vin. Slik alle grødeofre ble saltet (3 Mos 2,13), slik står det salt på sabbatsbordet, og det søte sabbatsbrødet etes med litt salt. Sammenlign Esra 6,9; det skal være «hvete, salt, vin og olje» til ofrene i Tempelet.

Ungdomstrinnet

Den gang Tempelet stod, var det alteret som gav soning for mennesket. Nå når det ikke er noe tempel, gir «menneskets bord» (dvs. sabbatsbordet) soning for ham.

Talmud, Menahot 97a, Hagiga 27a

En kommentar til 1 Mosebok 2,2 sier at verden ikke var fullendt uten sabbaten, som er bruden fremfor noen:

«Og Gud fullendte på den sjuende dag hele sin skapergjerning.» – Men Gud kunne jo ikke arbeide på sabbaten, han måtte jo ha gjort seg ferdig på den sjette

dag! Rabbi Geniva forklarte dette med en lignelse: En konge gjorde ferdig en vakker baldakin, som han malte og dekorerte. Hva var det som manglet? – Jo, en brud som kunne gå inn under den. Og hva var det som manglet i den verden Gud hadde skapt? – Sabbaten!⁵

Midrasj Rabba til 1 Mosebok 2,2 (5. årh.)⁶

Rabbi Shimon fra Lakisj sa: Når sabbaten begynner, gir Gud mennesket en ekstra sjel, og den tar han tilbake igjen ved sabbatens utgang.

Talmud, Betsa 16a

Jødens sjel mottar fra sin Far en kostelig gave, sabbatssjelen. Og den ønsker inderlig å vise sin glede, men vil ikke gjøre det hvis ikke også legemet trives. Derfor skal vi glede legemet på sabbaten, ved å ta del i sabbatmåltidet.

Hasidisk utsagn fra Øst-Europa (om hasidismen, se side 337)

Sabbaten blir også en forsmak på den nyskapte verden, der det rår harmoni mellom Gud og mennesker, og menneskene imellom.

Må Den barmhjertige Gud gi oss i arvelodd den dag som bare er sabbat, hvile og evig liv.

Sabbatsbønn, fra bønneboken Siddur

Hvis hele Israels folk holdt sabbaten og budene om den to ganger, ville Gud straks sende deres forløsning.

Talmud, Sabbat 118b

PESACH (PÅSKEFESTEN)

Toraen omtaler tre fester som er valfartsfester, fester der israelittiske menn skal valfarte til Guds tempel (5 Mos 16,16). Dette gjelder pesach, shavuot og sukkot. Pesachfesten, som normalt faller i april, varer sju dager. I bibelsk tid er pesach også bygghøstens fest: Påskekvelde følger av sju dager med «de usyrede brøds fest». Det første byggkornet ble høstet inn i forbindelse med denne festen. Så lenge Tempelet stod, ble det første kornet båret til Tempelet og svinget for Guds åsyn (3 Mos 23,9-16) – og fra denne dagen telte man femti dager frem til shavuot, neste innhøstingsfest.

Under påskefesten skal man kun spise usyret brød, og heller ikke ha noe som er syret (gjæret) i sitt hus (2 Mos 12,15). Det er derfor viktig at alt syret (hamets) renses ut av huset før påske. Husmoren har stor husrengjøring før pesach. Utstyrt med stearinlys eller lommelykt leter man gjennom huset etter brødsmuler, og de siste smulene brennes symbolsk utenfor huset.

Påskefeiringens hovedtema er utfrielsen fra slavekårene i Egypt (2 Mos 5-15). Israelittene var slaver, ved utfrielsen ble de en nasjon. Og ved åpenbaringen på Sinai ble de Guds folk (2 Mos 19-24). Enhver generasjon israelitter skal tenke om seg selv at de var med ved utferden fra Egypt, derfor skal man fortelle det til generasjonene som kommer (2 Mos 12,24-26).

Den sentrale begivenheten er pesachmåltidet på høytidens første kveld, et festmåltid for hele storfamilien. Liturgien består av symbolhandlinger under måltidet, vekslesning, spørs-

Side 304: Til havdala-seremonien lørdag kveld: Bøsse med duftende urter, vinbeger, flettet lys.

mål og svar, og sanger. På bordet står retter som skal minne om israelittenes utfrielse fra Egypt og feiringen av høytiden i bibelsk tid. Bitre urter minner om harde og bitre kår under farao, det samme gjør en velsmakende «mørtel» som symboliserer slavearbeidet med teglstein (2 Mos 1,13-14). En knoke av lam eller fjærfe minner om påskelammet.⁷ Så lenge Tempelet stod, ble (flere tusen) påskelam slaktet på tempelplassen før de ble tilberedt i utallige påskemåltider rundt om i Jerusalem. Noen elementer i påskeliturgen går tilbake til denne tiden.⁸ Usyret brød minner om det hastige oppbruddet fra Egypt, som skjedde under «de usyrede brøds høytid» (2 Mos 12,15-20, 13,3-8). Barna er aktivt med under pesachmåltidet. Det er stort engasjement når de skal se hvem som finner «afikomanen». Dette er et stykke som faren bryter av det midterste av de tre usyrede brødene, og som blir gjemt et sted i huset. Den som finner afikomanen, får en belønning.⁹

Utdrag fra påkehaggadaen (liturgien ved familiens påskemåltid)

Dette er trengselens brød som våre fedre åt i Egypt. La enhver som er sulten, komme og ete! La enhver som trenger det, komme til påskefeiring! Dette år er vi her, neste år i Israels land. Dette år er vi treller, neste år er vi frie.

Ma nisjtana

Familiens yngste (taleføre) medlem skal stille disse fire spørsmålene. Spørsmål og svar synges så av alle.

Hvorfor er denne kvelden ulik alle andre kvelder?

- Alle andre kvelder spiser vi både syret og usyret mat, men denne kvelden kun det som er usyret?
- Alle andre kvelder spiser vi alle slags grønnsaker, men denne kvelden kun bitre urter?
- Alle andre kvelder dypper vi ikke urtene, men denne kvelden dypper vi dem to ganger? (i saltvann)
- Alle andre kvelder eter vi enten sittende eller tilbakelent, men denne kvelden er vi alle tilbakelent?¹⁰

når man bryter det første av de tre usyrede brødene:

Hvorfor spiser vi dette usyrede brødet? Fordi den deigen våre forfedre hadde, ennå ikke var blitt syret da Kongenes Konge, Den Hellige, åpenbarte seg for dem og fridde dem ut. For det står skrevet «Av deigen de hadde med seg fra Egypt, bakte de kaker. Den var ikke syret, ettersom de ble jaget ut av Egypt og ikke torde dryge der lenger» (2 Mos 12,39).

når man eter bitre urter:

Hvorfor spiser vi disse bitre urtene? Fordi egypterne forbitret våre forfedres liv i Egypt. For det står skrevet «Egypterne gjorde livet surt for dem med hardt arbeid i leirtakene og teglverkene og med allslags jordarbeid» (2 Mos 1,14).

I hvert slektsledd skal enhver se på seg selv som om han selv ble fridd ut fra Egypt. For det står skrevet «Den dagen skal du si til din sønn: 'Dette er til minne om det Herren gjorde for meg da jeg drog ut av Egypt'» (2 Mos 13,8).

Det var ikke bare våre forfedre som ble fridd ut av den Hellige, han fridde oss ut sammen med dem. For det står skrevet «Han førte oss ut derfra, for han ville lede oss inn i det landet som han med ed hadde lovet våre fedre, og gi oss det» (5 Mos 6,23).

Derfor skal vi takke, lovsynge, prise, ære, opphøye, velsigne og tilbe ham som gjorde alle disse undrene for våre forfedre og for oss. Han fridde oss ut fra slavekår til frihet, fra trengsel til glede, fra sørgehøytid til festdag, fra mørke til et stort lys, fra trelldom til forløsning. La oss synge en ny sang for ham. Halleluja!

Pesachmåltidet slutter med hilsenen «Neste år i Jerusalem!», som uttrykker det jødiske folks ønske gjennom århundrene om at de skulle få vende tilbake til sitt land og til hovedstaden Jerusalem.

SHAVUOT (UKEFESTEN)

Denne festen har sitt navn fordi den kommer sju uker etter pesach (se 5 Mos 16,9-11), det skal telles en femtidagers periode mellom disse to festene.¹¹ Fra bibelsk tid er ukefesten en innhøstningsfest, hvetehestens fest. Festen varer to dager (én dag i Israel). Så lenge Tempelet stod, ble to ferske hvetebrød båret frem for Gud som et takkeoffer for grøden (3 Mos 23,15-21). I dagens Israel markerer kibbutser og skoler shavuot ved fester der barna danser, og kurver med frukt bæres frem. I småskolen og barnehagen kommer barna til feiringen kledd i hvitt og med blomsterkranser på hodet.

Moses og Aron med Lovens tavler. De ti bud er skrevet på hebraisk og spansk. Aron er kledd i øversteprestens drakt. Aaron de Chavez, ca. 1700.

Ukefesten feires til minne om åpenbaringen av Toraen på Sinai. Ruts bok leses ved morgengudstjenesten – denne fortellingen når sitt høydepunkt under innhøstingen. Rut gikk frivillig over til den jødiske tradisjonen – slik Israelfolket villig tok på seg Toraen og pakten med Gud på Sinai. Videre leser man beretningen om åpenbaringen på Sinai, 2 Mosebok 19 og 20.¹² Mange steder reiser menigheten seg når de ti bud leses.

Du er hellig, ditt navn er hellig, de hellige engler priser deg hver dag.
Lovet være du, Herre, hellige Gud!

Du valgte oss ut blant alle folkeslag, elsket oss og hadde behag i oss.

Du løftet oss opp blant verdens tungemål og helliget oss ved dine bud.

Du lot oss komme nær og bære offer frem for deg, ditt hellige navn ropte du ut over oss.

I kjærlighet gav du oss gledesfester og glade dager,
også denne shavuot-fest gav du oss, da du gav oss Toraen,
en hellig høytidssamling til minne om utferden fra Egypt.

Fra bønneboken Siddur

Bukkehornet blåses ved Vestmuren.

Ved tashlichseremonien kaster man symbolsk syndene ut i havets dyp.

ROSH HASHANA (NYTTÅR)

Rosh hashana åpner tisjrei, som i Bibelen er den sjuende måned. Jødisk tradisjon regner med fire ulike nyttår. Ett av dem faller på denne dagen, som i Bibelen er kalt «minnedagen» eller «dagen man blåser i hornet» (3 Mos 23,24, 4 Mos 29,1). Allerede i Tempelets tid ble dagen forbundet med Guds dom: På denne dagen krever Gud individer og nasjoner til regnskap, og den blir et forbilde på den endelige dommens dag. Jorden ble skapt på rosh hashana, og den endelige dom vil falle på samme dag.

Rosh hashana varer to dager og innleder en ti dagers botsperiode, «ærefryktens dager», som avsluttes med jom kippur. I hele denne tiden gjør man bot og ransaker sitt liv, for i løpet av disse dagene vil Gud avgjøre hvem som skal være innskrevet i Livets bok. På rosh hashana gjør han det første utvalget. Og dem han er i tvil om, får frist inntil forsoningsdagen.

Under gudstjenesten minner man Gud om hans gjerninger i fortiden og om hans omsorg for Israel (se utdrag av «kom i hu»-bønnen under Jødisk bibelutleggelse, side 339). Til slutt blåser man i bukkehornet. Det symboliserer Dommens dag og den messianske tid som er i vente, og vekker menneskene til årvåkenhet og anger.¹⁵ Samtidig minner det om bukken som ble ofret istedenfor Isak (1 Mos 22, se Jødisk bibelutleggelse, side 338), og ofringene som senere fant sted i Tempelet (ifølge tradisjonen på samme sted som Isak skulle ofres). Etter gudstjenesten hilser man hverandre «Måtte du bli innskrevet til et godt år!»

Til ettermiddagen på høytidens første dag hører tashlichseremonien: Mange ortodokse jøder går til en sjø eller et sted med rennende vann og tømmer lommene for lommerusk eller smuler, som symbolsk kastes i vannet – et tegn på at Gud vil kaste syndene langt bort. Man leser Mika 7,18-20 «Du vil kaste alle våre synder ned i havets dyp!» Ved innledningen av måltidet i hjemmet spiser man et eple med honning – med ønske om et godt og søtt år.

Vår Far og vår Konge, vår Gud og våre fedres Gud!

La minnet om oss stige opp til deg og stå for ditt øye,

ja, finne nåde, bønnehørelse og godhet hos deg,

– ikke bare minnet om oss og vår lagnad,

men minnet om våre fedre, minnet om Messias, din tjener Davids sønn,
minnet om Jerusalem, den hellige by, minnet om hele ditt folk Israel,
– til hjelp og lykke, nåde og barmhjertighet, liv og fred på denne minnedagen.
Kom oss i hu til det gode, husk på oss slik at du gir oss velsignelse og liv.
For din barmhjertighets skyld, for den lovede frelses skyld, la oss finne nåde.
Forbarm deg over oss og hjelp oss,
våre øyne er vendt mot deg, for den allmektige Konge er nådig og barmhjertig.

La all ugudelighet bli bannlyst fra jorden.
La alle syndere omvende seg,
så ethvert menneske erkjenner at for deg skal hvert kne bøye seg.
For ditt er riket, til evig tid skal du herske!

Fra liturgien

JOM KIPPUR (FORSONINGSDAGEN)

JOM KIPPUR MENS TEMPELET STOD

Feiringen av jom kippur i Tempelet var foreskrevet i 3 Mosebok 16 og 23,26-32. Denne fastedagen var årets viktigste dag i Tempelet – et blodig soningsoffer karakteriserte det fremste møte mellom Gud og folket. Øverstepresten ofret på alteret en okse som sonoffer for seg og sin familie, og en geitebukk for Israels folk. Den innerste tempelhallen, «det aller helligste», symboliserte Guds nærvær på jorden. Dit inn gikk øverstepresten bare denne dagen i året, og stenket av dyrenes blod på dekslet til paktskisten, «soningsstedet». Når øverstepresten kom ut igjen for å velsigne folket, uttalte han «Jahve-navnet», Guds hellige navn som aldri ellers ble brukt.¹⁴ Og folket falt ned i tilbedelse. Den synlige delen av jom kippur-gudstjenesten er vakkert skildret i den apokryfe bok Sirak,¹⁵ skrevet rundt 190 fvt.:

JOM KIPPUR ETTER TEMPELETS TID

Jom kippur får et annet preg når Israel ikke lenger har noe tempel.¹⁶ Jom kippur fullender den tidagers botsperioden som begynner med rosh hashana. Dagen kan kalles «en sabbat med full hvile» (3 Mos 23,32). Dens alvorlige karakter understrekes av full faste og forbud mot arbeid og å gjøre opp ild.

En symbolhandling som var en påminnelse om ofringene i Tempelet, brukes fortsatt av en del ortodokse jøder. Handlingen kalles «kappara» (soning) og finner sted morgenen før jom kippur: En hane svinges rundt hodet tre ganger (kvinnene svinger en høne), mens man i tilslutning til et bibelvers sier: «Denne hanen skal være stedfortredende soning for meg. Den skal dø, mens jeg skal oppnå liv og fred.» Deretter slaktes hanen, og kjøttet gis til trengende. I dag svinger mange noen pengestykker isteden, penger som deretter legges i synagogens almisseboks.

Langt flere går til synagogen på jom kippur enn en vanlig sabbat. Man bruker ikke lærsko, strengt ortodokse er kledd i hvitt. Morgengudstjenesten er lang, man nevner ved navn alle slags synder man kan ha gjort seg skyldig i, og appellerer til Guds barmhjertighet og ber om hans tilgivelse. Forsoningsdagens offerlover fra Mosebøkene leses opp, og man ber Gud ta imot opplesningen i offerdyrenes sted. Når jom kippur nærmer seg slutten, bes «Neila»-bønnen («Portene-lukkes»). Slik Tempelets port ble lukket når en dag var forbi, slik lukkes nå nådeporten som inntil denne dagen har vært åpen for alle angrende syndere. Man takker Gud

Jom kippur i en synagoge i Polen. Én holder torarullen, andre leser i bønnebogen. Kvinnene står på sitt galleri. Kunstneren har tegnet seg selv til høyre for torarullen. Maurycy Gottlieb, 1878.

som har gitt jom kippur som en dag viet omvendelse og tilgivelse, og ber om å bli helliget videre ved Guds bud:

Må du, Herre, vår Gud, finne velbehag i ditt folk Israel og dets bønner.
La våre øyne få se det, når du ved din barmhjertighet vender tilbake til Sion.
Lovet være du, Herre, som igjen lar din herlighet rinne opp over Sion.
La det skje at du minnes oss, slik at våre navn kan besegles i Livets bok,
så vi kan erfare velsignelse, fred og lykke, vi og hele ditt folk Israel.
Lovet være du, Herre, du som skaper fred!

(utdrag)

Til avslutning blåses det i bukkehornet, og hilsenen fra pesach lyder på nytt: «Neste år i Jerusalem!»

På jom kippur leser vi hele profeten Jonas bok, for den lærer oss at ingen kan flykte bort fra Gud, slik som også David sier det: «Hvordan skal jeg gå bort fra din ånd, hvor skal jeg flykte fra ditt åsyn?» (Salme 139,7).

Vi leser også Jonas bok fordi den lærer oss at Guds barmhjertighet gjelder alle han har skapt, til og med avgudsdyrkerne (i Ninive). Hvor mye mer må den da ikke gjelde Israels folk! Derfor leser vi Jonas bok under ettermiddagsbønnen, som er en tid der Gud viser nåde.

*Rabbinske utsagn fra middelalderen
Avudraham, Portugal, 15. årh., Ibbur Shanim, Konstantinopel, 16. årh.*

SUKKOT (LØVHYTTEFESTEN)

Etter de alvorstunge botsdagene og jom kippur er den første fortjenstfulle gjerningen å bygge løvhytte i hagen eller på verandaen, noe som engasjerer store og små i familien. Løvhytta («sukka») skal ha åpen himmel over seg, og i hvert fall taket skal være av grener og løv (man skal kunne se stjernene gjennom taket og ikke sikre seg slik mot regn at sukkaen blir som en fast bolig). Veggene dekorerer med fantasi og glede.

Sukkot er den tredje av valfartsfestene fra bibelsk tid. 3 Mos 23,39-45 foreskriver at israelittene skal bo i løvhytter i sju dager: «slik skal deres etterkommere vite at jeg lot israelittene bo i løvhytter da jeg førte dem ut av Egypt.» (Se også Nehemja 8,15-18.) I praksis er det slik at måltidene, eller en del av dem, inntas i løvhytta i denne perioden. Blant ortodokse som bor under varmere himmelstrøk, sover far og sønner gjerne i sukkaen også. Det første kveldsmåltidet har et særlig preg av fest og glede.

Bibelavsnittet sier at man «skal ta frukter av edle trær, palmeblad, og grener av myrte og bekkepopler, og glede dere sju dager for Herren deres Guds åsyn». Dette blir basis for «de fire slagene» av det som vokser, som holdes frem under bønnen. «Frukt av edle trær» tolkes som en spesiell sitrusfrukt, etrog.

En tidlig midrasj tolker «de fire slagene» som symbol på ulike typer mennesker. Slik alle de fire slagene skal være med i den bedendes bukett, slik hører enhver israelitt med i folket og må regnes med for at Israel skal være helt.

Sukkotfeiring ved Vestmuren. Med bønnesjal og «de fire slag».

Side 313: Studenter pynter en stor løvhytte, New York.

Slik fruktene (etrog) har både aroma og spiselig frukt, slik er det i Israel dem som både kjenner Toraen og gjør gode gjerninger.

Palmegrenene (lulav) bærer frukt, men har ikke aroma. De står for dem som kjenner Toraen, men ikke gjør gode gjerninger.

Myrtegrenene (hadasim) har aroma, men bærer ikke frukt. De står for dem som gjør gode gjerninger, men ikke kjenner Toraen.

Poppelgrenene (aravot) har verken frukt eller aroma. De står for dem som verken kjenner Toraen eller gjør gode gjerninger.

Pesikta Rabbati 51.2

Blant middelalderens mystikere vokser det frem en tradisjon om de «sju rettferdige gjestene».

Når en mann sitter i sin sukka med tro, da sprer Guds nærvær sine vinger over ham, og Abraham, David og de fem rettferdige (Isak, Jakob, Josef, Moses og Aron) kommer og gjør ham selskap ... Når rabbi Hamnuna gikk inn i sukkaen, stilte han seg innenfor døren og sa: «La oss dekke bordet og invitere de hellige gjestene.» Dem hilste han slik: «Sitt, opphøyde gjester, dere troens gjester!» Og når det står «Dere skal bo i løvhytter i sju dager, alle som er født og fostret i Israel» (3 Mos 23,42), da må vi ikke glemme de fattige. For det som dekkes til for de hellige gjestene, det skal gis til de fattige.

Zohar 5.103-104

Det er så blitt skikk symbolsk å invitere en av disse «gjestene» for hver dag i høytiden. Sefardiske jøder setter frem en fin stol og kunngjør: «Dette er gjestens stol.»

I Israels land markerte sukkot en viktig vending i året for bonden. Fra april til oktober faller det vanligvis ikke regn. Derfor blir bønnene til Gud om å sende rikelig regn i året som kommer, en viktig del av bønnene under sukkot. Uten senhøstens og vinterens regn blir det ingen grøde.

Sukkot skal minne menneskene om at deres faste boliger ikke har varig karakter. Israels folk vet det mer enn de fleste. Ofte har folket blitt drevet på flukt. Løvhytta som bygges, er også et symbol på Guds nærvær. Slik han var nær ved tabernakelet i ørkentiden og senere i Tempelet, slik har han vært med Israels folk videre. Sukkot har også et håp for endetiden. Sakarjabokens 14. kapittel forteller at en gang skal alle folkeslag dra opp til Jerusalem og feire løvhyttefesten.¹⁷ Gud skal en gang spre en sukka – et fredsdekke – over alle folk. Og domsprofeten Amos' bok slutter med at en dag skal Gud bygge opp igjen «Davids falne hytte (sukka)» og gi fruktbarhet og nye tider i landet: Gud skal en gang ta seg av folket og sende dem en salvet konge av Davids ætt, Messias.

Sentralt står den sjuende høytidsdagen, «den store gledesdagen» (hosjana rabba). I Tempelets tid var dette en jubeldag. Hver dag under høytiden var det et opptog der både menn og kvinner gikk rundt alteret i Tempelets innerste forgård (som ellers bare var for prestene), mens de sang og viftet med palmegrener (se Salme 118,19-29). Om kveldene tente man oljelamper på høye staker i tempelets forgård, og da «ble hver gårds plass i Jerusalem opplyst av lyset». Den sjuende dagen toget prester og legfolk ned til kilden under tempelhøyden, Gihonkilden, ledsaget av fløytespillere og danserinner. En prest fylte en gullkrukke med vann fra kilden, som så ble båret tilbake til Tempelet og øst utover alteret i prestenes forgård.¹⁸ I dag går man denne dagen sju ganger rundt i synagogen i prosesjon (de andre dagene går

Side 315: Hanukkastake i sølv. Staken er formet som et toraskap. Brody, Russland, 1787.

man én gang), mens torarullene enten bæres rundt eller ligger på lesepulten. Man synger «hosjiana» (Gi oss frelse).

Hvordan gjorde de med myrtegrenene? De drog ned til stedet Motsa utenfor Jerusalem. Der skar de myrtebusker, som de satte opp ved siden av alteret, slik at myrtene raget over alteret på begge sider. De blåste i bukkehornet, ett skjelvende og et langt støt. Hver dag gikk de i prosesjon rundt alteret og sang: «Å Herre, gi frelse! Å Herre, la det lykkes!» (Salme 118,25). Og på den sjuende dagen gikk de sju ganger rundt alteret ... I åtte dager sang de Lovsangen og gledet seg, selv om sukkaen bare stod i sju ... Hvordan gjorde de det når de øste vann? De fylte en gyllen flaske med tre liter vann fra Siloa. Når de nådde vannporten, blåste de i bukkehornet. Presten som hadde tjeneste, steg opp på alteret og helte vannet ut i to sølvkar ... De spilte fløyte fem eller seks ganger om dagen. Man sier: «Den som ikke har sett gleden når de øser vann, har aldri sett virkelig glede.»

Misjna, Sukka, 4.5-4.9 (2. årh.)

HANUKKA

Den åtte dager lange hanukkafesten faller i desember. Den er viet minnet om den gang Tempelet ble innviet på nytt til rett jødisk gudstjeneste i det 2. århundret fvt., og et under som skjedde med oljelampen i Tempelet.

Fra 198 fvt. fikk de hellenistiske syrerkongene herredømmet over Israels land. I 167 fvt. ville kong Antiokus IV Epifanes innføre hellenistisk religion også i Judea og Jerusalem. En Zevs-statue ble satt opp i Tempelet i Jerusalem, noe som jødene oppfattet som spott mot Gud. Jødene i Judea fikk befaling om at de ikke skulle følge Moseloven. Det ble forbudt å omskjære guttebarn. Som prøve på sin lydighet mot kongen skulle jødene spise svinekjøtt, noe som var forbudt i Moseloven. Mange jøder valgte heller å bli drept av de syriske soldatene.

I Modiín i Judea begynte et jødisk opprør mot kongen. Presten Mattatja (Mattitjahu) og de fem sønnene hans stod i spissen for opprøret. Lederen var sønnen Juda, med tilnavnet Makkabi («Hammeren»). Makkabeerhæren slo syrerne i en rekke slag. I år 164 inntok de størstedelen av Jerusalem (syrerne beholdt herredømmet over den viktigste borgen) og rensket Tempelet. Siden jødene ikke hadde kunnet feire løvhyttefesten i den sjuende måneden, feiret de nå en lignende fest i åtte dager. Makkabeerne forordnet at en slik fest skulle feires hvert år til minne om tempelinnvielsen. Den kalles hanukka (innvielse).¹⁹

I slutten av det 1. århundret evt. blir hanukka av den jødiske historieskriveren Josefus kalt for «lysfesten».²⁰ De åtte dagene ble markert med en lysestake med åtte lys, og en legende forteller grunnen til dette:

Da grekerne inntok Tempelet, vanhelliget de tempeloljen. Og da makkabeerne vant over grekerne, lette de i hele Tempelet og fant én krukke med olje der øversteprestens segl ikke var brutt. Dessverre var det kun olje for en dags bruk i den store sjuarmede lysestaken (se 2 Mos. 25,31–39, om lysestaken). Men så skjedde et under, oljen strakk til for åtte dagers bruk! Året etter ble de samme åtte dagene feiret som en fest med lovsang og takk.

Talmud, Sabbat 21b

Hanukkalystaken har åtte pluss ett lys. Det første kalles «tjeneren» og brukes til å tenne de andre. Første dag tennes ett lys, og senere tennes ett lys mer for hver dag. Denne lystaken blir et av de viktigste jødiske symbolene. Å lage slike lystaker blir en egen kunstart. Rundt år 200 evt. er det tradisjon å la en stor lystake stå utenfor husdøren. Fra ca. år 400 bestemmer rabbinerne at den sjuarmede lystaken ikke lenger skal tennes i synagogene. Den skal først brenne igjen når Messias kommer og Tempelet bygges på nytt. Det er derfor hanukkalystaken og sabbatsstaken som blir tent i jødiske hjem.

I dagens Israel feires makkabeerne som helter og idealer for det israelske folks kamp for å overleve. Hanukafesten er vel så mye en nasjonal som en religiøs fest. I barnehagen og småskolen spilles skuespill der makkabeerne vinner over «grekerne» (de hellenistiske syriske herskerne).²¹ Barna lager sine egne hanukkastaker. Man synger om de undere Gud har gjort for Israels folk før, og at han fortsatt vil berge folket. På menyen står alltid frityrsteekte boller med innbakt syltetøy, «sufganiot». Barna får snurrebasser å leke med.

Priset være du, Herre vår Gud, universets konge, som har helliget oss ved dine bud, og befalt oss å tenne hanukkalys!

Priset være du, Herre vår Gud, universets konge, som gjorde undere for våre fedre nettopp i disse dager, på denne tid!

Priset være du, Herre vår Gud, universets konge, som har holdt oss i live, holdt oss oppe og ført oss frem til denne dag!

Fra bønneboken

«*Maos Tsur*»

Denne sangen ser frem til opprettelsen av et nytt tempel i Jerusalem. Det første verset lyder:

Du min borg og frelses klippe, det er rett å lovprise deg.

Bygg på nytt mitt bønnens hus, så at vi der kan ofre takkoffer
når ofrene bæres frem fra utroperens klippe.

Da vil jeg synges for alteret som innvies for oss på nytt.

PURIM

Purim faller midt i det jødiske års siste måned, på 14. adar (i februar/mars). Purim har sitt opphav i Esters bok, en av de siste bøkene som ble innlemmet i samlingen av hellige skrifter. Esters bok kan kanskje karakteriseres som en historisk novelle. Boken handler om jødernes situasjon i perserriket rundt det 5. århundret fvt.: Jødinnen Ester blir dronning i Persia. Sammen med sin verge Mordekai får hun berget sitt folk fra den onde Hamans planer om å utrydde jødene.²²

Purimfeiringen begynte kanskje blant jøder i Persia eller Babylon. Beretningen har siden angått jøder til alle tider: Israelfolket har ofte vært truet av forfølgelser og pogromer. Purim feirer den gangen det gikk godt. Festen vil styrke det jødiske folks tro på at det vil overleve, og gir grunn til glede selv om samtidens situasjon er truende. For jødiske kvinner er Ester-skikkelsen viktig. Hun er en av de kvinnelige heltene i det jødiske folks historie.²⁵

Purim er en glad og løssluppen folkefest, og ikke minst barnas glade fest. Man tar på alvor oppfordringen fra Ester 9,22 om å «gjøre disse dagene til fest- og gledesdager og sende gaver av gjestebudskosten til hverandre». Barna kler seg ut. Skoler og barnehager

arrangerer purimspill der Esters bok gjenoppleves (en idé som kan overtas i norsk skolesammenheng også). Man gir kaker og søtsaker til naboer og venner. I mange israelske byer er det purimopptog (maskeradeopptog). Under synagogegudstjenesten er det mye liv og røre. Barna ankommer i sine kostymer. Og hver gang skurken Hamans navn nevnes under lesningen fra Esters bok, skal barna lage så mye bråk at ordet Haman ikke skal høres – derfor har de med seg leker som lager støy. Tre ting er obligatorisk i purim: å lese Esters bok, å gi hverandre gaver i form av mat, samt å gi til de fattige. Purim avsluttes med et festmåltid. På menyen står trekantede kaker, «hamanører».

Purimopptog i karnevalsdrakter.

LIV OG TRO

BØNN

6. klasse Ungdomstrinnet

Jødisk bønn er både individuell og menighetsorientert. En mannlig jøde er pålagt tre daglige bønnetider. Disse bønnene kan han foreta for seg selv eller i synagogen. For at det skal være en fullverdig gudstjeneste ved disse bønnetidene, må det være ti menn til stede i synagogen (en «minjan»). Ortodokse jøder (og mange av de «konservative» – de litt mer liberale) følger de pålagte bønnetidene, mens andre primært tar de faste bønnene i bruk på sabbaten. Bønnene skal bes på hebraisk (den reformerte tradisjonen godtar nå bønn også på andre språk).

Med henvisning til husmorens plikter er kvinnen ikke pålagt faste bønnetider og bønnemønstre (med unntak av bønnen over sabbatslysene). Hun er fri til å be slik hun selv kan legge det til rette, og bruker bønneboken Siddur samt Salmenes bok.

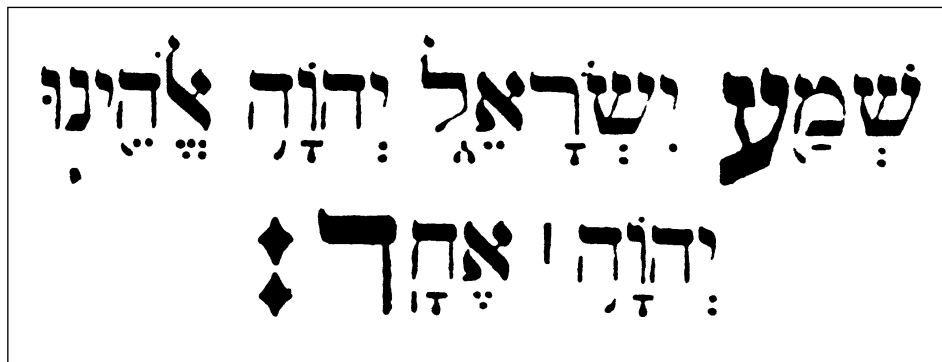
Til den foreskrevne bønnen hører bønneboken Siddur og en liten tøyveske med bønneutstyr, bønnesjal (tallit) og bønneremmer (tefillin). Bønnesjalet reflekterer den gamle israeltiske ytterkappen, i hvert hjørne er det en kappedusk (tsitsit, se 4 Mos 15,38–39). Knutene på duskene har til sammen tallverdien 613 – som er antallet bud i Mosebøkene. Tradisjonen foreskriver nå en innertrøye med små kappedusker. En bønnerem bindes på pannen og den andre på venstre arm mens man sier: «Priset være du, Herre vår Gud, universets Konge, som har helliget oss ved dine bud og befalt oss å ta på tefillin!» Bønneremmene har små kapsler der det er skrevet inn sentrale ord fra Mosebøkene. Utgangspunktet for denne skikken finner vi i trosbekjennelsen Shema: «Disse ord og bud skal du bevare i ditt hjerte ... du skal tale om dem når du legger deg, og når du står opp. Bind dem på hånden som et merke og ha dem på pannen som en minneseddel» (5 Mos 6,6–8).

Med bønnesjal og bønnebok.

SHEMA

De tre daglige bønnene begynner med trosbekjennelsen, som er tatt fra 5 Mosebok 6,4-9, og kalles *Shema* (Hør!, uttales Sjma) etter det første ordet i åpningsverset, som synges: «Hør, Israel! Herren er vår Gud, Herren er én!» (en alternativ oversettelse, som antakelig ligger nærmere den opprinnelige mening, er: «Hør, Israel, Herren er vår Gud, Herren alene!»): «Shema Israel, Adonai Elohenu, Adonai Ehad». Det siste ordet «Ehad» trekkes ut og betones (5 Mos 6,1-12 bør studeres i klassen). Opp gjennom tidene har mange jøder dødd under forfølgelser mens de har sunget sitt Shema (se om rabbi Akiva, side 347).

*Shemateksten på hebraisk:
Hør, Israel! Herren er vår Gud,
Herren er én!*

AMIDA – DEN STÅENDE BØNNEN

Shemaavsnittet følges av flere bønner. Viktigst er attenbønnen, de atten lovprisningene.²⁴ Denne bønnen kalles også Amida, den stående bønningen, fordi den alltid bes stående. Attenbønnen går tilbake til det 1. århundret evt., og har åpenbart eldre røtter.

- Priset være du Herre, vår Gud og våre fedres Gud, Abrahams, Isaks og Jakobs Gud; den store og mektige ærefryktens Gud! Du er den opphøyde som gjør velgjerninger. Du er opphav til alt, du kommer fedrenes velgjerninger i hu, og vil i kjærlighet sende deres ætt en forløser for ditt navns skyld. Du som er konge, hjelper, frelser og skjold, priset være du, Herre, Abrahams skjold!
- Du, Herre, er mektig i evighet. Du vekker de døde til liv, og er mektig til å frelse! I din godhet oppholder du alt som lever, i din store barmhjertighet vekker du de døde til liv. Du støtter dem som faller, leger de syke, frigjør dem som er fanget. Du viser troskap mot dem som hviler i støvet. Hvem er som du, du som gjør storverk? Hvem er lik deg, konge, du som dører og gjør levende, du som lar din frelse spire frem. Du er trofast, som vekker de døde til liv. Priset være du, som vekker de døde til liv!
- Du er hellig, ditt navn er hellig. De hellige [englene] lovpriser deg hver dag. Priset være du, Herre, hellige Gud!
- Du gir mennesket kunnskap og forstand. Gi oss fra deg kunnskap, forstand og fornuft. Priset være du, Herre, som gir kunnskap!
- Vår far, gi oss å vende tilbake til din Tora. Vår konge, la oss komme nær og tjene deg. Gi oss å vende om, fullt og helt, innfor deg. Priset være du, Herre, som har behag i den som omvender seg!
- Tilgi oss, vår far, for vi har syndet! Forlat oss, vår konge, for vi har forbrutt oss! Du er den som tilgir og forlater. Priset være du, barmhjertige Herre, som tilgir i rikt mål!

- Se til oss i vår trengsel, kjemp for oss, og forløs oss snart for ditt navns skyld – for du er en stor forløser. Priset være du, Herre, Israels forløser!
- Leg oss, Herre, så vi blir lagt! Frels oss, Herre, så vi blir frelst! For du er vår lovsang. Gi full legedom for alle våre sår – for du, Gud og konge, er en trofast og barmhjertig lege. Priset være du, Herre, som leger de syke i ditt folk Israel!
- Velsign du, Herre vår Gud, dette år og all dets grøde. La jorden velsignes. Mett oss ved din godhet, og la dette år bli et godt år! Priset være du, Herre, som velsigner årene!
- Blås i det veldige bukkehorn og befri oss, løft opp et banner og samle våre landflyktige, samle oss fra jordens fire hjørner! Priset være du, Herre, som samler de fordrevne i ditt folk Israel!
- Innsett dommere for oss slik det en gang var, og rådgivere slik det var i begynnelsen. La trengsel og sorg være langt fra oss. Hersk over oss, du alene, Herre, i troskap og barmhjertighet, og kjenn oss rettferdige i dommen. Priset være du, Herre, som elsker rett og rettferdighet!
- La det ikke være håp for forræderne. La alle som gjør ondskap, forsvinne som i ett nu og ryddes ut. La ondskapen rykkes opp med rot, bli brutt og underkuet, ja, snart, i våre dager! Priset være du, Herre, som knuser fiender og ydmyker spottere!
- Må din barmhjertighet opptennes, Herre, vår Gud, for de rettferdige og gudfryktige, for de eldste i ditt folk Israel, for dem som er igjen av deres skriftlærde, for de rettskafne proselytter og for oss! Gi rik lønn til alle som i sannhet tar sin tilflukt til ditt navn, gi oss for evig en arvelodd som deres. La oss ikke bli til skamme – for vi har tatt vår tilflukt til deg. Priset være du, Herre, de rettferdiges tilflukt og støtte!
- Vend i barmhjertighet tilbake til din by, Jerusalem. Bo i den, slik du har sagt; og bygg den som en evig bygning, ja snart, i våre dager, og bygg der Davids trone. Priset være du, Herre, som bygger Jerusalem!
- La Davids, din tjeners rotskudd snart spire frem. La hans kraft stå frem ved din frelse – for til din frelse setter vi vårt håp hver dag. Priset være du, Herre, som lar din frelse spire mektig frem!
- Hør vår bønn, Herre vår Gud, se til oss og forbarm deg over oss! Ta imot vår bønn i barmhjertighet og velbehag – for du er en Gud som lytter til bønn og påkallelse. Vår konge, la oss ikke vende tomhendte tilbake når vi har vendt oss til deg – for du lytter i barmhjertighet til ditt folk Israels bønner. Priset være du, Herre, som hører bønner!
- Må du, Herre vår Gud, finne behag i ditt folk Israel og dets bønner. La det på ny bli offertjeneste i ditt hellige hus, så du med velvilje kan ta imot Israels brennoffer og bønner, og Israels offertjeneste alltid være deg til velbehag. La våre øyne få se at du vender tilbake til Sion i barmhjertighet. Priset være du, Herre, som lar ditt herlige nærvær vende tilbake til Sion!
- Må alt som lever, takke deg, Sela! Må de i sannhet prise ditt navn, du, Gud, vår berging og vår hjelp, Sela! Priset være du, Herre, ditt navn er godhet, det er rett å takke deg!
- Gi fred, lykke og velsignelse, gi nåde og barmhjertighet, over oss og hele ditt folk, Israel. Velsign oss alle med ditt åsyns lys, du vår Far. For i ditt åsyns lys

har du, Herre vår Gud, gitt oss livets Tora, vist oss nådig kjærlighet, rettferd, miskunn, liv og fred. Se i nåde og velsign ditt folk Israel med fred hver tid og stund. Priset være du, Herre, som velsigner ditt folk Israel med fred!²⁵

SYNAGOGEN

Synagogen har i to tusen år vært det jødiske folks forsamlingshus, både et «folkets hus» som et sosialt samlingspunkt, gudstjenesterom og undervisningslokale. Mot slutten av det annet tempels tid vokste synagogen frem som sted for sabbatsgudstjenesten i byer og landsbyer, både omkring i Israels land og blant jødene ellers i verden.²⁶ Den første historiske kilden til synagogen som institusjon i et eget bygg er Det nye testamente, som reflekterer forholdene i Galilea rundt år 30 evt. og i Lilleasia og Hellas tjue-tretti år senere. Allerede den gang kunne sabbatsgudstjenesten gi rom for undervisning og bibelutleggelse i tillegg til de faste bønnene.

Mosaikkgulv i synagogen i Bet Alfa, Galilea, 6. årh. Vi ser den sjuarmede lysestaken og toraskapet med lampen som alltid brenner.

Faraos datter finner Moses i Nilen. Veggmaleri fra synagogen i Dura-Europos ved Eufrat, 240 evt. Denne fresken, der prinsessen er avbildet naken, stod på frontveggen ikke langt fra nisjen for torarullen! Til venstre er barnet gitt videre til guttens søster og mor (se 2 Mos 2,1-10).

Forteppe til toraskap. Brodert av Simha Meshullam, Venezia 1670. I sentrum ser vi de ti bud, Jerusalem og Tempelet.

Rundt år 350 blir det vanlig å bygge store synagoger i Galilea, med tre langskip avdelt med søyler (basilika-mønsteret). Bygningene var prydet av vakre steinrelieff. Siderom og gallerier gav plass til skole og studieaktiviteter. Etter hvert finner vi toraskap midt på frontveggen. Andre relieff viser at i de første århundrene ble den sjuarmede lysestaken tent i synagogen. Selv om lysestaken var formet litt forskjellig fra den som hadde stått i Tempelet, viser denne

skikken at synagogebyggerne i Galilea var bevisst at forsamlingshusene hadde overtatt litt av Tempelets rolle. Noen av synagogene i Galilea har vakre gulvmosaikker som er inspirert av egyptiske og bysantinske forbilder.

I de første århundrer evt. stod menn og kvinner sammen under gudstjenesten, mens skriflesningen var forbeholdt menn. Omkring år 500 får menn og kvinner hver sine avdelinger i synagogen. Dette mønsteret er beholdt til vår tid i ortodokse synagoger, der kvinnene sitter på et eget galleri. Konservativt og reformerte synagoger har i nyere tid brutt med denne inndelingen.

Synagogenes arkitektur er gjennom tidene blitt preget av vertslandets kultur. Fast inventar i synagogesalen er «arken» (toraskapet) på frontveggen, der torarullene oppbevares bak et vakkert forheng. Over arken henger en lampe som alltid brenner, et vitnesbyrd om den evige Guds nærvær. På en sentral plass står «bimaen», forhøyningen der man leser fra Toraen og profetene, og der kantoren leder menighetens sang og resitasjon, vendt mot Toraskapet.

I tilknytning til synagogen finner vi vanligvis «bet-midrasj»²⁷, en studieavdeling med bibliotek og rom for lesning og diskusjon. En jødisk menighet skal alltid disponere rituelle bad (mikve) for menn og kvinner. Slike bad bygges ofte i tilknytning til synagogen.

Store menigheter har gudstjeneste ved de tre daglige bønnetidene. Mandag, torsdag og lørdag leses det fra Toraen, hver uke har sitt avsnitt fra Mosebøkene. Rabbineren er vanlig gudstjenestedeltaker, men i moderne tid skjer det ofte at han holder en preken med utgangspunkt i ukens avsnitt fra Toraen.

NOEN HOVEDPUNKTER I JØDISK TRO

Maimonides' tretten trosartikler

Jødedommen har ingen trosbekjennelse som er vedtatt på noe allment møte. Likevel har Maimonides' tretten trosartikler stor anseelse som et allment uttrykk for jødisk tro. Maimonides (1135-1204, han virket mest i Alexandria) regnes ofte som den største jødiske læreren. Han kalles gjerne «Rambam» – en forkortelse for Rabbi Moses sønn av (ben) Maimon.

1. Jeg tror fullt og helt at Skaperen, velsignet være hans navn, er den som skaper og opprettholder alle ting. Det er han alene som har skapt alt som er til, som skaper og fortsatt vil skape.
2. Jeg tror fullt og helt at Skaperen er den éne, og det er ingen som er én slik som han, ikke i noen form. Han alene er vår Gud, han som var, er og blir.
3. Jeg tror fullt og helt at Skaperen ikke er noe slags legeme. Han kan ikke defineres i legemlige kategorier, og det er intet som kan lignedes med ham.
4. Jeg tror fullt og helt at Skaperen både er den første og den siste.
5. Jeg tror fullt og helt at det kun er til Skaperen vi skal be, og at det ikke er rett å be til noen uten ham.²⁸
6. Jeg tror fullt og helt at alle profetenes ord er sannhet.
7. Jeg tror fullt og helt at Mose profeti var sann (5 Mos 18,15–18), at han var den største av profetene, både blant dem som stod frem før ham, og dem som fulgte senere.²⁹
8. Jeg tror fullt og helt at hele den Tora som vi nå har, er den som ble gitt til vår lærer Moses.

9. Jeg tror fullt og helt at denne Tora ikke vil bli forandret, og at Skaperen ikke vil gi oss noen annen Tora.
10. Jeg tror fullt og helt at Skaperen kjenner alle menneskers gjerninger og tanker, slik det står skrevet: «Han som har dannet alles hjerter og merker seg alt det de gjør» (Salme 33,15).
11. Jeg tror fullt og helt at Skaperen belønner dem som følger hans bud, og straffer dem som overtrer dem.
12. Jeg tror fullt og helt at Messias kommer. Og selv om han drøyer, venter jeg daglig at han skal komme.
13. Jeg tror fullt og helt at de døde skal oppstå på den tid som behager Skaperen, velsignet være hans navn. Hans minne skal opphøyes for evig og alltid!

Adon Olam

Dette er en klassisk hymne fra middelalderen, som gir uttrykk for troen på den ene Gud som ikke har noen ved sin side. Adon Olam («Verdens Herre») inngår i morgenbønnen og sabbatsgudstjenesten.

Verdens Herre, som styrte som konge
før noe vesen ble skapt.
Den gang da alt ble til ved hans vilje,
ble hans navn ropt ut: Konge!

Og når alt forgår,
skal han alene være den mektige konge.
For han var, han er,
og han skal være, alltid i herlighet.

Han er én, han har ingen annen ved sin side,
som kan lignedes med ham eller forenes med ham.
Uten begynnelse, uten ende,
Hans er makten og herredømmet.

Han er min Gud, min levende forløser,
min klippe og arvelodd i nødens tid.
Han er mitt banner og min tilflukt,
min lodd og mitt beger når jeg kaller på ham.

I hans hånd overgir jeg min ånd
når jeg sover og når jeg våkner opp,
Ja, ikke bare min ånd, men også min kropp.
Herren er med meg, jeg frykter ikke.

SKAPELSEN. GUD OG MENNESKET⁵⁰

Rabbinske utleggelser fra de første århundrene vil få frem den skjulte meningen bak bibeltekstene. For de følgende tekstene bør man merke seg at ordet «adam» betyr både «menneske»

og «menneskehet». Det legges vekt på menneskets særstilling i skaperverket, til forskjell fra dyrene er mann og kvinne skapt i Guds bilde.

Til forskjell fra resten av det skapte ble mennesket skapt alene. Dette lærer oss at å ta livet av et menneske er som å ødelegge hele menneskeheten. På samme måte, å berge et menneskeliv er som å berge hele menneskeheten.

Gud skapte menneskeheten først som ett menneske, for at det siden skulle være fred menneskene imellom: Ingen skulle kunne si: «Min ættefar var større enn din!»

Talmud, Sanhedrin 38a

Hvorfor ble Adam skapt sist av alle, rett før sabbaten? For det første: Gud ville lære Adam litt ydmykhet. Hvis han skulle bli for selvtilfreds, kunne han påminnes om at den minste flue ble skapt før ham. For det andre: Adam skulle straks få oppleve sabbatens fest og glede. Det kan sammenlignes med en konge som bygde et slott, dekorerte det og forberedte et stort festmåltid. Først deretter tok han imot sine gjester.³¹

Talmud, Sanhedrin 38a

Etter at Gud hadde skapt Adam, tok han ham med rundt i Edens hage og sa: «Se, hvor vakkert det er! Og alt jeg har skapt, har jeg skapt for din skyld. Så se til at du ikke ødelegger min verden! For hvis du gjør det, vil det ikke være noen annen (skapt) etter deg som kan få alt i rett skikk igjen.»

Midrasj Rabba til Forkynneren 7,13

Da Gud planla å skape mennesket, tenkte han: «Hvis jeg skaper ham av åndelige elementer, vil de åndelige kreftene bli for sterke for de jordiske i Adam. Og hvis jeg skaper ham av jordiske elementer, vil de jordiske kreftene bli for sterke i ham. I ingen av tilfellene vil det bli fred i verden. Derfor vil jeg skape Adam både av åndelige og jordiske elementer.» For slik taler Skriften: «Herren Gud formet mannen av jord fra marken» – dette viser til menneskets jordiske del. «Og han blåste livsens ånde i hans nese» – dette viser til menneskets åndelige del.

Midrasj Rabba til 1 Mosebok 2,7

Den romerske keiser sa til rabbi Gamaliel: «Din Gud er en tyv, for det står skrevet: «Da lot Herren Gud en dyp søvn falle over mannen. Og mens han sov, tok han et av hans ribben» (1 Mos 2,21). Rabbiens datter bad om å få svare keiseren, og sa så til ham: «Send oss en politimann!» «- Hvorfor det?», spurte han. Hun svarte: «En tyv kom seg inn hos oss om natten, tok en sølvkanna og la en av gull igjen istedenfor.» «Å,» sa keiseren, «jeg skulle gjerne ha en slik tyv på besøk hver natt!» «- Nettopp,» svarte hun, «var ikke Adam like heldig som mistet et ribben og istedenfor fikk en hustru til å tjene seg!»

Talmud, Sanhedrin 39a

Den gode og den onde draging

Mennesket er skapt godt. Det fødes rent og uten noen form for synd. Men etter noen år kommer den onde og den gode draging til syne (jf. 1 Mos 8,21: «Menneskehjertets draging

Side 327: Krone til torarull i sølv. Lemberg, Polen 1770. Toraens storhet understrekes av en krone. Kronen på bildet er utstyrt med bjeller som gir lyd når Toraen tas frem og bæres rundt.

er ondt like fra ungdommen av»). Menneskets oppgave er, ved Guds hjelp, å nedkjempe den onde draging ved å gi rom for Tora og å følge budene.

Israel er velsignet. Så lenge de hengir seg til å studere Tora og til å gjøre barmhjertighetsgjerninger, er den onde draging i deres makt.

Talmud, Avoda Zara 5b

«Gjør mine fottrinn faste ved ditt ord, la ingen urett få makt over meg!» (Salme 119,133). Her sier David: «La ikke mine føtter gå dit de selv vil, men la dem alltid gå til bet-midrasi, for den onde draging setter ikke sine ben i bet-midrasi. Han kan følge etter en mann hele veien dit, men når de kommer frem til bet-midrasi, må motstanderen gi seg.»

Midrasi til Salmenes bok 119,133

La oss holde oss til den gode draging og til gode gjerninger, og legg under oss den onde draging, slik at den selv blir underlagt deg!

Fra den daglige bønnen, Siddur

SINAIPAKT OG TORA. DET UTVALGTE FOLK

Israelfolkets selvforståelse tar utgangspunkt i åpenbaringen av Toraen (Mosebøkene, Mose-loven) på Sinai. Ifølge jødisk tradisjon hadde Gud en himmelsk original av Toraen, og Moses fikk diktert en jordisk kopi, som han skrev ned. Moses får altså ikke bare de ti bud, men hele Toraen. I legendens form fortelles det at Gud spurte andre folk om de ville ha hans Tora, men bare Israel var villig til å «ta Toraens åk på seg». På Sinai inngår Gud en pakt med Israels folk. Israel ser derfor på seg selv som et folk utvalgt av Gud til å ha et særlig oppdrag blant folkeslagene. Ikke minst skal Israel vitne om den ene Gud som har skapt alle ting.³² Det er ikke slik at Gud kun ser i nåde til Israels folk. Rettferdige mennesker fra andre folkeslag har også arvelodd i den kommende verden, bare de overholder noen grunnleggende moralske bud.

Skriftlig og muntlig Tora

Ordet Tora oversettes ofte med «Lov» eller «Loven», men «veiledning» gjengir bedre hva «tora» betyr. Den skriftlige Tora er Mosebøkene. Toraen er det viktigste i Skriften. De neste to delene av Bibelen, Profetene og Skriftene, kan egentlig ses som en kommentar til Toraen.

Den skriftlige Tora kan ikke forstås uten «den muntlige Tora», rabbinernes utleggelse og veiledning gjennom generasjonene. Man tenker seg at Moses både fikk den skriftlige Tora, som han skrev ned, og en muntlig, utfyllende versjon, som han overleverte til Josva, og som siden er gått fra munn til munn gjennom generasjonene.³³

Den muntlige Tora ble etter hvert samlet i Misjna og Talmud. Fra år 150 evt. begynner rabbinerne i Galilea å samle sine egne og sine forgjengeres utleggelser og forskrifter for liv og gudstjeneste. Omkring år 220 samler den ledende rabbinen, Juda «Fyrsten» i Sepporis, dette i en skriftlig samling, Misjna. Misjna måtte igjen tolkes. Denne tolkningen, som kalles Gemara («utfylling», «sluttføring»), ble etter hvert samlet i Talmud. Den såkalte «Jerusalems Talmud» ble gjort ferdig i akademiet i Tiberias litt etter år 400. Mer autoritativ blir den babylonske Talmud, som ble slutført rundt 550 evt. Fra 200-tallet forskyves nemlig tyngdepunktet for den jødiske tradisjonen mer og mer fra Israel til Babylonia. Ved siden av Bibelen er Talmud jødedommens viktigste bok. Den første trykte utgaven fra 1523 er på atten store bind. Talmud inneholder

både halacha – diskusjoner om bud og regler, hvordan livet skal leves, og aggada – fortellingsstoff og legender.

Man tenker seg en kontinuerlig tradisjonskjede fra Moses til rabbinerne som kodifiserte Misjna og Talmud, og helt frem til i dag.

Moses mottok Toraen på Sinai og overgav den til Josva. Josva gav den til de eldste, de eldste til profetene, profetene til dem i den store forsamling. Den siste av disse var Simon den rettferdige (øversteprest 200 fvt.). Antiokus fra Soko mottok fra ham ..., Hillel og Sjammai (20 fvt.) mottok fra disse, og Jochanan ben Zakkai (70–85 evt.) mottok fra Hillel og Sjammai.

Pirke Avot, kap. 1 (et senere tillegg til Misjna)

Siden samfunnsforholdene endrer seg, må rabbinerne ta stilling til spørsmål som Moses ikke hadde tenkt på. Rabbinerne er ansvarlig for å overlevere tradisjonen og utøve religiøst lederskap. Når rabbinerne blir enige om hva som er rett lære, har denne «muntlige Tora» i prinsippet samme autoritet som den skriftlige. I nyere tid har uenighet om hvor strengt tradisjonen skulle følges og fortolkes, ført til at det ble dannet retninger som forstår seg som alternativer til ortodoks jødedom. De fremste er «konservativ» og «reformert» jødedom. Et av de viktigste mitsvot (bud) er å studere Tora (både den skriftlige og den muntlige).

Den Hellige forutså at folkeslagene ville oversette Toraen, og når de leste den på gresk, ville de si: «Vi er Israel». Og det vil være gode argumenter for folkenes utsagn så vel som for Israels. Men da vil den Hellige si til folkene: «Dere påstår at dere er mine barn? Jeg vet hvem som er mine barn bare ut fra hvem som har min hemmelige læretradisjon.» – Hvilken hemmelig lære? – Misjna, som ble gitt muntlig.

Tanhuma B, Ki Tissa 17

Med torarull ved Vestmuren.

Toraen var der før skapelsen. Gud brukte den som «tegning» da han skapte:

Rabbi Hosea tok utgangspunkt i verset: «Jeg var det første Herren fødte. Da han reiste himmelhvelvingen og la jordens grunnvoll, da var jeg bygningsmann hos ham, og jeg var til glede for ham» (Ordspråkene 8,22 og 30). Her er det Toraen som taler om seg selv: «Jeg var Guds tegning da han skapte verden.» Tenk deg en konge som skal bygge et slott. Han planlegger det ikke selv, men gir oppdraget til en arkitekt. Og arkitekten lager tegninger som viser hvordan hver detalj i slottet skal se ut. Slik var det ved skapelsen. Gud brukte Toraen som arkitekttegning da han skapte himmel og jord.

Midrasj Rabba til 1 Mosebok 1,1

En legende i Talmud understreker at Gud har overgitt Toraens lære og dens tolkning til rabbinerne. Ved flertallsvedtak kan rabbinerne avgjøre hva som er rett liv og rett lære i den situasjonen folket nå befinner seg i, og Gud har ikke rett til å belære dem med noen direkte åpenbaring.

En dag diskuterte rabbinerne i Rådet om en ovn av en bestemt type kunne bli uren.⁵⁴ Alle var enige om at ovnen kunne bli uren som annen keramikk. Bare én var uenig, rabbi Elieser, sønn av Hyrkanos. Selv om regelen i Rådet var å følge flertallsavstemninger, ville Elieser ikke bøye seg. Han mente standhaftig at han hadde Gud på sin side:

«La johannesbrødtreet utenfor vise at jeg har rett!» Og treet utenfor akademiet løftet seg opp av jorden og slo ny rot hundre alen lenger borte.

«Vi kan ikke akseptere et slikt tegn som argument i vår diskusjon,» svarte de andre.

«Hvis jeg har rett, så la vannet i elven som flyter forbi, bekrefte det,» utbrøt Elieser. Rabbinerne så ut, elvevannet tok til å renne motstrøms. De lot seg ikke rokke: «Dette er ikke noe bevis når vi diskuterer halacha.»

Elieser ville ikke gi seg: «Så la da akademiets vegger vise at jeg har rett!» Og veggene begynte å skråne innover slik at huset stod i fare for å falle sammen. Da tok rabbi Josva og formante veggene: «Hva har dere med denne diskusjonen å gjøre, la oss få passe våre egne saker!» Dermed ble veggene stående på skrå. De falt ikke sammen ut fra respekt for rabbi Josva, men de vendte heller ikke tilbake til loddrett stilling ut fra respekt for rabbi Elieser.

Rabbi Elieser prøvde enda en gang, nå appellerte han til den høyeste autoritet: «Hvis dere ikke er overbevist av hva som har skjedd så langt, så la en røst fra himmelen gi meg støtte!» Dermed hørte rabbinerne en himmelsk røst som sa: «Diskuter ikke lenger med rabbi Elieser, det er han som vet hva som er rett halacha!»

Det ble et øyeblikks stillhet. Men så reiste rabbi Josva seg og gav himmelrøsten en reprimande for å ha blandet seg inn i en diskusjon mellom rabbinerne: «Toraen er ikke lenger i himmelen. Den har blitt gitt til oss, og den har lært oss at vi skal følge flertallet. Derfor skal vi ikke la oss bry av en røst fra himmelen.»

Senere møtte en av rabbinerne profeten Elia og spurte ham hva Gud mente om det som hadde hendt. Elia fortalte at Gud hadde godtatt rabbinernes flertallsavstemning, og smilende hadde utbrutt: «Mine barn har overvunnet meg!»

Talmud, Baba Metzia 5b

En av heltinnene i Talmud er Rakel, rabbi Akivas hustru, som ofret mye for at mannen kunne vie mange år til studiet av Tora.

Akiva arbeidet som gjeter for rikmannen Kalba Savua. Da datteren Rakel så at det var noe spesielt ved Akiva, selv om han ikke var kravstor på egne vegne, sa hun: «Jeg er villig til å forlove meg med deg, hvis du vil studere Tora i et bet-midrasj.» Akiva svarte ja, og hun forlovet seg med ham i hemmelighet. Da Kalba Savua hørte hva hun hadde gjort, kastet han henne ut av huset og erklærte at hun ikke skulle arve noe av hans eiendom. Rakel drog så av gårde og giftet seg med Akiva. De var så fattige at de måtte sove i en høylåve. Snart insisterte Rakel: «Du må dra til et bet-midrasj og studere Tora!» Han drog, og i tolv år satt han i bet-midrasj under rabbi Elieser og rabbi Josva (se teksten ovenfor).

Etter disse tolv årene vendte han hjem og ble fulgt av tolv tusen disipler. Og alle drog ut for å møte ham. Også hans hustru drog ut for å møte ham i sine fattigslige klær. Naboene rådde henne til å låne finere klær så hun kunne se mer presentabel ut, men hun svarte: «Den rettferdige kjenner sjelen til hvert av sine dyr» (Ordspråkene 12,10). Da hun kom nær Akiva, bøyde hun seg ned og ville kysse hans føtter. Hans disipler ville skyve henne til side, men rabbi Akiva ropte til dem: «La henne være! Alt jeg er – og det dere er – tilhører egentlig henne.»

Rakels far hørte at en stor mann var kommet til byen, og tenkte: «Jeg vil besøke ham, kanskje denne mannen kan sette meg fri fra den erklæringen jeg avgav.» Da Kalba Savua kom til Akiva, spurte Akiva ham: «Ville du ha avgitt den erklæringen hvis du visste at hennes ektemann kom til å bli en betydelig mann?» Faren svarte: «Hvis han hadde lært seg en (Misjna-)traktat, ja endog bare et eneste halakisk bud, så ville jeg ikke ha gjort det.» «– Jeg er din datters ektemann,» sa rabbi Akiva. Faren falt ned for ham og kysset Akivas føtter. Og han gav ham halvdelen av alt han eide.

Talmud, Ketuvot 62b-63a, Nedarim 50a

(se Akivas utsagn om den vakre hustru, side 333, og om Akiva selv, side 347)

ET LIV ETTER HALACHA OG MITSVOT

Mosebøkene inneholder 613 ulike bud, mitsvot. Disse er tolket og utfylt av den muntlige Tora og gjengitt i Misjna og Talmud (kortere kompendier er også laget). Til sammen gir skriftlig og muntlig Tora den veiledning som er nødvendig for å definere hva som er rett jødisk liv.

Halacha definerer alle aspekter av livet. Hverdagen er ikke mindre preget av ritualer og symboler enn sabbat og festdager. Hverdagen i familien preges ikke minst av moren, som er en viktig symbol- og tradisjonsbærer. Hun har ansvar for hjemmet, der barna blir kjent med den jødiske tradisjon og preges av jødiske skikker etter hvert som de vokser opp.

Inngangen til et jødisk hjem er kjennetegnet av en mesusa på dørkarmen, en kapsel som inneholder sentrale bibelvers (Shemaavsnittet 5 Mos 6,4–9 samt 5 Mos 11,13–21). En som går inn, tar gjerne fingrene fra leppene til mesusaen som tegn på respekt.

Siden middelalderen bærer jødiske gutter og menn en hodekalott (kipa) som tegn på respekt for Gud. Gifte kvinner er forpliktet til å dekke håret sitt.

SPISEFORSKRIFTER

«Kosher» mat kalles maten når den er produsert og tilberedt etter jødiske forskrifter. Matforskriftene har sitt opphav i Mosebøkene og er tolket og utdypet i Misjna og Talmud. De hovedreglene Mosebøkene gir, er (se 3 Mos 11, 5 Mos 14,3–22):

- Tillatte pattedyr er de som tygger drøv og har delte klover, f.eks. ikke svin, hest eller kamel.
- De fiskene som har både finner og skjell, er tillatt. Skalldyr og bløtdyr (som reker og krabbe) er ikke tillatt.

Videre er to prinsipper særlig viktige: «Du skal ikke koke et kje i dets mors melk» (2 Mos 23,19; 34,26; 5 Mos 14,21). Dernest skal man ikke spise blod. Dyr skal derfor slaktes slik at blodet renner ut og ikke blir værende i kjøttet. Jødisk slakting (sjekting) begynner med at halspulsåren skjæres over, og slaktingen skal foretas av en jøde som er utdannet for dette. Begrunnelsen for sjekting finner vi i det bibelske prinsippet at «dyrets liv er i blodet» (1 Mos 9,4–5, se 5 Mos 12,23). Forbudet mot å ete blod skal dermed være med og lære opp til respekt for liv.

Av det opprinnelige budet om ikke å koke et kje i dets mors melk utledet rabbinerne den regelen at man alltid skal skille kjøttretter fra melkeretter. Kjøtt og melk skal heller ikke blandes i magen. Det må derfor gå en viss tid etter et kjøttmåltid før man inntar melkeprodukter.

Jøder som strengt overholder matforskriftene, kan bare spise mat de vet er kosher. Det er ikke lett for norske jøder å følge dette strengt. I Norge er det ingen offentlige spisesteder eller gatekjøkken som fører kosher mat. Mye av matdisken i kolonialforretningene vil være utelukket for en ortodoks jøde. Det er én matbutikk i Oslo som fører kosher mat. Jødisk slakting er forbudt etter norsk lov, kosher kjøtt må derfor importeres. Bare noen få norsklagede oster er kosher, mens grønnsaker og frukt uten videre er i orden. Når et barn skal i fødselsdagsselskap hos en ikke-jødisk venn, kan det være et dilemma hvor strengt man skal innprente barnet å unngå ikke-kosher mat: Skal man være helt konsekvent og kutte ut alt unntatt brus og frukt, eller bare unngå «det verste» (vanlige norske pizzaer og pølser)?

VEIEN GJENNOM LIVET

Brit mila (omskjærelsespakten)

«Dere skal la forhuden skjæres av, det skal være tegnet på pakten mellom meg og dere. I slekt etter slekt skal hvert guttebarn hos dere omskjæres når det er åtte dager gammelt» (1 Mos 17,10). Fra Abrahams tid har omskjærelsen av guttebarna vært det synlige tegnet på pakten mellom Gud og Israels folk. Alle jøder, også de som ellers står fjernt fra religiøs tradisjon, praktiserer omskjærelse av guttebarna. Omskjærelse har positive hygieniske og medisinske bieffekter.

Omskjærelsesseremonien er en familiefest. En gudfar holder barnet på fanget. Omskjæreren kalles «mohel», han er utdannet til dette. Man gir barnet litt vin for å berolige det. Ved omskjærelsen fjernes det ytterste av forhuden på penis, en særlig kniv brukes til formålet. Så følger bønner for anledningen. Farens bønn lyder: «Lovet være du, Herre, som har helliget oss

ved dine bud og befalt oss å la våre sønner gå inn i pakten etter Abraham, vår far!» Tilsvaret lyder: «Slik dette barnet har gått inn i pakten, så la ham også gå inn i Toraen, i ekteskap og i gode gjerninger!» Seremonien følges av et festmåltid. Barnets navn kunngjøres ved omskjærelsen.

Navnet til et pikebarn kunngjøres ved den første synagogegudstjenesten etter fødselen. Det er da vanlig at faren kalles opp til lesningen fra Toraen. I sefardiske synagoger leses denne bønningen: «Han som velsignet Sara, Rebekka, Rakel, Lea, profetinnen Mirjam, Avigail og dronning Ester, datter av Avigail, må Han velsigne denne piken! La hennes navn være ... datter av ..., og la det bære velsignelse og lykke!»

Bar mitsva og bat mitsva

I Talmud forutsettes det at fra 13-årsalderen har en gutt et selvstendig ansvar for å følge budene. Fra det 15. århundret finner vi bar mitsva-seremonien. Første sabbat etter en gutts 13-årsdag kalles han opp til bimaen under synagogegudstjenesten og leser (messer) fra Toraen. Når han er ferdig med å lese, regner det godterier over ham og barna i synagogen.

Toralesningen krever grundig opplæring på forhånd. I Norge får gutten samtidig undervisning i jødisk liv generelt. Bar mitsva betyr «budets sønn» eller «plikstens sønn». Fra denne dagen er han religiøst å regne for voksen, han skal nå selv legge på sine tefillin og be sine bønner. I Israel markeres bar mitsva ofte ved Vestmuren i tillegg til seremonien i synagogen og familiefesten som følger den.

I nyere tid har man også fått en seremoni for pikene, bat mitsva, som feires ved 12-årsdagen. I Norge står piken frem i samfunnshuset etter gudstjenesten og sier litt om dagens tekst, mens familien står for serveringen for menigheten etterpå. Mange steder har man i tillegg en «bat hajil» (dugende jente)-seremoni for piker i 15-årsalderen. Pikene får undervisning i jødisk liv og tradisjon, og det holdes en festgudstjeneste for hele kullet i synagogen.

Ekteskap og familie

Familien står sentralt i jødedommen. Bryllup er en hellig handling. Ut fra halacha er en jøde forpliktet til å gifte seg med en annen jøde. Likevel er blandede ekteskap vanlig i den jødiske verden. Ofte velger den ikke-jødiske partneren å gå over til jødedommen før ekteskapet. Alternativet er sivil ekteskapsinngåelse. Jødedommen anerkjenner bare religiøst inngåtte ekteskap, men staten Israel gir juridisk godkjenning av alle ekteskap inngått utenfor landets grenser.

Før vielsen undertegner brudgommen en vigselskontrakt (ketuba), som spesifiserer kvinnens rettigheter i tilfelle skilsmisse. Vielsen skjer under en baldakin (huppa). Rabbineren leser flere velsignelser, brudeparet drikker av et beger med vin, og brudgommen setter ringen på brudens finger mens han sier på hebraisk: «Med denne ringen er du helliget meg ut fra Mose og Israels lov.» Deretter leses ketubaen, sju velsignelser lyses over brudeparet, parets drikker igjen av vinbegeret, og så knuser brudgommen et glass til minne om Tempelets ødeleggelse.

En skilsmisse baseres på et skilsmissebrev. Det blir utstedt av mannen, må aksepteres av kvinnen og bekreftes av en rabbinsk domstol.

De sju velsignelsene

- Priset være du, Herre vår Gud, universets konge, du som skaper vintreets frukt!
- Priset være du, Herre vår Gud, universets konge, som har skapt alt til din ære!

- Priset være du, Herre vår Gud, universets konge, som har skapt mennesket!
- Priset være du, Herre vår Gud, universets konge, som skapte mennesket i ditt bilde, som et avbilde av deg, og gav ham en hjelper ut av ham selv. Lovet være du, Herre, menneskets skaper!
- Må hun som var ufruktbar (Sion), glede seg storlig når hennes barn samles hos henne i glede. Priset være du, Herre, som lar Sion glede seg med sine barn!
- La disse to elskede partnere få glede seg, slik du lot dine skapninger glede seg i Edens hage. Priset være du, Herre, som lar brud og brudgom glede seg!
- Priset være du, Herre vår Gud, universets konge, som har skapt glede og jubel, brudgom og brud, lykke og velvære, kjærlighet, brorskap, fred og fellesskap. La det snart lyde i Judas byer og Jerusalems gater rop av fryd og glede, rop av brudgom og brud (Jer 33,10-11), brudgommens gledesrop fra baldakinen og ropene fra de unges fest. Priset være du, Herre, som lar brudgommen glede seg med sin brud!

Talmud, Ketubot 7b-8a

Mennesket ble skapt i Guds bilde, som et avbilde av ham.

Det gjelder ikke for mannen uten kvinnen,
og heller ikke for kvinnen uten mannen,
og heller ikke for dem begge uten Guds nærvær.

Midrasj Rabba til 1 Mosebok 1,26 og 4,1

Når en mann lever uten en hustru, lever han uten glede, uten velsignelse, uten fred og uten gode gaver.

Talmud, Yebamot 62b

Hvem er rik? – Rabbi Akiva svarte: Den som har en hustru som viser sin skjønnhet ved sine gjerninger.

Talmud, Ketubot 63a

Gravferd og sorg

Gravferd skjer vanligvis dagen etter dødsfallet (Toraen forteller at både Sara og Rakel ble gravlagt raskt, se 1 Mos 23 og 35,19). Gravferdsskikkene er enkle. Man bruker en enkel trekiste som ikke ledsages av musikk eller blomster. En mann er svøpt i sitt bøttesjal. Litt jord fra Israel er strødd i kisten. Kreming er ikke tillatt. Ved graven leser eldste sønn (eller en mannlig slektning) den eldgamle kaddishbønnen (helliggjøring) på arameisk:

Må hans store navn opphøyes og helliges
– i hele den verden han skapte etter sin vilje.

Må han opprette sitt kongevælde for dere, i deres dager,
og for Israel, snart, i dager som kommer!
Og man svarer «Amen!»

Må hans store navn velsignes og prises for evig og alltid!

Må hans hellige navn velsignes og prises, æres og opphøyes,
løftes opp og æres, tilbes og lovsynges!

Må han prises utover all lovprisning, sang, pris og trøst som kan utsies i verden!
Og man svarer «Amen!»

La himmelen sende fred og liv over oss og hele Israel!
Og man svarer «Amen!»
La ham som skaper fred i det høye,
skape fred over oss og hele Israel!
Og man svarer «Amen!»

Gravferden følges av sju sørgedager. Familien skal oppholde seg hjemme i en uke. Om dagen sitter de på lave benker. De skal slippe å bruke energi på å lage mat, derfor tar venner og bekjente med seg mat når de kommer på besøk. Etter tretti dager besøker man graven, likeledes på årsdagen for dødsfallet (Jahrzeit). Det er en vanlig skikk å legge en småstein på graven når man besøker den. I Oslo er det en egen jødisk gravgård med gravkapell på Helsfyr.

JØDISK MYSTIKK

8. klasse Fra rundt år 1200 møter vi jødisk mystikk som «kabbala», med boken Zohar (Utstråling) som kjernestykke. Kabbala-mystikken har preget sabbatssangen «Lecha dodi» (Kom, min kjære), som synges når sabbaten begynner, og hører med i gudstjenesten fredag ettermiddag. Denne sangen ble til blant jødiske mystikere i Safed i Galilea på 1600-tallet. Sabbaten skildres som det herjede Jerusalem som skal forløses, og som en elsket brud. Israel er brudgommen som går ut for å møte sin brud. I Safed kledde man seg i hvitt og gikk ut på markene for å «ønske bruden, dronningen, velkommen». Da kan Gud, den himmelske brudgom, forenes med sin brud – Israels folk. Menneskesjelene og guddomsgnistene som er spredt omkring i det skapte, kan forenes med sitt himmelske opphav, og Gud kan forenes med sin «herlighet» (Shechina) som brudgom med brud. I Safed hørte også lesning av kjærlighetssangene i Salomos høysang med ved sabbatens begynnelse. På sabbaten kan det prøvede Israels folk ta på seg festklær og se sin endelige forløsning i møte.

Refreng

Kom, min kjære, la oss gå bruden i møte.
La oss ønske sabbaten velkommen.
La oss gå sabbaten i møte, for den er velsignelsens kilde.
Den var det første Gud planla, den skulle være skapelsens fullendelse.

«Gi akt på den» og «kom den i hu!» Slik talte den eneste Gud til oss.⁵⁵
Han er én og hans navn er ett, det skal æres, opphøyes og lovprises.

Du kongens helligdom, kongestad, reis deg, tre frem fra ødeleggelsen.
Lenge nok har du sittet i tåredalen. Han skal forbarme seg over deg.

Rist støvet av deg og stå opp! Kle deg i praktfulle klær, mitt folk!
Gjennom sønnen til Isai fra Betlehem kommer forløsningen meg nær.

Våkn opp! Våkn opp, for ditt lys kommer; reis deg og lys!
Våkn opp! Våkn opp, stem i en sang! Den eviges herlighet går opp over deg.

Vær ikke blyg, skam deg ikke! Hvorfor er du nedbøyd, hvorfor gråter du?
Hos deg skal de arme i mitt folk finne ly, fra ruinene skal byen bygges på nytt.

De som plyndret deg, skal plyndres; de som ville sluke deg, skal være langt borte.

Din Gud skal glede seg over deg, slik brudgommen gleder seg over bruden.

Gjennom mannen av Peres' ætt³⁶ skal du utbre deg til høyre og venstre og gi ære til Herren. Ja, vi skal glede og fryde oss.

Kom med fred, du ektemakens krone!
Kom med glede og jubel til de trofaste i Guds yndlingsfolk.
Kom, brud! Kom, brud!

Kom, min kjære, la oss gå bruden i møte.
La oss ønske sabbaten velkommen.

Toraen er viktig i jødisk mystikk, som legger vekt på å finne frem til bibelbokstavens skjulte mening. Man søker ordenes skjulte budskap gjennom de hebraiske bokstavens tallverdi. Et avsnitt i Zohar forteller om en vismann som ligner Toraen med en vakker jomfru som gradvis lar sin beiler (mystikeren) møte seg mer og mer.

Det er så mange som lever forvillet, som ikke forstår hvordan man finner sannhetens vei i Toraen. I sin kjærlighet kaller Toraen på dem hver eneste dag, men de snur ikke på hodet engang. Det skjer at Toraen kun taler ett eneste ord – og bare et øyeblikk kommer frem fra sitt skjulested – og deretter trekker hun seg tilbake og skjuler seg igjen. Og slik oppfører hun seg overfor dem som forstår henne og følger hennes bud.

Hun kan lignedes med en vakker ung kvinne som lever i et avsides slottskammer, og har en hjertenskjær bare hun vet om. Han elsker henne så høyt at han stadig holder seg i nærheten av slottet, og anstrenger seg for å få et glimt av henne. Og hva gjør hun? – Hun åpner en liten dør fra sitt kammer. Et kort øyeblikk viser hun beileren sitt ansikt før hun trekker seg tilbake. Det er bare han som legger merke til det, bare han som vet at hun har gitt ham et tegn på sin kjærlighet. Nå blir hans hjerte og sjel trukket stadig mer imot henne.

Slik er det med Toraen, som viser sine dypeste mysterier bare til dem som elsker henne. Hun vet at den som er vis, vandrer i nærheten av hennes bolig hver eneste dag. Og hva gjør hun? – Hun viser sitt ansikt for ham, gir ham et tegn på sin kjærlighet før hun trekker seg tilbake til sitt skjulested. Bare han forstår dette tegnet, og han dras imot henne med hjerte og sjel. Det er slik Toraen viser seg et lite øyeblikk for dem som elsker henne, for å egge dem til fornyet kjærlighet. Når hun først viser seg for en mann, gir hun ham et tegn. Det er godt hvis han forstår det. Men hvis han ikke gjør det, sender hun budbærere og ber den enfoldige komme og tale med henne, som det er skrevet: «Den enfoldige kan vende seg hit» (Ordspråkene 9,4). Når han kommer, begynner hun å tale med ham, først fra bak sløret hun har hengt som et dekke over sine ord, slik at de kan passe til hans modenhet, så han gradvis kan gjøre fremgang

– dette er den bokstavelige utleggelse av Skriften. Deretter taler hun til ham bare dekket av et flortynt slør, hun taler til ham i gåter og symboler – dette er aggada, Skriftens fortellinger.

*Side 336: Hasider i studium og bønn.
Max Weber, 1934.*

Når han til slutt er blitt fortrolig med henne, viser hun ham sitt ansikt og taler med ham om sine dypeste mysterier, om de dype veier hun har gjemt i sitt hjerte fra urtiden av. Og da er han blitt en sann disippel av Toraen, en som kan kalles «husforvalter». For hun har vist ham alle sine hemmeligheter og ikke holdt noen av dem tilbake. Og hun sier til ham: «Husker du det første tegn jeg gav deg på min kjærlighet? Ser du nå hvor mange hemmeligheter som lå skjult bak det?» Og først nå forstår han at intet kan bli lagt til Toraens ord, eller trekkes ifra dem, ikke en bokstav og ikke et eneste tegn.

Derfor skal vi strebe etter Toraen med all vår kraft, så vi kan bli hennes elskere, slik vi har skildret det her.

Zohar, II 94b

Vesentlige elementer fra kabbala ble videreført i vekkelsesbevegelsen hasidismen, som vokste frem i Øst-Europa på 1700-tallet. Læreren Baal Sjem Tov, som stod frem rundt 1730, ble den store inspirasjonskilden. Hasidismen la vekt på glede og spontanitet i gudsforholdet. Guds nærvær kan erfares overalt, ingen gjerning er verdslig. Enhver gjerning skal derfor utføres «for Guds skyld». Man skal elske Gud, «klebe seg» til ham. Dét er viktigere enn å følge tradisjonene mekanisk. Ekstatisk kjærlighet til Gud forener sjelen med sitt guddommelige opphav. Gnister av det guddommelige lyset som ble spredt rundt i verden ved skapelsen, kan nå igjen forenes med skaperen (dette er en gnostisk inspirert tanke fra kabbala, som hasidismen tar opp). Bønn er et ekstatisk møte med Gud. Når en hasidisk jøde ber eller utfører et av budene, hjelper han Guds nærvær i verden («Shechina») til å forenes med Gud selv, og han er med på å fremskynde Messias' komme og forløsningens tid.

Det ble innvendt mot rabbi Menachem Mendel i Kotsk at menigheten hans ikke fulgte de faste bønnetidene. Han svarte: «Her i Kotsk har vi en sjel, ikke en klokke!»

Et særtrekk ved hasidismen er tanken om den rettferdige rabbi, en «tsaddik». Den rabbi som leder en hasidisk bevegelse, kan oppfattes som mellommann mellom hans følgesvenner og Gud. Han har nådd lenger enn andre og kan derfor hjelpe til med å løfte sine disiplers bønner og gjerninger opp til Gud. Rabbi er en mystiker som er til for sin menighet, ikke for å isolere seg med sine egne bønner og opplevelser. Hasidismen karakteriseres av fortellinger med aforisme- og lignelsespreg. Slike fortellinger skal gi de troende lærdom og inspirasjon. Mange av fortellingene er om store hasidiske rabbier.

- Elevene av en tsaddik, som selv hadde vært Baal Sjems elev, satt sammen en middag før sabbaten og fortalte hverandre historier om Baal Sjems undere. Læreren satt i sin stue ved siden av og hørte alt sammen. Etter en stund åpnet han døren og sa: «Hva har dere med å fortelle mirakelhistorier! Fortell heller om hans gudsfrykt. Hver fredag før det ble sabbat, begynte hans hjerte å banke så voldsomt at alle vi som var hos ham, hørte det.»
- En gang var Baal Sjem så langt nede, at han syntes han umulig kunne ha noen del i den kommende verden. Da sa han til seg selv: «Hva skal jeg egentlig med den kommende verden, når jeg elsker Gud?»

- En kveld da de hadde feiret Toraens gledesfest, danset også Baal Sjem sammen med menigheten. Han tok en skriftrull i hånden og danset med den. Etter en stund gav han skriftrullen fra seg og danset videre uten den. Da sa en av hans elever som var særlig fortrolig med hans bevegelser: «Nå har mesteren lagt den legemlige lære bort, og tatt den åndelige til seg.»

Fra M. Buber, Lengselens barn, Aschehoug 1970, s. 27-28

FRA JØDISK BIBELUTLEGGELSE

5. og 10. klasse Som eksempel på jødisk bibelutleggelse³⁷ gjengir vi midrasj-utlegninger av «bindingen av Isak», 1 Mos 22, og bønner som kommer den i hu. Jødisk tradisjon legger vel så mye vekt på Isaks offervillighet som Abrahams. Man regner med at Isak var gammel nok til å stå imot, og at han derfor selv var villig til å bli ofret. Bibelfortellingen leses på rosh hashana, for å minne Gud om Abrahams og Isaks troskap.

Isak sa: «Far, gjør raskt det Skaperen har befalt deg. Brenn meg til aske, men ta asken med til min mor, og legg den i en krukke i hennes rom, slik at hun kan sørge over sin sønn Isak hver gang hun går i sitt rom.»

Da Abraham var klar til å foreta ofringen, sa Isak: «Far, bind mine hender og mine føtter, for livsrefleksen er så sterk at jeg kan rykke til og få et sår av kniven, og offeret skal jo være lyteløst. Derfor, bind meg slik at jeg ikke kan få noe lyte.» Derfor står det skrevet: «Og Abraham bandt sin sønn» (1 Mos 22,9).

... Abraham sa til Gud: «Jeg går ikke ned fra dette alteret før du har hørt hva jeg har å si: Jeg har så langt vært lydlig og ikke protestert. Men nå vil jeg si: Hvis Isaks barn synder og kommer i trengsel, vil du da se til dem i nåde på grunn av Isaks rep. La det da bli regnet som om han virkelig ble brent til aske på alteret, slik at du kan bli fylt av medlidenhet med hans barn, tilgi dem og berge dem fra trengselen.» Den hellige tok så til orde: «Isaks barn vil synde innfor meg, og jeg vil dømme dem på rosh hashana. Men hvis de ber meg se på noe formildende og komme Isaks rep i hu, da skal de for mitt åsyn blåse i hornet av dette dyret!» – «Av hvilket dyr?» – «Vend deg om, Abraham!» «Da så Abraham opp og fikk øye på en bukk som hang fast etter hornene i en busk» (1 Mos 22,13). Abraham spredte bukkens blod utover alteret, og sa: «Dette er istedenfor min sønn, og må dette regnes som min sønns blod for Guds åsyn.» Den hellige sa: «Når de blåser i bukkehornet, vil jeg komme i hu bukken som ble ofret istedenfor Isak, og jeg vil tilgi dem deres synder.»

Bukken hadde Gud skapt rett før den aller første sabbatskvelden og siden holdt beredt som et brennoffer istedenfor Isak. Alt ved denne bukken kom til nytte. Asken av det som ble brent på alteret, ble til grunnvoll for alteret i Det Helligste, der sonofferet ble brakt en gang om året, på forsoningsdagen, den dagen ofringen av Isak fant sted. Av senene laget David strenger til sin harpe. Huden ble brukt til belte for Elia. Det ble blåst i det ene bukkehornet da åpenbaringen på Sinai var til ende. I det andre hornet vil det bli blåst når landflyktighetens tid er til ende, «den dagen det skal blåses i et stort horn, og de

bortkomne i Assyria og de som er spredt omkring i Egypt skal komme tilbake og tilbe Herren på det hellige fjell i Jerusalem» (Jes 27,13).

Pirke de Rabbi Elieser 31; Midrasj Tanhuma, Vayera 23; Yashar, Vayera 46a

Kom i hu

Vår Gud og våre fedres Gud, kom oss i hu med gode tanker,
og gi oss forløsning og barmhjertighet!

Kom i hu din pakt med Abraham på Moria-berget,
da han bandt sin sønn Isak og la ham på offeralteret!

Kom i hu hvordan han var lydlig mot deg,
og fulgte ditt bud med helt hjerte.

Vend din vrede bort fra oss,

og send på ny ære over ditt folk og din by, Jerusalem!

Fra liturgien på rosh hashana

HVEM ER JØDE? JØDISK IDENTITET

Fra rabbinsk tid defineres den som jøde som er født av en jødisk mor, og som ikke selv har gått over til en annen religion. En ikke-jøde som konverterer til jødedommen, regnes fullt ut som jøde. I USA finnes det tre hovedgrupper av jødiske menigheter: ortodokse (de strengeste), konservative (mindre strenge) og reformerte (mest liberale). Enkelte liberale menigheter anerkjenner også slike som har jødisk far, men ikke-jødisk mor, som jøder. Staten Israel har en «lov om tilbakevending» som gir enhver jøde rett til innvandring og borgerskap, så sant innvandreren ikke selv har gått over til en annen religion.⁵⁸ Den som er barnebarn av en jøde eller gift med en jøde, får samme rett.

6. klasse

Jødisk identitet har både religiøse, kulturelle og etniske elementer. I dag vil de fleste jøder omkring i verden relatere sin identitet også til staten Israel. En norsk jøde vil normalt relatere sin identitet både til Norge og norsk kultur, til den jødiske (religiøse) tradisjonen og til staten Israel. En moderne jødisk tenker definerer jødisk identitet slik: Den er jøde som ser seg selv som del av en tre tusen år gammel jødisk historie, og som vet at denne historien har preget ham.

Som ung følte jeg meg litt utenfor, og jeg lurte på hva det skulle bli av meg her oppe i Norge. Jeg ønsket å gjøre noe for mitt eget folk. En venn av meg spurte hvorfor jeg ikke tok en tur til Israel for å få skikk på min jødiske identitet. Jeg kjøpte en månedsbillett og reiste, prøvespilte på Musikkakademiet i Jerusalem, ble akseptert og bestemte meg for å bli. Da var jeg 23 år gammel.

Jeg opplever det lettere å være norsk jøde i Israel enn å være jøde i Norge. Her er vi jøder i majoritet. Samfunnet er regulert ut fra jødisk liv og jødisk kalender. Sabbat er sabbat, helligdag er helligdag. En trenger ikke skape sine egne høytider, for her overholdes de i samfunnet. Det er befriende å se at min lille sønn Daniel får vokse opp og være som alle andre jødiske barn i Israel. Han får den oppveksten jeg ikke hadde. Gjennom sin skolegang vil han lære sitt folk, sin historie og sin religion mye bedre å kjenne enn jeg hadde anledning til i Oslo, til tross for at vi fikk undervisning i den jødiske menigheten. Å bo her er

å leve ut sin egen jødedom. Man har det trygt økonomisk i Norge, men dette er et jødisk land, her er det godt å være meg selv.⁵⁹

Monica (42), Jerusalem

Jeg er en jødisk norsk kvinne, født og oppvokst i Oslo noen år etter annen verdenskrig. Mine foreldre oppdrog meg i et hjem fylt av jødiske tradisjoner, jødisk kunnskap, varme og glede.

I motsetning til mange andre i min generasjon fikk jeg vokse opp også med jødiske besteforeldre. Mormor og morfar brakte med seg beretningen om hvordan mine forfedre i generasjoner har levd i de små jødiske landsbyene i Russland. Selv levde de hele sitt liv som ortodokse jøder, og jeg hadde rundt meg mormors mange duftende og praktiske forberedelser til sabbaten og andre høytider, morfar bøyde over sine hellige bøker hver dag, hans store kunnskaper og ærefrykt, hans toleranse overfor andre mennesker og hans mange jiddiske historier. Denne store rikdom på jødisk familieliv, tradisjon og gudstro var med på å forme min identitet.

I tillegg bærer jeg også med meg kunnskap om og sorgen over vårt folks lidelser, særlig dem mine egne foreldre og alle Europas jøder måtte gjennomgå under annen verdenskrig. For meg gjelder dette ikke minst drømmen om og savnet av farmor og farfar som ble deportert fra Oslo og døde i Auschwitz – bare fordi de var jøder.

Gjennom mine foreldre og besteforeldre har jeg fått kunnskap om og kjærlighet til våre jødiske tradisjoner, som griper så dypt inn i både hverdag og helg. Sju års undervisning i jødisk ettermiddagsskole har lært meg mer om jødisk historie og om vår religions oppbygning og mange leveregler. Til sammen har dette gitt meg en sterk jødisk identitet, en samhørighet med andre jøder, en kjærlighet til vår religion og våre tradisjoner, en beslutning om å leve aktivt i vårt jødiske samfunn og et ønske om å føre arven videre til neste generasjon.

Sammen med min jødiske mann og våre to barn lever jeg i dag i et jødisk hjem med kosher kjøkken og med feiring av jødiske høytider sammen med familie og venner. Ved siden av verdiene i den norske delen av samfunnet er vi også opptatt av jødiske spørsmål innen religion, historie, litteratur og samfunnsliv, og vi er aktivt med i det jødiske livet i vår menighet.

I mitt voksne liv er min bevissthet om å være jøde en grunnpilar, og den store sekken som innebærer «identitet», fylles stadig – ved nye kunnskaper og nye opplevelser. Synagogebesøk i ulike deler av verden kan stå som eksempler på slike opplevelser. Det gir en utrolig samfølelse å komme til gudstjeneste i Praha – i Jerusalem – i Singapore – i Moskva og oppleve de samme tekstene, ja ofte til og med de samme melodiene, som i vår egen vakre synagoge i Oslo.

For meg er det stadig et privilegium å være et ledd i generasjonenes lange jødiske kjede.

Ellen (45), Oslo

Jeg er jøde, født av en far som under falsk identitet overlevde Auschwitz, og en mor som ankom kaien i Oslo minuttet etter at dødsskipet Donau hadde satt kursen mot Tyskland, med hundrevis av norske jøder om bord. Med dype tradisjoner fra tradisjonsrike kosher hjem bygde mine foreldre opp en jødisk

familie og fikk sin førstefødte sønn ved inngangen til «de glade 60-årene». Jeg var den beste gaven de kunne få; det endelige beviset på at de hadde overlevd krigen, nøkkelen til at slekten ville leve videre. Derfor ble tradisjonene ført videre; tenningen av sabbatslysene hver fredag kveld, gudstjenester på de store helligdagene, matsa og sederaften hver pesach. Og selvsagt innføring i jødisk historie og religion, helt frem til den store dagen bar mitsva – da jeg for første gang ble kalt opp i synagogen for å fremsi bønnene over Tora. I dag – 25 år senere – fører jeg tradisjonene videre. Til tross for et uavklart forhold til det guddommelige blir sabbatslysene tent hver fredag kveld, og til tross for – eller kanskje på grunn av – at min ektefelle ikke er jøde, besøker jeg synagogen flittigere enn noen gang før. Jeg står i synagogen og lytter til bar mitsva-guttens bønner og sang, og venter – med lengsel og våte øyne – til den dagen da min lille sønn for første gang vil bli ropt opp for å helligholde Tora, for å fortsette jødernes historie, tradisjon og religion.

Anonym, Oslo

Hanukkastaken tennes.

KUNST, SYMBOLER, KULTURINNSATS

Israels folk har alltid vært et bokens folk. Gjennom historien har det jødiske folk primært utøvd sin kulturinnsats gjennom det skrevne ord, på områder som filosofi, bibeltolkning, grammatikk og poesi.

Intet annet språk har vært i kontinuerlig bruk så lenge som hebraisk. Fra bibelsk tid til i dag har hebraisk vært i bruk som bønnens, liturgiens og poesiens språk. Bibelen danner grunnlaget for senere hebraisk poesi, som får sin første blomstringsperiode i Israels land fra 450 til 750 evt. Mange av diktene fra denne perioden har fått sin plass i synagogens liturgier, og finnes i bønneboken Siddur og i liturgiboken Machsor (for eksempler på poesi fra denne perioden, se diktet av Elieser ben Kallir side 351).

Vårt eget århundre har sett flere jødiske nobelprisvinnere i litteratur, som har øst aktivt av den jødiske tradisjonen i sin skrivekunst: Samuel Agnon og Nelly Sachs (1966), Saul Bellow (1976) og Isaac Bashevis Singer (1978).

Figurativ jødisk kunst finner vi i rabbinisk tid og i middelalderen i synagogeutsmykning og bokkunst. På begge felter står jødiske kunstnere i aktiv kontakt med samtidens kultur. Fra det 3. århundret og fremover kjennetegnes synagogene i Galilea av vakre mosaikkgulv og dekorativ steinutsmykning (se side 321). En vakker synagoge fra omkring år 240 fra Dura-Europos ved Eufrat (se side 321) er godt bevart. I utsmykningen av bibelmanuskripter og bønnebøker er det kontakt mellom jødiske og kristne bokkunstnere.

Jødiske symbolgjenstander gir grunnlag for en rik tradisjon der anonyme metallsmeder og tekstilkunstnere utfolder seg. Blant metallsmedenes arbeider finner vi menora (den sjuarmede lysestaken), hanukkastake, sabbatslysestake, havdalaeske (for velluktende urter, til sabbatens utgang) og krone for torarullen (se sidene 304, 315, 327). Tekstilkunstnerne lager klede for torarullen og forheng til toraskapet (se side 322).

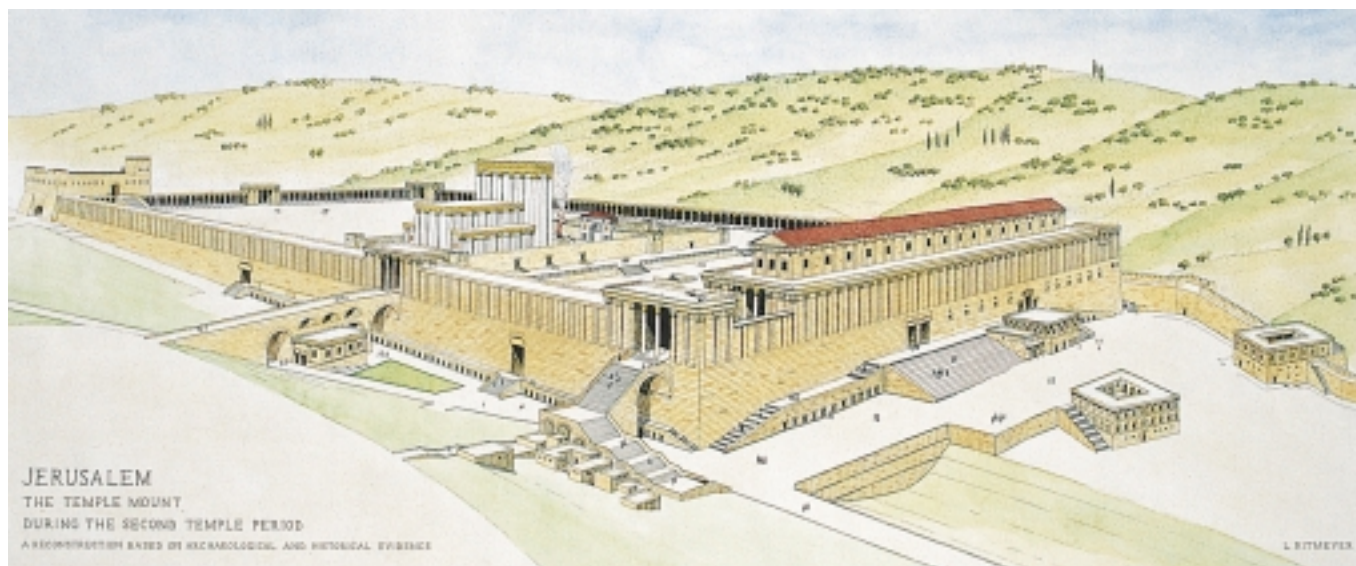
«Salig er den mann som har sin glede i Herrens Tora» (Salme 1).
Miniatur fra bibelmanuskript med kong David, fra Nord-Italia ca. 1470. På denne tiden var det bra kår for jødene i Italia og Frankrike, og aktiv kontakt mellom tenkere og kunstnere på jødisk og kristent hold.

JERUSALEM

– I HISTORIE OG TANKE

Bildet viser tempelområdet i det 1. århundret. Tempelet står midt på bildet, omgitt av menneskers forgård, og i forlengelse av den kvinnenes forgård. Det øvrige er hedningenes forgård. Det ryker fra brennofferalteret. Til høyre står den kongelige søylehall (stedet for Jesu tempelrenselse), bygd på Herodes' utvidelse av tempelplattformen (med tempelets høyeste hjørne til høyre, se Matt 4,5). Under søylehallen ser vi Huldaportene som leder inn til tunnelinnganger til tempelplassen. De har navn etter profetinnen Hulda (2 Kong 22,14-20). Det høye råd møttes i et rom ved siden av tunnelinngangene. I byggene utenfor Huldaportene var det mikvebad, slik at man kunne rense seg før tempelbesøket. Til venstre står Antoniaborgen der romerne hadde sin garnison (se bl. a. Apg 21,27-40). Mot øst og Oljeberget (til høyre på bildet) avsluttes plattformen med Salomos buegang (se Joh 10,22-23), bygd av makkabeerfyrstene. Helt til høyre ses byporten som ledet til Gihonkilden (se sidene 311 og 314 om sukkotopptøget). Vestmuren av i dag er en del av støttemuren, som her ses rett under tempelbygget.

JERUSALEM OG TEMPELET

David inntok Jerusalem rundt år 1000 f.Kr. og gjorde den til hovedstad i sitt rike. Ifølge en av Bibelens seneste bøker, Krønikebøkene, ligger Tempelet som Salomo bygde, der Isak skulle vært ofret (2 Krøn 3,1 kaller tempelberget Moriahøyden, jf. 1 Mos 22,2 Morialandet). Det er altså kontinuitet mellom bukken Abraham ofret, og de senere ofrene i Tempelet (se midrasjen til 1 Mos 22, side 338-359). En rabbinisk tradisjon forteller at Adam ble gravlagt på Moria-berget, slik at blodet fra tempelofrene renner ned og renser Adams ben (og dermed symbolsk hele menneskeslektens).

Salomos tempel ble ødelagt av babylonerkongen Nebukadnesar i 587 fvt., og mange av judeerne ble ført i landflyktighet. I år 538 gav perserkongen Kyros judeerne tillatelse til å vende tilbake til Judea og bygge Tempelet på nytt i Jerusalem. I 515 stod det andre Tempelet ferdig.

Tempelområdet ble bygd ut av de jødiske makkabeerfyrstene i siste halvdel av det 2. århundret fvt. (om makkabeerne, se side 314 under Hanukka). I perioden 142-63 fvt. var Judea

en uavhengig stat styrt av makkabeerfyrstene, som etter hvert la under seg store områder, inklusiv Galilea og Golan. De underla seg bl.a. nabofolket i syd, idumeerne, som med sin fyrste Antipater ble tvunget til å gå over til jødedommen. I 63 fvt. ble Israels land innlemmet i Romerriket. Antipaters sønn, Herodes den store, fikk med støtte fra romerne erobret kongemakten i år 38 fvt. Kong Herodes startet en stor ombygging av tempelområdet som varte fra 20 fvt. til 64 evt. (jf. Joh 2,20). Herodes' tempel var et av de flotteste tempelanleggene i Midtøsten. Mens Tempelens indre måtte følge Moselovens forskrifter, ble dets ytre modellert etter et stort romersk tempelanlegg i Alexandria, Kaisaraion.

Bildet viser Jerusalem rundt år 30 evt. Øvrebyen med Herodes' palass i forgrunnen, med tre store forsvarstårn. Midt mellom palasset og tempelområdet er øversteprestens hus tegnet inn. Helt til høyre Siloadammen (Jes 8,6, Joh 9,7-11) nær stedet der Kedron dalen (mot øst og Oljeberget) og Hinnom dalen (mot syd) møtes. Dammen fikk vann i en tunnel fra Gihonkilden (2 Kong 20,20). Mellom tempelområdet og Siloadammen lå den opprinnelige Davidsbyen. Øverst til venstre Betesdammen (Joh 5,2). Golgata lå til venstre for steinbruddet utenfor bymuren, nord for Herodes' palass. På Oljebergets skråninger ses eksklusive gravmonumenter og innganger til klippegraver.

Våre lærere har sagt: «Den som ikke har sett Jerusalem i dets prakt, har aldri sett en virkelig vakker by. Og den som ikke har sett tempelbygget, har aldri sett en virkelig vakker bygning.»

Talmud, Sukka 51b (tempelet som skildres her, er Herodes' versjon)

Jerusalem forstås som verdens sentrum. Denne oppfatningen finner vi først hos profeten Ezekiel: «Denne byen, Jerusalem, har jeg satt midt iblant folkeslagene og lagt landene omkring den» (5,5). Verdenskart fra middelalderen setter ofte Jerusalem i sentrum.

Israels land er verdens sentrum, Jerusalem er senter i Israels land, Tempelet er senter i Jerusalem, helligdommen er senter i Tempelet, paktskisten er senter i helligdommen. Og steinen verden ble grunnlagt på, er lagt der paktskisten stod.⁴⁰

Midrasj Tanhuma, Kedoshim 10

TEMPELETS FALL

Jødiske seloter (frihetskjemper) slo gjentatte ganger til lyd for opprør mot romerne; Israel skulle være selvstendig og ikke ha noen annen konge enn Gud. Flere mindre opprørsforsøk ble slått ned. Romerske provokasjoner førte i år 66 evt. til «det store opprøret». I Galilea gikk opprørsgeneralen Josef, sønn av Mattitjahu, over til romerne. Han ble senere kjent som skribenten Josefus Flavius – hans skrifter er en hovedkilde til jødisk historie fra makkabeertiden og frem til Tempelets fall. Hærførerne Vespasian og hans sønn Titus (begge ble keisere) slo ned opprøret og inntok Jerusalem i år 70 e.Kr. Tempelet ble brent.

De siste jødiske opprørerne holdt stand på Herodes' fjellfestning Massada ved Dødehavet til april i år 74. Ifølge Josefus valgte de tusen jødene som holdt stand der, heller kollektivt selvmord enn krigsfangenskap. Massada ble gravd ut av israelske arkeologer tidlig i 1960-årene og er et viktig symbolsted for det moderne Israel, som også har vært omgitt av fiender: «Massada skal aldri falle igjen!»

Tempelets fall var en katastrofe som satte dype spor i Israels historie og selvforståelse. Den største jødiske rabbi på den tiden var Jochanan (Johannes) ben Zakkai. Talmud forteller at Jochanan ble smuglet ut av det beleirede Jerusalem i en kiste, kamuflert som lik. Ifølge legenden ble han ført til hærføreren Vespasian:

Da rabbi ble ført til Vespasians telt, hilste han ham: «Hill deg, keiser!» Hærføreren ble forbauset og sa: «Du har begått to dødssynder: For det første, jeg er ikke keiser. Dernest skulle du ha overgitt deg til meg langt tidligere.» Rabbi Jochanan svarte: «De som styrte i byen, slapp meg ikke ut. Og jeg kalte deg keiser fordi det står skrevet: «Libanon skal falle for den sterke» (Jes 10,34). Og Libanon – det er Tempelet. Derfor må «den sterke» være deg, slik at du kommer til å bli keiser.» Like etter fikk Vespasian bud om at man i Roma hadde utropt ham til keiser. Vespasian vendte seg så til Jochanan: «Jeg drar nå til Roma. Men du skal få lov å be meg om tre ting før jeg går, og jeg skal gi deg dem.» Og Jochanan bad ham: «La meg få byen Jabne med dens lærde menn. Skån familien til rabbi Gamaliel, og send leger til den utsultede rabbi Sadok.»

Talmud, Gitin 56b, Avot de Rabbi Natan 4 (3.-4. årh.)

Jochanan står på en høyde utenfor Jerusalem sammen med en disippel og ser romerske soldater bryte inn i Tempelet og sette det i flammer. Disippelen bryter ut i gråt.

– «Hvorfor gråter du, min sønn?» spør Jochanan.

– «Skulle ikke jeg gråte, når det hellige stedet, med alteret og ofrene, går opp i flammer?»

- «Gråt ikke, min sønn. Vet du ikke at vi har det som er bedre enn ofrene, vi har bønnen og barmhjertighetsgjerningene.» For Gud sier gjennom profeten Hosea (6,6): «Det er barmhjertighet jeg ønsker, ikke offer.»

Avot de Rabbi Natan 4

Den første fortellingen gjør «overløperen» Jochanan, han som sviktet opprørerne for å forhandle med romerne, til helt. Helt frem til staten Israels opprettelse velger jødedommen Jochanans vei – forhandle for å overleve, og ikke Massadas vei – kjempe til døden. Jochanan bad om byen Jabne og dens skriftlærde. Der opprettet han det første rabbiniske akademi, som tok ansvar for å tolke jødisk tradisjon i tiden etter Tempelets fall. Jødisk overlevelse blir nå avhengig av rabbinernes skriftlærde arbeid. Toraen skulle snart erstatte Israels land og Tempelet som sentralpunkt for jødisk tro.

Den andre fortellingen viser hvordan jødedommen fra og med Jochanans tid blir i stand til å klare seg uten Tempelet og det sonende offer, det som hadde skapt møtet mellom Gud og menneske, mellom Israels Gud og hans menighet. Bønner og barmhjertighetsgjerningene trer i stedet for tempelofre, som det mennesket skal bære frem for Gud.

Rabbi Eleazar sa: De sytti offerhandlingene under løvhyttfesten er for verdens sytti nasjoner, mens det ene offer på høytidens siste dag er for det ene folk (Israel). Vi kan ligne dette med en konge som laget til et stort selskap for sine tjenere. På festens siste dag, da de fleste av gjestene var reist, sa han til sin kjæreste tjener: «La oss holde et lite, personlig måltid, slik at jeg kan ha glede av ditt nærvær.»

Fra Titus' triumfbue i Roma. Jødiske krigsfanger bærer Tempelets hellige kar under inntoget i Roma i år 70.

Rabbi Jochanan sa: Ve over verdens nasjoner som la Tempelet øde, og ikke forstår hva de virkelig gjorde. Så lenge alteret stod, brakte det soning også for dem. Men nå, hvem vil bringe soning for dem?

Talmud, Sukka 55b

Denne teksten viser et aspekt av tanken om Israel som Guds utvalgte folk: Skaperen har også de andre folkene i tanke, og Israel bærer frem offer for dem.

BAR KOCHBA-OPPRØRET

I år 132 begynte et nytt jødisk opprør mot romerveldet, ledet av Shimon bar Kosiba (sønn av Kosiba). Samtidens største rabbi, Akiva, erklærte ham for å være Messias. Bar Kosiba ble nå kalt bar Kochba, Stjernesønnen, ut fra en Messiasprofeti i Mosebøkene.

På grunn av de storverk han gjorde, sa Rabbi Akiva: «Stjernen som stiger opp fra Jakob» (4 Mos 24,17) – det er Kosiba (= bar Kochba) som stiger opp fra Jakobs folk. Han er Messiaskongen. Men rabbi Jochanan, sønn av Torta, svarte ham kontant: «Akiva, gresset kommer til å gro på din grav uten at Messias har kommet!»

Jerusalems Talmud, Taanit 4.5

Jerusalem ble snart frigjort, og bar Kosiba utstedte mynter med innskriften «Jerusalem, år ett» (og så «år to», «år tre» og «år fire»). Ofringene ble gjenopptatt på tempelberget, og man la planer for å gjenoppbygge Tempelet. Keiser Hadrians tropper slo etter hvert opprøret ned. Titusener ble massakrert da romerne i år 135 inntok bar Kosibas siste tilfluktssted, festningsbyen Betar. Rabbi Akiva ble henrettet av romerne. Fra hans siste stund er bevart utsagnet:

Hele mitt liv har jeg strevet med setningen fra Shema «Du skal elske Herren din Gud av alt ditt hjerte og all din sjel» (5 Mos 6.5), som jeg har fortolket slik: «Du skal elske Herren din Gud av alt ditt hjerte, også om han tar din sjel», og jeg har ikke hatt mulighet for å oppfylle det. Og nå som jeg har muligheten for å oppfylle det (ved å gi mitt liv for Israels Gud), skulle jeg så ikke gjøre det.» Og så trakk han ut trosbekjennelsens siste ord «ehad» («én») helt til han utåndet.

Talmud, Berakot 61b, se om trosbekjennelsen, side 319

I Talmud ble bar Kosiba deretter kalt bar Koziba, løgnens sønn – han hadde vist seg som en falsk Messias, og hans opprør førte til ulykke og lidelse for folket.

Mens jødisk liv langt på vei hadde fått fortsette uhindret i Judea etter det første opprøret og Tempelets ødeleggelse (med unntak av Jerusalem, som lå i ruiner), styrte romerne nå Judea med jernhånd. Det ble forbudt for jøder å bo i Jerusalem, som ble gjenoppbygd som en by i romersk stil, Aelia Capitolina, med et Zevs-tempel der Tempelet hadde stått (og et Venus-tempel der de jødekristne hadde markert Jesu gravsted). Navnet Judea skulle ikke lenger brukes, provinsen ble nå kalt Palestina («Filisterland»);⁴¹ Tunge skatter ble lagt på jødene. Forholdene i Judea ble så vanskelige at jødedommens tyngdepunkt ble forskjøvet til Galilea.

Keiser Hadrian beleiret Betar med åtti tusen krigsmenn. Da de [etter et års beleiring] inntok byen, slaktet de menn, kvinner og barn i et slikt antall at blodet fløt ut gjennom dører og porter. Hestene vasset i blod opp til nesebo-

rene, og blodstrømmen var så kraftig at den veltet svære steiner på sin vei, inntil den nådde helt frem til havet.

Rabbi Jochanan fortalte at tre hundre barnehjerner lå igjen bare på én stor stein.

Hadrian eide en svær vingård, og den ble nå omgitt av et gjerde laget av lik fra Betar som ble stilt oppreist med armene utstrakt. Keiseren befalte at likene ikke skulle begraves, og slik ble de stående helt til en annen keiser kom til makten som lot dem bli gravlagt.

Midrasj Rabba til Klagesangene 2,2

*9. og 10. klasse Guds taushet, en rabbinerkommentar
om hvordan Gud tier når hans folk lider*

«Din brors blod roper til meg fra jorden» (1 Mos 4,10). Rabbi Shimon bar Jochai sa: Jeg har noe svært vanskelig å si, men jeg kommer likevel ikke utenom det. Saken kan sammenlignes med to gladiatører som kjemper med døden som innsats på arenaen. Til slutt har den ene fått den annen under seg, og gjør seg klar til å støte sverdet gjennom motstanderen. Men før han gjør det, ser han opp på keiseren som sitter og ser på den blodige kampen. Alle vet at hvis keiseren viser tommelen ned, har seierherren tillatelse til å drepe offeret. Men hvis han viser tommelen opp, skal offeret spares. Mens gladiatorerne ser opp på keiseren, han som har taperens lagnad i sin hånd, viser han tommelen ned. Og rett før han får nådestøtet, roper offeret ut til keiseren: «Hvis du hadde villet, kunne du ha skånet meg. Nå vil mitt blod rope ut og anklage deg for drapet på meg!»

Midrasj Rabba til 1 Mosebok 4,10

I denne lignelsen lar rabbi Shimon bar Jochai de bibelske skikkelsene Kain og Abel symbolisere Romerriket og det jødiske folk. Abels død symboliserer ødeleggelsen av Tempelet og Jerusalem og massakrene på jøder under og etter bar Kochba-opprøret. Rabbi Shimon bar Jochai overlevde dette opprøret, selv om han ble dømt til døden av romerne for sine skarpe utfall mot dem. Nå er det Gud han går hardt ut mot. Med denne lignelsen, som man kan kalle «den første holocaust-midrasj», kommer Rabbi Shimon med kritikk mot Gud for å være taus når hans folk lider. Ja, mer enn det, det ser ut som Gud har satt tommelen ned og tillatt nåtidens Kain (romerne) å drepe nåtidens rettferdige (Israels folk). Hvis han hadde villet det, hadde Gud kunnet berge sitt folk. Rabbi Shimon vil ikke forklare Israels ulykke med at det har syndet – slik profetene gjorde i bibelsk tid. Han vet han er dristig («Jeg har noe svært vanskelig å si ...»), men kommer ikke utenom sin sterke Guds-kritikk. Som Job og Jeremia roper han til Gud: «Jeg forstår ikke dine veier!» Nettopp fordi han ser Israels Gud som den mektige historiens herre, må han rope ut at han ikke forstår: «Jeg er uenig, du skulle ha berget ditt folk.»

Tempelets fall i år 70 regnes gjerne som slutten for en selvstendig jødisk nasjon i Israels land, og som begynnelsen på perioden med Israels folk i landflyktighet. Men helt fra 600 fvt. hadde jøder i stort tall bodd utenfor Israels land. Man regner med at i det første århundre evt. bodde bare 1-1,5 millioner av totalt seks millioner jøder i Israels land. Tempelet hadde vært samlingspunkt for jødene både i og utenfor Israels land. Etter Tempelets fall har det jødiske folk alltid bedt om å få vende tilbake til Sion og at Tempelet kan bygges på nytt. Frem til den muslimske erobringen i 637 var det en rik jødisk bosetning i Sjefela (sydvest i Judea), Galilea og Golan, selv om det rabbinske læremessige tyngdepunkt etter hvert ble forskjøvet til Baby-

lon. Både økonomiske, politiske og religiøse faktorer førte til dårligere kår for den jødiske befolkningen i landet. Én faktor var Islams undertrykkende politikk overfor dhimmi (bokfolkene; kristne og jøder), en annen vindyrkingens dårlige kår i et islamsk rike. Og helt frem til korsfarenes erobring av Jerusalem i 1099 bodde det jøder i Jerusalem.

TISHA BEAV

Ifølge rabbinsk tradisjon ble både det første og det andre tempelet ødelagt på den 9. i måneden av (i henholdsvis 587 fvt. og 70 evt.) Denne dagen (i august) er derfor en sørge- og fastedag. Også andre katastrofer i jødisk historie assosieres med denne dagen: Romerne som inntar festningsbyen Betar og dreper titusener av jøder der når de knuser bar Kochba-opprøret (135 evt.), samt utdrivelsen av jødene fra England (1290) og Spania (1492). Under kveldsgudstjenesten leses Klagesangene fra Bibelen. Bønnene beskriver Tempelets ødeleggelse og Israelfolkets synder. Døgnet avsluttes med bønner som gir uttrykk for håp om forløsning: Gud vil vende Sions lagnad.

På grunn av slottet som ble lagt øde, sitter vi i ensomhet og gråter.

På grunn av Tempelet som ble lagt i ruiner, sitter vi i ensomhet og gråter.

På grunn av murene som ble kastet ned, sitter vi i ensomhet og gråter.

På grunn av vår ære som har forlatt oss, sitter vi i ensomhet og gråter.

På grunn av våre vise menn som er døde, sitter vi i ensomhet og gråter.

På grunn av de dyrebare steinene som ble brent, sitter vi i ensomhet og gråter.

På grunn av våre prester som falt, sitter vi i ensomhet og gråter.

Vi bønnfaller deg: Vis miskunn mot Sion, så du samler inn igjen Jerusalems barn!

VESTMUREN – DET HELLIGSTE BØNNESTEDET

Vestmuren (også kalt Klagemuren) hører til den vestlige delen av støttemuren som Herodes den store bygde rundt tempelplassen da han utvidet og forskjønnet Tempelet. Da musli-mene i det 7. århundret bygde Al Aksa-moskeen og Klippedomen på tempelplassen, ble det forbudt for jøder å be der. Vestmuren er jødernes helligste bønnested. Hit søker man for å be, både enkeltvis og i fellesskap. Her feires bar mitsva. Man putter gjerne en lapp med et bønneemne inn i en av sprekke i muren – ifølge tradisjonen vil slike bønner stadig være for Guds åsyn.

Det guddommelige nærvær hviler for alltid ved Vestmuren, og svever i skjulte bølger. En gang gikk rabbi Natan inn i tempelområdet. Alt var ødelagt med unntak av en mur. Han spurte hvilken mur dette var. En mann svarte ham: «Det er Vestmuren, der det guddommelige nærvær fortsatt hviler, jeg skal vise deg det.» Mannen tok en ring og festet den til muren, og ringen begynte å svinge frem og tilbake.

Da så rabbi Natan at den Allmektige, priset være hans navn, bøyde seg ned og sørget over Tempelet som lå øde, og Israel som var i landflyktighet.

Midrasj til Salmenes bok 105,1, Seder Eliyahu Rabba 38,149

Til ordet fra Høysangen «Se han står bak vår mur, han kikker inn gjennom gluggen og gløtter mellom sprinklene» (2,9), føyer tradisjonen til: «bak Vestmuren fra det store Tempel». Den Allmektige står bak muren og våker over

Vestmuren med Klippedomen i bakgrunnen.

Bønn ved Vestmuren. Lapper med bønneemner er stukket inn mellom steinene.

Jødisk gravgård på Oljeberget. I bakgrunnen tempelplassen med Al Aksa-moskeen og Klippedomen.

menneskenes barn. Den Hellige, priset være hans navn, står bak muren og kikker gjennom sprekkene. Han ser, men blir ikke sett.

Nachmanides' kommentar til Midrasj Rabba over Høysangen 2,9

OLJEBERGET – OPPSTANDELSENS STED

Øst for Jerusalem ligger Oljeberget (Olivenberget). Jødisk tradisjon forbinder Oljeberget med Guds komme og de dødes oppstandelse (se Sakarja 14 og Esekiel 10-11). Jerusalem og ikke minst Oljeberget har vært svært ettertraktet som gravplass de siste to tusen år.⁴²

Tre og et halvt år, mens fiendene omringet Jerusalem, hvilte det guddommelige nærvær på Oljeberget, og hver dag ropte det ut: «Søk Herren mens han er å finne, kall på ham den stund han er nær!» (Jes 55,6) Men Israel omvendte seg ikke. Og da det guddommelige nærvær så at Israel forble ubotferdig, steg det opp til himmelen.

Avot de Rabbi Natan (versjon A) 4 (3.-4. årh.)

Messias kan kalles Menahem (Trøsteren), hans far kalles Amiel (Mitt folk for Gud).

I de siste dager vil Menahem, sønn av Amiel, stå frem
på Oljeberget midt imot Jerusalems porter.
Da skal de landflyktige vende tilbake
og gå opp på berget for å se Sion og Jerusalem bli forløst.
I de dager, på den tid, i den femte måned, måneden av,
Da kommer den rene, kledd i gjengjeldsens kappe,
Ved hans vrede skal Oljeberget kløves i to.
Messias kommer i sitt velde
som solen skinner på sitt sterkeste!

Elieser ben Kallir, synagogens viktigste poet (ca. år 600)

Når jødene bor langt borte fra Israels land, får moderlandets jord en særlig betydning. Israel er det beste sted man kan bo, og det beste sted å bli gravlagt. Fra middelalderen ble det en utbredt skikk å gravlegge de døde sammen med litt jord hentet fra Israels land.

Ormer forstyrrer ikke liket til en som er død i Israels land. For våre lærere har sagt: «Ormer plager den dødes kropp slik nåler kan plage den som lever. Og salig er den som fikk bli gravlagt i Israels land, og som slipper slik straff.»

*Rabbi Farhi av Jerusalem (1838),
med henvisning til Talmud, Berakot 18b/Baba Kama 17a*

FRA JØDISK HISTORIE

ANTISEMITTISME OG HOLOCAUST

6. og 9. klasse I den antikke verden skilte det jødiske folk seg ut med sin standhaftige tro på den ene Gud. Flertallet av verdens jøder bodde alt den gang spredt omkring i landene. Antikke forfattere kunne mistenkeliggjøre jødene fordi de holdt fast på sine egne skikker og ikke tok del i landenes offisielle religion eller keiserkult. Etter hvert fikk jødene fritak fra å delta i keiserkulten i Romerriket. I år 58 evt. fant den kanskje første pogromen (massakre mot jøder) sted i Alexandria.

Polemikken mellom synagogen og den tidlige kristne kirken ble skjebnesvanger. Mot slutten av det 1. århundret tas det i synagogeliturgen (attenbønnen) inn en forbannelse over «svermerne» (foræderne, se side 320), som ikke minst skulle drive Jesustroende jøder ut av synagogen. I det 2. århundret forfulgte Bar Kochba jødekristerne som ikke ville slutte seg til hans opprør. Kirken tok senere mangedobbelt igjen da den kom i maktposisjon. Fra det 2. århundret møter vi en gjensidig teologisk polemikk mellom den hedningekristne kirken og synagogen. I de første par århundrer er det ikke en rasistisk antisemittisme vi møter blant mange kirkelige teologer, men primært en «antijudaisme» – et teologisk oppgjør med jødedommen som man mente burde være et foranget stadium etter at Jesus var stått frem. Man hadde ingenting imot jøder som lot seg døpe. Men mange utsagn fra denne perioden har antisemitiske drag og skulle danne grunnlaget for senere århundrers forfølgelse av jødene. Jødene fikk gjerne skylden for Jesu død. Et yndet bibelord som ble brukt til å egge opp hat mot jødene, var: «Og hele flokken svarte: Hans blod komme over oss og våre barn!» (Matt 27,25).

JOHANNES CHRYSOSTOMOS: «PREKENER MOT JØDENE»

Chrysostomos, «gullmunnen», var den mest veltalende av de greske kirkefedrene. Han har hatt stor innflytelse i den gresk-ortodokse kirken. I året 387 holdt han åtte «prekener mot jødene», som ble oversatt til mange språk og fikk stor påvirkningskraft gjennom mange århundrer. Chrysostomos forarget seg særlig over kristne som besøker synagogene og påvirkes av jødisk tenkning og jødiske skikker. Dette mener han setter deres kristne tro i fare. Chrysostomos gikk neppe selv inn for massakrer mot jødene, men hans prekener er blitt brukt til å forsvare slike.

Jødene er elendige og usle, de har bevisst forkastet og avvist de mange goder himmelen har gitt dem. De lærte tidlig profetene å kjenne, men korsfestet ham de profeterte om. De fikk tidlig navn av «sønner», men forfalt til å bli en slekt av hunder. Nedrige dyr er de, som får for mye mat og blir fete, besværlige og uregjerlige, de tåler verken åk, tøyler eller kuskens hånd. Slik er nemlig det jødiske folk. Etter at det gjennom drukkenskap og fedme falt ned i den ytterste ondskap, er det blitt trassig og har ikke villet godta Kristi åk eller hans lærdoms plog. Slike ubrukelige dyr, uskikket til arbeid, passer bare til slakt. Og dette har jødene fått erfare; da de viste seg uskikket til arbeid, egner de seg til slakt.

Jeg vet at mange respekterer jødene og holder deres livsstil for å være hederlig. Derfor vil jeg skynde meg å rykke opp med rot denne fordervelige innstillingen. Synagogen er ikke bedre enn teateret. Ja, sannelig, synagogen er

Side 353: Skulpturer som symboliserer den seirende kirke og den tapende synagoge. Synagogen har brukket stav og bind for øynene (er åndelig blind). Fra katedralen i Strasbourg, 1230.

To jøder (gjenkjennelige på de påbudte jødehattene) blir drept med sverd. Liturgibok fra korsfarertiden, ca. 1250.

ikke bare en bordell og et teater, men også en røverhule og et tilfluktssted for ville dyr, til og med urene ville dyr.

Dere har drept Kristus, dere ropte: «Korsfest ham, korsfest ham!» Fordi dere har drept Kristus, fordi dere har løftet hånden mot Herren, fordi dere har utgytt hans dyrebare blod, gis det for dere ingen mulighet til forbedring, ingen tilgivelse eller unnskyldning. Derfor blir dere også i dag mer og mer straffet.

KEISER JUSTINIANS LOVBOK

I 529 lot keiser Justinian romerretten bli samlet og utgitt i en lovbok. Jødene ble nå degradert til annenrangs borgere. Her heter det bla.:

- Enhver som forleder en kristen til å vende sin religion ryggen og gjør ham til jøde, har forspilt all sin eiendom og straffes med døden.
- Jøder som drister seg til å omskjære kristne, mister sin eiendom og blir landsforvist på livstid.
- Jøder får ikke lenger inneha offentlige embeter.
- Den som bygger en ny synagoge, skal bøte femti pund gull, hans eiendom skal konfiskeres og han selv straffes med døden.

KORSTOGENE

Den jødiske historikeren Salomo ben Simeon siterer tyske korsfarere fra år 1140 slik:

Dere jøder har drept og korsfestet vår Herre. Og han har sagt: «Dagen skal komme da mine sønner skal hevne mitt blod.» Vi er hans sønner, og det er vår plikt å hevne ham for deres opprørske og forbryterske handling mot ham. Dere har aldri vist takknemlighet overfor Gud for alt det gode han har gitt dere. Dere har alltid oppført dere forrædersk mot ham. Derfor har han glemt dere og elsker dere ikke lenger, for dere har vist dere som et hardnakket folk. Han har forkastet dere, men oss har han gitt sitt lys og tatt imot som sitt eiendomsfolk.

Se, vi må tilbakelegge store avstander for å komme til den hellige grav og få hevn over muslimene. Men se, her iblant oss bor det jøder, de som drepte og korsfestet den uskyldige Kristus. La oss først hevne oss på dem og utrydde dem blant folkene, slik at ordet jøde ikke lenger skal bli nevnt.

Før det andre korstoget tok Bernhard av Clairvaux til orde til forsvar for jødene. Han gikk skarpt ut mot abbed Peter av Cluny, som hadde anbefalt at man skulle tukte jødene, «Kristi og de kristnes verste fiender», og beslaglegge deres rikdommer for å finansiere korstogene (men dog spare deres liv).

Man skal ikke forfølge jødene, ikke drepe dem, ikke engang jage dem bort. For slik taler Skriften. De er nemlig tegn på vår forløsning, for apostelen har sagt at når «folkeslagene er kommet inn i fullt tall, da skal hele Israel bli frelst» (Rom 11,25-26). Hvis jødene ble utryddet, hvordan kunne de så få erfare den lovede forvandling og berging i endetiden? Vi skal med kristen mildhet skåne dem, «for deres er loven og løftene, dem tilhører fedrene, og fra dem er Kristus kommet som menneske» (Rom 9,4-5).

Bernhard, Brev, 363.6, år 1146, Migne, Patrologia Latina, 182, s. 567-568

I år 4614 (1146 evt.) stod den uverdige munk Rudolf frem og forfulgte Israel for å utslette det, slik den onde Haman en gang forsøkte. Han drog gjennom hele Tyskland – må Gud beskytte det – og forkynte at man skulle dra til Jerusalem og kjempe mot ismaelittene. Han talte ondt mot jødene i alle landene og egget slik hundene imot oss: «Hevn den korsfestede først på dem av hans fiender som bor her iblant oss, og deretter kan dere dra ut til krig mot ismaelittene!». Den Evige hørte våre bønner og sendte en verdig munk, en av de mest ansatte blant alle munkene, som kjente og forstod deres lov. Hans navn var Bernhard, fra Clairvaux i Frankrike. Han talte slik til folket: «Det er godt at dere drar ut mot ismaelittene, men den som rører en jøde for å skade ham, han begår like stor synd som om han rørte ved Jesus selv». Og hadde ikke skaperen sendt oss ham og hans brev, så hadde det ikke blitt igjen noen rest av Israel.

Efraim bar Jakob, jødisk historieskriver, Bonn, Kronike

På 1100-tallet møter vi myten om jødernes ritualmord. Man påstod at jødene i den kristne påskeuken drepte et kristent barn, for slik å korsfeste Jesus på nytt. Snart oppstod en annen versjon: Jødene trengte kristent blod til bakingen av usyret brød til Pesach, og det skaffet de seg ved å drepe kristne barn. Disse mytene førte til drap på jøder. Heller ikke offisielle paveuttalelser som fritok jødene for anklagene, klarte å legge mytene døde.

I det 13.–15. århundret beordret myndighetene flere ganger at alle Talmud-eksemplarer skulle beslaglegges, og de ble brent på bål i store mengder. Ofte ble en jøde brent sammen med bøkene.

Jøder som er blitt omvendt til kristen tro, har vitnet at Talmud ble laget av djevelens sønner i tiden etter Kristi fødsel. Den har stor autoritet, og er gitt ut som en lov som ble gitt Moses i skriftlig eller muntlig form. Den inneholder store kjetterier og feil, som motsier både Det gamle og Det nye testamente og står i strid med gode skikker og den menneskelige fornuft. Disse utleggelser kan ikke bevises, noe som er blitt demonstrert også i jødernes nærvær.

Pave Benedikt XIII, Bulle mot jødene, 1415

Det er linjer både fra verdslig og kirkelig antisemittisme til vårt århundres holocaust.⁴⁵

Nazistisk skjending av jødisk butikk i Oslo, 1941.

HISTORISK OVERSIKT

Før vår tidsregning

- ca. 1000 David inntar Jerusalem
- 960 Salomo bygger det første Tempel
- 922 Riket deles etter Salomo
- 722 Nordriket, «Israels hus», går under. Samaria inntas av assyrene
- 587 (586) Sydriket, «Juda», går under. Jerusalem inntas av babylonerne. Det første Tempel ødelegges
- 587-142 Judea under fremmed styre (babylonsk, persisk, gresk, egyptisk, syrisk)
- 520-515 Det annet Tempel bygges. Jerusalem hovedstad i en miniprovinc i perserriket
- 450 (ca.) Mosebøkene samlet og redigert. Autoriseres kanskje i forbindelse med Esras reform
- 350-300 (ca.) Bibelens profetiske bøker samlet
- 300 (ca.) Samaritanene etablerer seg som et alternativt israelittisk samfunn rundt Sikem og Garisim
- 332 Alexander den store inntar Judea. Begynnelsen på den hellenistiske tidsalder
- 320-198 Judea under hellenistisk, egyptisk styre
- 198-142 Judea under hellenistisk, syrisk overherredømme
- 167-165 Makkabeeroppøret. Siste del av Daniels bok skrives (seneste tekst i den hebraiske bibel)
- 164 Tempelet renses av Simon makkabeeren. Hanukkafesten innføres
- 142-65 Judea selvstendig stat under makkabeerne (hasmoneerne)
- 65 Pompei inntar Judea, som innlemmes i Romerriket
- 38-4 Herodes den store

Etter vår tidsregning

- 66-70 Det første jødiske opprør mot romerne. Jerusalem og det annet Tempel ødelegges
- 70-85 Jochanan ben Zakkai etablerer det første rabbiniske akademi i Jabne
- 132-135 Det andre jødiske opprør under Bar Kochba. Keiser Hadrian raserer Jerusalem, bygger byen opp som Aelia Capitolina, forbyr jøder å bo der. Galilea blir sentrum for jødisk tradisjon
- 220 Misjna gjøres ferdig i Sepporis, Galilea, under Juda «Fyrsten»
- 224 Jødene i Babylon under sassanidisk styre, utstrakt selvstyre under sin leder, «eksilarken». Jødiske akademier etableres i Babylon som den rabbiniske jødedoms andre tyngdepunkt
- 425 (ca.) «Jerusalems Talmud» gjøres ferdig i Tiberias, de første rabbiniske midrasjene (bibelkommentarer) ferdige
- 550 (ca.) Den babylonske Talmud
- 313 Keiser Konstantin gjør kristendommen til en tillatt og etter hvert favorisert religion. Begynnelsen på den bysantinske perioden

- 455 Keiser Teodosius' lovbok. Forbud mot å bygge nye synagoger i det bysantinske riket
- 537 Keiser Justinians lovbok. Jødene mister borgerretter og religiøs frihet i det bysantinske riket
- 614 Persisk invasjon i Judea
- 637 Muslimene inntar Jerusalem
- 740 (ca.) Kasarriket nord for Kaspiahavet antar jødedommen som statsreligion
- 750-900 Karaittene vokser frem som en «protestantisk bevegelse» blant jødene i Midtøsten
- 860 Den første ordnede bønnebok (Siddur) gis ut i Babylonia av Amram Gaon
- 930 Saadja Gaons bønnebok (Babylonia), basis for den senere Siddur
- 850-1000 Jødiske lærde i Tiberias og Babylonia gir bibelteksten sin endelige form. De eldste bevarte hele bibelmanuskripter på hebraisk
- 950 Akademiet i Córdoba grunnlegges. Jødisk blomstring på den spanske halvøy under arabisk styre
- 965/1016 Kasarriket svekkes og går under
- 1096 Første korstog. Massakrer på jøder underveis
- 1099-1187/1229-1244 Jerusalem under korsfarerstyre. Massakrer, jødene forbyes å bo i Jerusalem
- 1144 Første anklager om jødiske ritualmord av kristne
- 1146 Andre korstog. Massakrer i Frankrike
- 1040-1105 Rasji. Den fremste kommentator av Mosebøkene og Talmud
- 1138-1204 Maimonides. Filosof og mønsterlærer
- 1242 Kong Ludvig IX brenner Talmud i Paris
- 1254 Jødene drives ut av Frankrike
- 1290 Jødene drives ut av England
- 1264/1334 Fyrst Boleslav V og deretter kong Kasimir III av Polen gir jødene fribrev
- 1356 Kong Karoly IV gir jødene fribrev i Ungarn
- 1394 Jødene drives ut av Frankrike
- 1492 Jødene drives ut av Spania
- 1517-1917 Palestina under tyrkisk styre
- 1525 Første trykte versjon av Talmud, Venezia
- 1532/1544 Luthers skrifter «At Jesus Kristus var født som jøde», «Jødene og deres løgner»
- 1648/49 Kosakkopprør i Ukraina og Polen under Bogdan Chmielnicki. 100 000 jøder drepes
- 1666-76 Sabbatai Tsvi erklærer seg som Messias, blir tvunget til å gå over til Islam, dør
- 1656/64 Jødene gis fribrev i England av Cromwell og Karl II
- 1730 (ca) Baal Sjem Tov står frem. Hasidismen vokser frem
- 1773 Jødene tillates å bosette seg i Stockholm og Göteborg
- 1881-82 Pogromer i Russland
- 1880-årene Første store innvandringsbølge til Palestina fra Øst-Europa
- 1894 Dreyfus-saken

- 1896 Theodor Herzl publiserer «Den jødiske stat»
- 1897 Den første sionistkongress i Basel
- 1905 Pogromer i Russland
- 1905 Det jødiske nasjonalfond etableres for å kjøpe opp land i Palestina
- 1917 Balfour-erklæringen
- 1918-48 Britisk mandatstyre i Palestina
- 1921 Britene deler Palestina og oppretter en arabisk stat i Transjordan
- 1922 Elieser Ben Yehuda gir ut første bind av sin ordbok for moderne hebraisk språk
- 1938 Krystallnatten (9.-10. november)
- 1942-45 Nazistenes utryddelse av seks millioner jøder
- 1945 Opprøret i Warszawa-gettoen
- 1948 Staten Israel opprettes. Massiv innvandring av jøder fra Midtøsten

Norge

- 1814 Grunnloven utelukker jesuitter og jøder fra riket
- 1851 Grunnloven endres slik at jøder gis adgang til riket
- 1869 Jødisk gravgård etableres i Oslo
- 1891 Dissenterloven utvides til også å gjelde jøder
- 1892 Det Mosaiske Trossamfund dannes i Oslo
- 1905 Det Mosaiske Trossamfund dannes i Trondheim
- 1921/1925 Synagogene i Oslo og Trondheim innvies
- 1942 Grunnlovsforbudet mot jøder gjeninnføres. De fleste norske jøder deporteres til konsentrasjonsleirene. 759 norske jøder mister livet (42 % av de norske jødene)

NOEN SENTRALE LITTERÆRE BETEGNELSER

Misjna. Den første autoritative bok etter Bibelen. Inneholder rabbinske utsagn fra de første to århundrer evt. som ble skriftlig nedtegnet i løpet av to generasjoner og samlet av rabbi Juda «Fyrsten» i Galilea rundt år 220.

Talmud. Den babylonske Talmud vokste frem i Babylonia mellom 220 og 550 evt., og blir jødedommens viktigste boksamling ved siden av Bibelen. Teksten består av utsagn fra Misjna, som forklares i en påfølgende kommentar («gemara»). Trykte talmudutgaver har alltid med kommentarer til talmudteksten som vokste frem fra det 11. århundret og fremover.

Jerusalems Talmud (Talmud fra Israels land). Den første Talmud, redigert i Tiberias (ikke i Jerusalem, som navnet skulle tyde på) ca. 425 evt.

Midrasj. Tolkende bibelutleggelse. En mengde midrasj-samlinger vokser frem i rabbinsk tid. De redigeres fra det 3. århundret og fremover, men inneholder ofte eldre stoff. De fleste midrasj-samlingene går fortløpende gjennom en bibelbok, andre er mer tematiske. En midrasj-utleggelse kan ha legendepreg, predikanten intenderer ikke nødvendigvis at hans utleggelse skal forstås bokstavelig historisk.

Midrasj Rabba. «Den store midrasj». Midrasj-samlinger til Mosebøkene og videre til Forkynneren, Høysangen, Klagesangene, Ester og Rut (de «fem skrifruller» som leses ved ulike fester). Midrasj Rabba-samlingene til 1. og 3. Mosebok redigeres i det 5. århundret, resten av Midrasj Rabba fra det 7. til det 11. århundret.

Targum. Oversettelser av bibelteksten til aramaisk, det klassiske språk i perserriket, et av de tre språkene som ble talt i Israel i det 1. århundret (hebraisk, aramaisk og gresk). Targumene er tolkende oversettelser, som avspeiler jødisk prekentradisjon. De viktigste targumene ble samlet mellom det 3. og det 6. århundret og er en viktig kilde til jødisk bibelutleggelse helt tilbake til Tempelets tid.

Siddur. Synagogens (og den enkeltes) bønnebok. De første allmenne utgavene ble gitt ut i Babylonia i 860 og 930 av lederne for det jødiske samfunnet der.

Machsor. Synagogens fulle bønne- og liturgibok for festene.

NOTER

- ¹ Kildetekstene knyttet til jødedommen i denne samlingen er oversatt til norsk av Torleif Elgvin. De liturgiske tekstene er holdt tett opptil den hebraiske originalen, mens kommentarene fra rabbinisk litteratur er friere oversatt.
- ² Betegnelsene «f.Kr.» og «e.Kr.» er lite populære i jødisk sammenheng (ifølge tradisjonell jødisk tidsregning er vi i 2000 i år 5760 etter verdens skapelse). I denne fremstillingen bruker vi «fvt.» (før vår tidsregning) og «evt.» (etter vår tidsregning).
- ³ Til opplesning på mellomtrinnet anbefales utdrag av Bella Chagall, *Brennende lys*, Dreyer 1977, s. 38-39, 42-43.
- ⁴ Det er to sabbatsbrød. De minner om den dobbelte porsjon manna israelittene fikk på den sjettede dag (fredag) under ørkenvandringen, se 2 Mos 16,14-35. Hos askenasiske jøder (slike som er ættet fra Europa) er sabbatsbrødene flettede, litt søte festbrød. Jøder med røtter i Midtøsten kan bruke pitabrød.
- ⁵ Se også teksten «Hvorfor ble Adam skapt sist av alle?» under temaet «Skapelsen. Gud og mennesket», s. 325, og den første fortellingen om Baal Sjem Tov, s. 337
- ⁶ «Midrasj» betyr tekstutleggelse. Midrasjene er tidlige samlinger av bibelkommentarer.
- ⁷ Påskelammet var et hovedelement i feiringen så lenge Tempelet stod, se 2 Mos 12,3-14, 21-27, 43-50. Samaritanerne, som i dag er et folk på sju hundre mennesker, slakter fortsatt påskelammene ved sin påskefeiring på fjellet Garisim i Samaria, der deres tempel stod fra rundt år 300 til 128 fvt., da det ble lagt i grus av makkabeerfyrsten Johannes Hyrkan.
- ⁸ Den kristne påske har sine røtter i den jødiske. Jesu siste måltid der han innstifter nattverden, er et jødisk påskemåltid, se Luk 22,7-20. Påskelamsmotivet er brukt i Joh 19,36 (jf. 2 Mos 12,46), 1 Kor 5,7-8.
- ⁹ Til opplesning på mellomtrinnet anbefales utdrag av Chagall, *Brennende lys*, s. 171-176.
- ¹⁰ I gammel tid lå man til bords når det var festmåltid.
- ¹¹ Den kristne pinsefesten har sitt opphav i shavuot. Se Apostlenes gjerninger 2.
- ¹² Elementer fra Israelfolkets møte med Gud ved Sinai kan dramatiseres i klassen (2 Mos 18-20, 24, 32-34).
- ¹³ Rosh hashana-motiver er bakgrunn for Jesu ord om at bukkehornet (basunen) varsler dommens dag (Matt 24,31, jf. 1 Kor 15,52, Joh. åp. 11,15).
- ¹⁴ «Jahve»-navnet bør ikke brukes hvis det er jødiske barn i klassen. I jødisk sammenheng leses dette som «Adonai» (Herren) eller «Hashem» (Navnet).
- ¹⁵ De apokryfe skrifter er jødiske bøker fra tiden etter den hebraiske bibel (Det gamle testamente), som er blitt tatt vare på av kristne kirker og er med i katolske og ortodokse kirkers bibelutgaver. Se Sirak 50,5-20. (*Det gamle testaments apokryfiske bøker. De deuterokanoniske bøker*, Oslo (Bibelselskapet) 1988.)
- ¹⁶ Se teksten fra Avot de Rabbi Natan 4 på s. 345.
- ¹⁷ Se teksten fra Talmud, Sukka 55, s. 346-347, som understreker at Israel under løvhyttefesten bar frem offer for at Gud skulle se i nåde til folkeslagene.
- ¹⁸ Løvhyttefestens lys- og vannseremonier danner bakgrunnen for Jesu opptreden i Tempelet under festens sjuende dag, der han relaterer seg selv både til lys- og vannmotivet (Joh kap. 7 og 8, se særlig 7,37-39 og 8,12).

- ¹⁹I 1 Makkabeerbok 1,41-50, 2,15-30, 4,36-59, 2 Makkabeerbok 10,5-7 fortelles det om begynnelsen på makkabeeroppøret, om tempelrenselsen og den første hanukkafesten. De apokryfe Makkabeerbøkene er jødiske historieskrifter om denne perioden, skrevet ned et par generasjoner etter at dette hendte.
- ²⁰En av de eldste kilder til hanukkafeiringen finner vi i Det nye testamente: Joh 10,22-23 forteller at Jesus feiret hanukka i Tempelet og underviste i «Salomos buegang» (søylegangen midt imot Oljeberget, se tegning av Tempelet, s. 343). Denne vakre søylegangen var bygd av makkabeerfyrsten Simon (142-135 fvt.), og var det eneste fra makkabeertiden som ble stående uberørt da kong Herodes bygde ut tempelområdet.
- ²¹Hendelser fra makkabeerhistorien kan dramatiseres i klassen, f.eks. konfrontasjonen mellom kongens utsending og Mattitjahu i Modiin (1 Makkabeerbok 2,15-30). Til opplesning på mellomtrinnet anbefales videre utdrag av Chagall, *Brennende lys*, s. 93-98. Händels opera «Judas Makkabeus» handler om makkabeernes frigjøringskamp. Inntogsmarsjen i Tempelet er svært kjent. Den kan spilles som illustrasjon (helst i operaversjonen – i vårt land er melodien i kirken kjent fra salmen «Deg være ære», i synagogen fra «Hava narima»).
- ²²Læreren bør kjenne innholdet av Esters bok før purim gjennomgås i undervisningen, og elevene bør lese utdrag fra boken.
- ²³Blant andre kvinnelige forbilder fra gammel tid kan nevnes Mirjam (Moses' søster), Debora (se Dommerne 4-5), Rut, Judit (se den apokryfe Judits bok) og rabbi Akivas hustru Rakel (se s. 330).
- ²⁴Fra ca. år 85 evt. har attenbønnen nitten ledd. Det ekstra (tolvte) leddet som tas inn, er forbannelsen over svermerne («forræderne»), se s. 320.
- ²⁵Leddene 2, 5, 6, 9, 10, 14, 15 og 17 egner seg godt til å tas frem i undervisningen (de fire sistnevnte er bønner om å vende tilbake til landet, om Messias og et nytt tempel).
- ²⁶I Israel er det gravd ut fire synagoger fra den tiden Tempelet ennå stod: Jeriko (1. århundret fvt.), Gamla på Golan, samt Herodes' festninger Massada ved Dødehavet og Herodion nær Betlehem (det 1. århundret fvt.). De tidligste beretningene fra synagoge-gudstjenester finner vi i Lukas 4,15-22 og Apg 13,14-42.
- ²⁷Sammenlign tekstene om bet-midrasi og den onde draging (s. 325), og om Rakel og Akiva (s. 330).
- ²⁸Artikkel 1-5 står i kontrast til kristen tenkning om den treenige Gud, inkarnasjonen og Jesu guddom. Andre jødiske tenkere kan formulere forskjellen mellom jødedom og kristendom i mer diplomatiske kategorier. Nachmanides (1194-1270) mener at treenighetslæren ikke står i strid med troen på én Gud så lenge den hevdes av folkeslagene, men den er ikke akseptabel for en jøde.
- ²⁹Det vil si at verken Jesus eller Muhammad må rangeres høyere.
- ³⁰Noen av disse tekstene egner seg best på ungdomstrinnet. Flere av tekstene illustrerer tema i 9. klasse: filosofiske tolkninger av mennesket, verdier og normer. De bør også tas inn i 10. klasse for å illustrere Bibelens brukshistorie.
- ³¹Sammenlign avsnittet om sabbaten, s. 301-305.
- ³²Se f.eks. teksten fra Talmud, Sukka 55, s. 346-347, som forteller at Israel bar frem offer for at Gud skulle se i nåde til folkeslagene. Til tanken om det utvalgte folk, se også bønnen fra shavuot-festen, s. 308.

- ⁵³Ideen om «den muntlige Tora» møter vi rundt år 400. I de to talmudene og tidlige bibelkommentarer gis Misjna nå en autoritet på linje med Bibelen, og den samme autoritet blir etter hvert den babylonske Talmud til del.
- ⁵⁴Dvs. kultisk uren, f.eks. hvis den kom i kontakt med en menstruerende kvinne eller et lik.
- ⁵⁵I 5 Mos 5,12 lyder sabbatsbudet: «Gi akt på sabbatsdagen», mens 2 Mos 20,8 lyder: «Kom sabbatsdagen i hu»!
- ⁵⁶«Sønnen til Isai fra Betlehem» og «mannen av Peres' ætt» betegner den fremtidige salvede konge av Davids ætt, Messias (se Jes 11,1, 1 Mos 38,28, Rut 4,12).
- ⁵⁷Denne bibelfortellingen hører til bibelhistorie på 5. klasstrinn, temaet Bibelens brukshistorie er satt opp på 10. trinn. Andre eksempler på bibelutleggelse finnes i avsnittene om sabbaten (s. 305, 305), om skapelsen og menneskets to dragninger (s. 325–326), om Toraen (s. 329), om Guds fromhet (s. 348).
- ⁵⁸I nyere tid har det både i USA og Israel vokst frem grupper som aksepterer Det nye testamente og tro på Jesus, men som samtidig definerer seg selv som jøder («messianske jøder», «Messiastroende jøder»). Både israelsk høyesterett og de fleste jøder avviser at de som har en slik tro, skal kalles jøder.
- ⁵⁹Bearbeidet etter intervju ved Inger Masvie i *Misjonsblad for Israel* 7/1997, s. 8–9.
- ⁴⁰Utsagnet er basert på Jes 28,16: «Se, jeg legger en grunnstein på Sion, en dyrebar, grunnfast hjørnestein.»
- ⁴¹Historisk sett ligger det derfor antijødiske motiver over bruken av betegnelsen Palestina for Israels land.
- ⁴²Også i Det nye testamente er Oljeberget viktig. Jesu «kongelige» inntog skjer fra Oljeberget (Luk 19,28–40), likeså hans herliggjøring (Apg 1,8–12). Getsemane («Olivenpressen») ligger ved bunnen av Oljeberget, i Kedrondalen. For deler av den protestantiske tradisjonen er Oljeberget stedet der Jesus kommer igjen når han (ifølge noen) vil opprette sitt «tusenårsrike», der han vil styre verden som konge fra Sion.
- ⁴³Som mediterende illustrasjon til holocaust, se lignelsen om Guds taushet, s. 348. Til opplesning på ungdomstrinnet, eller til tekstarbeid om holocaust, anbefales utdrag fra Elie Wiesels *Natten*, Aschehoug 1971, s. 38–41. Videre anbefales utdrag fra Jenny Dante, «En ung norsk jødes beretning fra 1942», i *Og du skal fortelle dine barn, Det mosaiske trossamfund i Oslo 1892–1992*, (M. Reisel, red.), Oslo 1992, s. 217–224.

॥ श्रीराक्षीकृष्णपुत्रैकद्वयैः ससर्षीरुसगसक्रीशरमैतुपणमादरेद्विविफादेकैः देसवीरैषोप्राणनायका
 वीरदोशैः शैमाशैः शैमाशैः शैः ऐसवीमादरेमनश्रीकसैरे सरणशैः ३ पहरुयाराकुलसरीषाराता देव
 छैः इने गणपनाय डोलाभादी कडाकैरैछैः देसवी उद्देशमंनलकोसन देवप्रीवरैः ॥ सवाजै छै
 गालउपरै कुमलसीकाइपड छै जीसुने जरी करण देहा ॥ सवीकुलोकरमारेमन नारीवसन द्यवगोदीन

HINDUISMEIN

VED

KNUT A. JACOBSEN

INNHOOLD

Innledning	368
Hinduismens teksthistorie	369
Bønn til Ganesha	371
Fortellinger	372
Shiva og hans familie	372
<i>Shiva og Parvati</i>	372
<i>Shiva, Parvati og Ganesha</i>	376
<i>Hvordan Ganesha fikk elefanhode</i>	377
<i>Ganesha og nedskrivningen av Mahabharata</i>	383
Vishnu og hans nedstigninger (avatara)	383
Vishnu	383
Vishnu og skapelsen	384
Vishnu og Rantideva	385
Rama, Sita og Hanuman	386
Krishna	389
Krishna i Mahabharata	389
Krishna viser seg for Ardsjuna som Vishnu	390
Krishna i Purana-litteraturen	392
Yashoda ser universet i Krishnas munn	392
Krishna smørtyven	393
Sirkeldansen	394
Gudinnen (Mahadevi) og gudinnene	397
Durga	397
Gudinnen Ganges	399
Begreper, sannheter og verdier	404
Veda	404
Brahman	405
Yoga	406
Yogaens åtte deler	406
Tre frelsedisipliner i Bhagavadgita	407
Livet og frelsen	408
Gjæmfødsel (reinkarnasjon)	408
Karma	408
Samskara eller medfødte anlegg	409
Ikke-beskadigelse	410
Varnashramadharna: De fire klassene og de fire livsstadier	410
Moksha – hinduismens endelige mål	413
Rituelt liv i hinduismen	415
Pudsja	415
Hinduismens festivaler	416
Hinduismens overgangsritualer	416

Hinduismen som verdensreligion	419
Hinduismens utbredelse i verden	419
Hinduguruer med internasjonal suksess	421
<i>Mahatma Gandhi</i>	421
<i>Hinduguruer i Europa og Amerika</i>	422
Historisk oversikt	426
Noter	428

INNLEDNING

Hinduismen har sitt utspring i India, og omkring 90 % av verdens 850-900 millioner hinduer bor i India. Hinduismen er likevel også en verdensreligion med tilhengere spredd over hele verden.

Hinduismen har ingen grunnlegger, ingen identifiserbar begynnelse og ingen overordnet kirkeorganisasjon. Religionen rommer et mangfold av religiøse forestillinger og skikker og består også av en rekke religiøse tradisjoner. Et slikt mangfold kan virke forvirrende for den som prøver å forstå hinduismen, men mangfoldet i seg selv kan ses som uttrykk for hinduismens vesen. Mangfold, religiøs pluralisme og utviklingslinjer som kommer fra ulike kilder og går i mange retninger, preger hinduismen. Toleranse for mangfold er en av religionens sentrale verdier.

Trass i det store mangfoldet finnes det likevel noen trekk som er felles for store deler av hinduismen. For det første vil de fleste hinduer akseptere Veda som åpenbarte skrifter og som autoritative for religionen.¹ For det andre ser mange hinduer på den ytterste virkeligheten som Brahman. Noen ser på Brahman som et upersonlig absolutt, mens andre identifiserer det absolutte med en personlig gud eller gudinne som de tilber.² For det tredje aksepterer de fleste hinduer ideen om gjenfødelse, at gjenfødelse er forårsaket av ens egne handlinger, og at det høyeste målet for religionene er løsrivelse fra gjenfødelse.³ For det fjerde aksepterer de fleste hinduer en sosial orden knyttet til klasse, kaste og livsstadier.⁴

Denne tekstsamlingen har forsøkt å fange inn noe av hinduismens mangfold, men prøver også å redegjøre for en del begreper og oppfatninger som er felles for store deler av hinduismen. Først gis en oversikt over hinduismens teksthistorie. Deretter følger et utvalg originaltekster med kommentarer i fire deler.

Første delen består av fortellingsstoff om noen av hinduismens sentrale guder og gudinner. Hinduismen har et mangfold av guder, og disse gudene møter barna i fortellinger, i fester og høytider, som gudestatuer i templet og som sentrum for tilbedelse på alteret i hjemmet. Disse gudene vil en også møte i hindutemplene i Norge. Barn som vokser opp i hinduismen, lærer om hinduismens guder, forestillinger og etikk hovedsakelig ved hjelp av historier. Disse historiene møter ikke hindubarn først og fremst gjennom å lese bøker stille for seg selv, men historiene høres, synges, danses og oppføres. Hinduismen har forskjellige måter å knytte de ulike gudene til hverandre på. Noen guder, slik som Rama og Krishna, knyttes til Vishnu og tenkes som hans nedstigninger til jorda. En utbredt teologisk forståelse tillegger gud tre

kosmiske oppgaver. Gud skaper verden, han vedlikeholder den, og han ødelegger verden, før det igjen blir en ny skapelse. Innenfor denne forståelsen er Brahma skaperguden, Vishnu opprettholderen og Shiva ødeleggeren. Alle gudene kan også ses på som manifestasjoner av ett prinsipp. På samme måte som alle gudene ses på som manifestasjoner av ett guddommelig prinsipp, kan også alle gudinnene bli forstått som manifestasjoner av den store gudinnen (Mahadevi). En annen måte å ordne gudene på er å knytte dem sammen i familiegrupper. Slik vil de gjerne bli ordnet i hindudiasporatempler i Europa. I denne tekstsamlingen er fortellingene ordnet etter dette prinsippet. Shiva, hans kone Parvati og deres barn Ganesha og Skanda (Karttikeya eller Subramuniya) utgjør én gruppe. En annen gudegruppe består av Rama, hans kone Sita, hans bror Lakshmana og deres trofaste hjelper Hanuman. En tredje gruppe er Krishna og hans kone Radha. Vishnu kan knyttes sammen med Rama og Krishna fordi disse ofte ses på som hans jordiske nedstigninger. Gudinnene kan alle ses på som manifestasjoner av den store gudinnen (Mahadevi). Durga, en av de viktigste gudinnene, er en kvinnelig manifestasjon av alle gudenes styrke. Gudinnen Ganges knyttes til Shiva ved at hun renner ut av hans hår, og er en fast del av de billedlige framstillingene av Shiva.

I den andre delen forklares en del av hinduismens sentrale begreper. Selv om barn oftest møter hinduismen gjennom fortellinger, har hinduismen ytterst komplekse filosofiske og teologiske systemer. Et menneske kan bruke et helt liv på å sette seg inn i bare et par av disse systemene. Religioner er kunnskapstradisjoner, og hinduismen er en av menneskehetens store intellektuelle tradisjoner. Flere av menneskehetens store intellektuelle bragder hører hjemme i India. I India ble verdens første grammatikk komponert flere hundre år før vår tidsregnings begynnelse. Desimalsystemet og nulltallet ble oppdaget i India, og skrivemåten for våre tall er også lånt fra India. Europa fikk kjennskap til disse matematiske oppdagelsene via araberne og tilskriver dem ofte arabisk opphav, men araberne hadde lært det av inderne. I India ble også verdens første lærebok i politikk skrevet ned. Hinduismen er også en samfunnsreligion som har regler for hvordan menneskesamfunnet ideelt sett burde organiseres, og hvordan mennesket ideelt sett burde leve. Begreper som behandles i del to, er: Veda, Brahman, yoga, gjøfødelse, karma, medfødte anlegg (*samskara*), ikke-beskadigelse, løsrivelse fra gjøfødelse, verdensordenen (dharma) og plikter knyttet til livsstadium og klasse.

I den tredje delen blir hinduismens rituelle side presentert. Mange har hevdet at hinduismen ikke er en tro, men et handlingsmønster. Selv om dette er en feilaktig overdrivelse, for også hinduismen har et forestillingsunivers som atskiller en hindu fra en ikke-hindu, har hinduismen en sterk rituell dimensjon. Her vil det først bli gitt en kort beskrivelse av hinduismens hengivelsesritualer i hjemmet. Deretter presenteres summarisk hinduismens viktigste fester og høytider. Hinduismen har seksten overgangsritualer. Disse beskrives kort, og det gis noen tekstutdrag fra en av hinduismens lovbøker som illustrasjon.

Siste delen behandler noen sider av hinduismen som verdensreligion. Hinduismen har de siste hundre til hundre og femti årene utviklet seg til å bli en religion med spredning over hele verden med et globalt budskap. Flere faktorer har medvirket til dette. To av de viktigste er hinduguruer med internasjonal suksess og hindudiaspora. I denne delen diskuteres først hinduismen i diaspora. Deretter presenteres Mahatma Gandhi og en annen av hinduismens religiøse ledere som har bidratt til å spre hinduismen til områder utenfor India.

HINDUISMENS TEKSTHISTORIE

Siden hinduismen er en pluralistisk religion, har den også svært mange hellige skrifter. På grunn av det store antallet religiøse skrifter har hinduene et annet forhold til slike skrifter enn for eksempel de kristne og muslimene. Selv om det også i hinduismen finnes åpenbarte tekster,

er det viktig å huske på at religionen ikke er knyttet til én hellig bok. Tekstene kan ikke brukes til å fastslå rettroenhet slik det ofte blir gjort i islam eller kristendom. Hinduismen er på den måten en svært fleksibel religion. Hinduismens hellige tekster deles gjerne opp i to grupper: Shruti («det som er hørt») og Smriti («det som er husket»).

1 *Shruti* – «det som er hørt»

Shruti er åpenbarte evige tekster og tenkes derfor å ha et ikke-menneskelig opphav. Shrutitekstene kalles også Veda («viten»). De ble komponert i hovedsak mellom 1500 og 200 før vår tidsregnings begynnelse. Mange hinduer er enige om at disse tekstene er åpenbarte skrifter, men bare de færreste har kunnskap om innholdet. Tekstene faller i fire kategorier. *Samhita*-tekstene (den mest kjente av disse er *Rigveda*) består av hymner til gudene. Det er særlig lyden som sådan i disse tekstene som er hellig, og det betyr mindre å ha kjennskap til hva lydene betyr. Disse lydene brukes i ritualer. *Brahmana*-tekstene gir forklaringer av ritualene. I *aranyaka*-tekstene og *upanishadene* utvikles en virkelighetsforståelse knyttet til meditasjon.

Samhita-hymnene ble sunget i ritualene av offerprestene, og det ble lagt stor vekt på korrekt utførelse av alle detaljer. Det ble derfor utviklet språkvitenskaper knyttet til ritualene: grammatikk, fonetikk, metrikk og etymologi. Disse vitenskapene, sammen med ritualvitenskapelige tekster og astrologiske og astronomiske lærebøker, kalles *vedangaer*, vedaenes hjelpevitenskaper. *Vedanga*-tekstene tilhører imidlertid tekstkategorien *smriti*.

Religiøse gruppedannelser eller «sekt» i hinduismen har ofte egne åpenbarte tekster i tillegg til Veda-tekstene. De åpenbarte tekstene til vishnuittgruppene kalles ofte *samhita*, shivaitt-gruppenes åpenbarte tekster kalles *agama*, og shaktagruppenes tekster kalles *tantra*.

2 *Smriti* – «det som er husket»

Smriti er menneskeskapt tekster. De viktigste *smriti*-tekstene er eposene *Mahabharata* og *Ramayana*, *Purana*-tekstene og lov- eller *dharma*-tekstene. *Mahabharata* er fortellingen om de fem Pandava-brødrene som urettmessig ble fratatt sitt kongedømme. Etter et langt eksil gikk Pandava-brødrene, hjulpet av guden Krishna, til krig mot sine motstandere. Den berømte teksten *Bhagavadgita*, som består av en samtale mellom Krishna og en av Pandava-brødrene, er en del av *Mahabharata*. *Ramayana* forteller historien om guden Rama og hans kone gudinnen Sita. Rama ble fratatt retten til å bli konge og ble forvist til skogen. Her ble Sita kidnappet av en demon, men ble reddet av Rama og hans mange gode hjelpere. Deretter fikk Rama kongedømmet sitt tilbake. *Purana*-tekstene er blitt kalt hinduismens bibler. I *purana*-tekstene finnes de fleste fortellingene om hinduismens guder. Lovbøkene gir retningslinjer for rett atferd og for hvordan samfunnet best bør organiseres. En annen viktig *smriti*-tekstgruppe er grunnlags-tekstene for de religiøse tankesystemene og kommentarlitteraturen til disse tekstene.

Sang utgjør en viktig del av hinduismens gudsdyrkelse. Sanger synges i hengivelsesritualer i hjemmet og i templet. Særlig viktig for den personlige religiøsiteten for mange hinduer i dag er derfor sangene. En viktig del av hinduismens tekster utgjøres av sanger komponert av de indiske dikterhelgenene. Disse helgenene blir delt i tre grupper: de sørindiske dikterhelgenene, dikterhelgenene fra Maharashtra og de nordindiske dikterhelgenene. Blant dikterhelgenene i nord er Kabir elsket av både muslimer og hinduer. En annen av disse dikterhelgenene er Nanak, som regnes som stifteren av sikhismen.

I hinduismen finnes det også fortellertradisjoner beslektet med de buddhistiske jatakahistoriene om Buddhas tidligere liv og Esops fabler. De mest kjente av disse tekstene er *Pancatantra*, *Hitopadesha* og *Kathasaritsagara*, og de er ofte rettet mot barn. Hovedpersonene i historiene er som oftest dyr, og moralske læresetninger er flettet inn i historiene.

BØNN TIL GANESHA

Før et prosjekt påbegynnes, er det ifølge hinduismen viktig å tilbe Ganesha, som er guden for hindringer. Nedenfor gjengis en bønn som mange hinduer sier til Ganesha hver kveld.⁵

Jaya Ganesha Jaya Ganesha	Vær hilset, Ganesha. Vær hilset, Ganesha.
Jaya Ganesha deva	Vær hilset, herre Ganesha.
mata teri Parvati	Parvati er din mor.
pita Mahadeva	Mahadeva (Shiva) er din far.

FORTELLINGER

SHIVA OG HANS FAMILIE

Shiva er en av hinduismens viktigste guder og også en av hinduismens mest komplekse og paradoksale skikkelser. Shiva er en yogi som mediterer i Himalaya og vandrer rundt som en tiggende asket. Han er en modell som yogier prøver å etterligne. Shiva er imidlertid også en gud som blir tilbedt, og frelse fra gjenfødsel er avhengig av hans nåde. Shiva er en gud som forener motsetninger. Han er en omvandrende asket, men er også familiemann som er gift med Parvati. Shiva er halvt mann og halvt kvinne. Han er ødeleggeren av universet, men også skaperen. Billedlig framstilles han i fem hovedformer: (1) Yogaens herre. Som yogaens herre sitter han på et tigerskinn mediterende i lotusposisjon. Han har en slange rundt halsen, månen i håret, og elva Ganges flommer fra håret hans. (2) Familiemann. Som familiemann avbildes han sammen med sin kone og deres to sønner Ganesha og Skanda. (3) Dansens herre. Som dansens herre danser Shiva innenfor en flammesirkel. Dansen uttrykker Shivas rolle som skaper, vedlikeholder og ødelegger av verden. (4) Fallos. Shiva som fallo eller *linga* symboliserer både at han har skaperkraft, og at han har full kontroll over sin skaperkraft. Lingaen er forenet med *yoni*, det kvinnelige kjønnsorgan, og symboliserer at mann og kvinne utgjør en enhet. (5) Halvt mann og halvt kvinne. Shiva forener det mannlige og kvinnelige, og dette uttrykker en ved å framstille halvparten av han som mann og den andre halvpart som kvinne.

SHIVA OG PARVATI

Småskoletrinnet
Mellomtrinnet

En rekke gudinner er knyttet til Shiva. Shiva har en skapende og en destruktiv side, og gudinnene han holder seg med, er likeledes av to typer. Sati og Parvati er skapende guder knyttet til Shiva som hans koner, mens Durga og Kali er krigerske og farlige gudinner som er uavhengige av Shiva.

Historien om Shiva og Parvati begynner med at gudinnen Uma ble overtalt til å stige ned til jorda for å gifte seg med Shiva og ble født som Sati. Shiva er en asket, og da gudene bad ham gifte seg, sa han at han bare kunne gifte seg med en kvinne som er asket når han er asket, og kjærlig kone når han er familiemann. Gudene lovet at Sati var en slik kvinne. Satis far aksepterte imidlertid ikke Shiva som svigersønn, og i fortvilelse kastet Sati seg på offerbålet og døde. Shiva vendte da tilbake til meditasjon i Himalaya. Sati ble imidlertid gjenfødt som gudinnen Parvati, og med Parvati fikk Shiva to barn, Skanda og Ganesha.

Fortellingene om Shiva og Parvati illustrerer en rekke temaer i Shiva-mytologien. Ifølge hinduismen er skapelse og ødeleggelse sykliske prosesser. Shiva som veksler mellom liv som asket og familiemann, er parallell til kosmos sin egen syklus og også naturens veksling mellom vinter og sommer, mellom tilbaketrekning og skapelse. Verdens skapelse og vedlikeholdelse er avhengig av at Shiva slutter med askese, blir forelsket og gifter seg. Parvatis oppgave er å få Shiva til å oppgi sitt liv som asket gjennom å bli forelsket og danne familie. Sosialt har myten en parallell i hinduismens sosiale liv, hvor det er en spenning mellom familieliv og askese, plikten til å opprettholde verden (*dharma*) og retten til individuell frelse (*moksha*).⁶ I fortellingen må Shiva involveres i kjærlighetslivet fordi gudene er avhengig av at Shiva skal få en sønn, slik at demonen som terroriserer deres livsverden, kan bli drept. Skanda blir til slutt født og dreper demonen. Gudene kjemper hele tiden mot kaos. Opprettholdelse av verden krever kontinuerlig aktivitet.

Nær stedet hvor Shiva mediterer, bodde den store fjellkongen Himavat. Han hadde giftet seg med Menaka, og en dag fødte hun en pike som ble kalt Parvati («fjellkvinne»). Parvati var Sati som var blitt gjenfødt. Hun var en livlig og glad jente, og med tiden ble hun en vakker kvinne. Foreldrene begynte da å tenke på å finne en mann til henne så hun kunne gifte seg, men de kjente ingen som var god nok til å bli gift med henne. En dag kom imidlertid vismannen Narada til Himavat. Han sa: «Din datter er forutbestemt til å gifte seg med Shiva.» Denne nyheten gjorde Himavat svært bekymret. Han tenkte urolig: «Hvordan skal jeg henvende meg til Shiva? Han har ikke sett på en kvinne siden Sati døde. Jeg kan vel ikke gjøre noe fra eller til, men Naradas profetier pleier alltid å gå i oppfyllelse.» Himavat ventet lenge med å gjøre noe, men en dag syntes han at han hadde ventet lenge nok. Han fikk en idé og tenkte: «Jeg vil sende Parvati til Shiva. Han vil ikke greie å motstå hennes tiltrekningskraft.» Han ropte på Parvati og spurte henne om hun ville dra til Shiva sammen med sine venninner. Parvati likte tanken. Himavat fulgte Parvati og to venninner til Shiva. Da de hadde ankommet til Shiva, sa Himavat: «Herre, du har ingen til å hjelpe deg i utførelse av ritualene. Derfor kan min datter hjelpe deg.» Shiva tenkte: «La jentene tjene meg. Siden jeg har oppgitt verden, vil de ikke forvirre meg i min konsentrasjon.» Han aksepterte tilbudet, og Himavat

Bronsestatue av Shiva som dansens herre (Nataraja) fra Tamil Nadu (fra ca. 1100 e.Kr.).

tenkte fra seg av glede: «Naradas profeti vil snart gå i oppfyllelse, og Parvatis framtid er sikret.» Mens Shiva utførte yogaøvelser og meditasjon, hjalp Parvati til med ritualene. Hun ble snart glad i Shiva.

Taraka terroriserer gudenes verden, men Brahma lover at Shiva skal få en sønn som vil drepe ham

I mellomtiden var det problemer i gudenes himmel. Gudene, ledet av Indra, kom til Brahma. Brihaspati, gudenes prest, forklarte til Brahma hva som var i veien: «Taraka, en ond antigud, har blitt en plage. Han har overtatt himmelen, som er vår bolig, og terroriserer folket vårt. Vi gir ham gaver for å gjøre ham vennligere mot oss, men jo mer vi prøver, jo verre blir han. Han har ødelagt alle våre vakre hager, og han terroriserer kvinnene våre. Vi har kommet til deg for at du skal gi oss en leder som kan hjelpe oss å knuse ham.» Men Brahma svarte: «Kjære sønner, så mye som jeg enn vil, kan jeg ikke. Taraka er blitt mektig på grunn av et løfte jeg selv gav ham, og jeg kan ikke knuse ham.» Skuffelsen bredte seg blant gudene. Men Brahma hadde likevel en løsning: «Shiva er forutbestemt til å gifte seg med Parvati. Gå og gjør ham oppmerksom på Parvatis skjønnhet! Etter at de er gift, skal en sønn fødes, og han skal bli den krigeren som kan drepe Taraka.»

Shiva brenner kjærlighetsguden Kama til aske

Indra gikk deretter rett til Kama, kjærlighetsguden. Kama sa: «Hva ønsker du av meg, herre?» Indra sa: «Jeg vil at du skal lure Shiva til å gifte seg med Parvati.» Kama lovet at det skulle han gjøre. Men da han nærmet seg Shiva, begynte Kama å bli nervøs og mistet troen på at han ville greie det. Men så fikk han øye på den vakre Parvati og tenkte: «Med henne på laget mitt kan jeg ikke feile!» Parvati gikk fram mot Shiva, som nettopp var kommet ut av sin meditative transe, og plasserte noen blomster foran ham. Shiva velsignet henne og sa: «Må du bli velsignet med en mann som elsker ingen annen enn deg.» Parvati holdt på å legge en blomsterkrans rundt nakken hans idet Kama skjøt sin kjærlighetspil mot ham. Umiddelbart tenkte Shiva med seg selv: «For en vakker skapning denne kvinnen er. Hvorfor har jeg ikke lagt merke til det før?» Og Parvati tenkte: «Hvorfor rødmer jeg plutselig når Shiva ser på meg? Jeg føler meg rar?» Med den største anstrengelse greide Shiva å bringe følelseslivet sitt under kontroll. Han så seg rundt for å finne ut hvem som hadde våget å forstyrre sinnet hans. Da oppdaget han Kama og ble fylt av raseri. Han så direkte på Kama, som umiddelbart ble brent til aske. Deretter forlot Shiva stedet uten så mye som å se på Parvati.

Parvatis kjærlighetssorg

Parvati ble fra seg av sorg og skam. Himavat kom og omfavnet henne, og triste gikk de sammen tilbake til hjemmet sitt. Parvati led av kjærlighetssorg, men tenkte at siden Shiva ikke ble tiltrukket av skjønnhet, ville han kanskje bli tiltrukket av en kvinne som utførte askese. Hun fortalte moren om sin drastiske beslutning, men moren likte det ikke noe særlig: «Glem ham, det finnes andre menn som vil elske deg.» Men Parvati var sta: «Mor, du forstår ikke. Jeg har allerede bestemt meg.» Moren måtte gå med på at Parvati ble en asket, og også faren gav henne sin velsignelse.

Parvati blir asket

Parvati gikk inn i skogen og kastet fra seg alle sine fine klær og sine smykker. Hun sov på bakken og spiste så å si ingenting. Etter en stund sluttet hun helt å spise. Hun satte seg i et iskaldt tjern og konsentrerte seg om gud med skjellvende lepper. De andre asketene i området ble forundret og imponert over hennes voldsomme askese. I mange år drev Parvati med den strengeste selvplaging.

Shiva tester Parvati

En dag mens hun utførte sine ritualer før hun senket seg ned i det iskalde tjernet, kom en ung asket til henne. Han spurte henne: «Hvordan kan din spede kropp holde ut det du driver med?» Men så la han merke til hennes skjønnhet og reflekterte: «Du har sannelig bevist at skjønnhet og renhet ikke ødelegger hverandre. Men hvorfor har du foretatt slik voldsom askese? Asketer er ofte ensomme personer som plages av sorg og angst. Men hvorfor skulle du som er elsket av alle, bli en asket? Kan det være på grunn av ulykkelig kjærlighet? Nei, sikkert ikke. En skjønnhet som deg er begjært av andre og trenger ikke selv å søke. Gå hjem kjære kvinne. Jeg vil gi deg halvdelen av den religiøse fortjenesten jeg har opparbeidet meg ved askese, hvis du vil gå hjem nå. Men først fortell meg hvorfor du ble asket.» Parvati ville ikke selv fortelle det, men vendte seg til en venninne. Hun fortalte asketen at Parvati hadde bestemt seg for å vinne Shivas hjerte, men siden hun ikke klarte å få ham ved sin skjønnhet, forsøkte hun å vinne ham ved hjelp av askese. Asketen så på Parvati og sa vantro: «Er dette sant? Eller tuller bare venninnen din?» Men Parvati måtte innrømme at slik var det: «Det er sant. Jeg tilber Shiva. Jeg skal vinne hans kjærlighet med askese.» Men asketen var fortsatt i tvil: «Jeg kjenner Shiva. Han er dekket av aske, han bærer slanger rundt kroppen sin, og kroppen hans er i tillegg dekket av stinkende klær laget av skinn. Hvordan kan du som er ømhjertet og søt, bli hans kone. Han er vanskapt, udannet og fattig. Ingen kjenner heller hans bakgrunn. Han er ikke noe for deg. Velg en annen som er deg verdig.» «Stopp!» ropte Parvati fra seg av raseri, «bare et stort menneske kan gjenkjenne et annet stort menneske. Folk som er små, forstår ikke edle motiver. Tungen din har avslørt at du er et ondt menneske. Shiva bryr seg ikke om menneskers utseende. Hans verdier er ikke de samme som dine. Hva bryr jeg meg om at han er vanskapt og stinker. Han har mange feil, men jeg elsker ham. Gå din vei og ikke forurens hjertet mitt med sladder!» Parvati vendte seg om og gikk hastig vekk. Men asketen løp foran henne og blokkerte veien. Parvati ble stiv av forskrekkelse, for asketen var ingen annen enn Shiva selv. Han sa: «Din askese og tilbedelse har overveldet meg. Jeg bøyer meg for deg som din villige slave.» Men Parvati sa at hvis han ønsket å fri, måtte han gå til hennes far. Shiva bestemte seg for å gjøre det straks.

Shiva og Parvati gifter seg

Shiva sammenkalte først de sju vismennene. Han fortalte dem at Bramha hadde lovet gudene at hans sønn skulle drepe Taraka, og at han for å oppfylle dette løftet ville gifte seg med Parvati. Han bad dem gå til Himavat og be om Parvatis hånd. Himavat var selvfølgelig overlykkelig, og bryllupet fant sted straks etter.

Da seremonien var over, kom gudene til Shiva. De bad ham gjenopplive Kama, noe Shiva gjorde svært gjerne nå som han også var Kamas slave.

Skanda blir født og dreper Taraka

Mange år gikk, og Shiva fortapte seg i kjærligheten til Parvati. Men Indra sendte ildguden Agni til Shiva for å minne ham om sitt løfte. Shiva gav Agni et frø i hånden og sa: «Når dette frøet er modent, vil et barn komme til syne. Dette barnet er krigeren dere venter på. Agni tok frøet, men det var så varmt at han knapt kunne holde det. Han fraktet det derfor til elvegudinnen Ganges. Da han dyppet seg selv og frøet i Ganges for å kjøle seg ned, begynte Ganges å boble, og frøet ble kastet tilbake til elvebredden. Akkurat da kom seks himmelske nymfer for å bade i elva. De så frøet bli kastet ut av elva og sikret seg det. Deretter laget de et rede av gress som de la frøet i. Akkurat da ble frøet modent til å spire, og barnet Skanda kom til syne. Barnet hadde seks hoder, og alle hodene lo og smilte. Nymfene fortalte hverandre at siden det var de som fant ham, var han deres. Men da kom gudinnen Ganges opp av elva i form av en kvinne og sa at Skanda var hennes siden hun hadde vært gravid med ham. Ikke nok med det, men også ildguden Agni kom løpende og sa at Skanda tilhørte ham. Til slutt kom Shiva og Parvati til stedet, og det avgjorde saken. Shiva sa: «Hvem andre enn Parvati er kvalifisert til å oppdra et barn som skal bli leder for gudene?» Parvati tok barnet forsiktig opp og trykte det inntil seg. Deretter vendte hun sammen med Shiva tilbake til fjellet Kailasha.

Skanda vokste opp og ledet gudene mot Taraka, som han drepte. Indra ble igjen konge, og slik vendte lykken tilbake i himmelen.⁷

SHIVA, PARVATI OG GANESHA

Shiva og Parvatis andre sønn heter Ganesha. Ganesha er en gud i hinduismen som er lett å kjenne igjen, fordi han har menneskekropp med elefanhode. Navnet betyr «leder» for «flokket av Shivas ledsagere». Ganesha er gud for hindringer og skal alltid tilbes først av gudene. Å hylle Ganesha ved begynnelsen av et prosjekt er lykkebringende for gjennomføringen av prosjektet.

Fortellingen om Ganesha forklarer hvordan han fikk elefanhode. Fortellingen er også knyttet til den rituelle dyrkelsen av Ganesha som gud for hindringer og dermed den som fjerner hindringer og vanskeligheter. I siste del av fortellingen redegjøres for hvordan Ganesha skal tilbes. Når en hindu går i templet, skal han alltid tilbe Ganesha først. I tillegg har hinduene en egen religiøs festival knyttet til Ganesha. Det er viktig å merke seg at det ytterste religiøse målet for hinduene er *moksha*, som ofte innebærer forening med Gud, men at Ganesha ikke er knyttet til en slik religiøs lengsel. Ganesha hjelper med jordiske problemer. Fortellingen om Ganesha er en god illustrasjon til ideen om kvinnelig skaperkraft, for Ganesha skapes av Parvati alene. Fortellingen illustrerer også en rekke problemer som oppstår når det mannlige forenes med det kvinnelige. Også Shivas destruktive side blir eksemplifisert. Han eksploderer i raseri uten å undersøke ting først. I historien om Shiva og Parvati drepte Shiva Kama i et veldig raseri uten å tenke seg om. I denne historien kutter han hodet av Ganesha uten å ta seg tid til å finne ut hvem han er. Men disse handlingene viser også hvor nær forbundet det destruktive og det skapende er. Nytt liv er avhengig av ødeleggelse. I naturen er skapelse og ødeleggelse to sider av samme sak. Fortellingen illustrerer også at Shiva er motsetningenes gud.

*Ganesha,
Sanatan Mandir Sabha, Slemmestad.*

HVORDAN GANESHA FIKK ELEFANTHODE

En gang mens Parvati badet, spaserte Shiva inn i baderommet hennes. Parvati ønsket ikke noe besøk, og da hun oppdaget Shiva, reiste hun seg og ble sjenert. Da tenkte Parvati, den store Maya,⁸ den store gudinne: «Jeg ønsker en tjener som er min egen. Han må være flink til det han blir satt til å gjøre, og følge ordrene mine nøyaktig.» Mens hun tenkte dette, skapte hun fra løs hud og smuss fra kroppen sin en fullkommen gutt. Kroppen hans var plettfri og vakker.

Til venstre: Parvati skaper Ganesha.

Til høyre: Parvati til Ganesha:
«Du er min sønn.»

Han var stor og hadde intelligens, styrke og tapperhet. Hun gav ham forskjellige klær og smykker, velsignet ham og sa: «Du er min sønn, du er min egen, jeg har ingen annen jeg kan kalle min egen.» Etter å ha blitt snakket til på denne måten bøyde gutten seg for henne og sa: «Hva vil du jeg skal gjøre? Jeg skal utføre alt du ber meg om.» Parvati svarte sønnen sin: «Kjære, hør på meg. Du skal være min dørvakt. Du er min sønn, du er min egen, slik er det, det er ingen annen som tilhører meg. Min sønn, ingen må komme inn i rommet mitt uten min tillatelse.» Hun omfavnet og kysset ham kjærlig og plasserte ham ved inngangen til rommet sitt som dørvakt bevæpnet med en stokk.

Shiva kommer til Parvatis hus

Etter å ha plassert Ganesha slik foran døra begynte Parvati å bade. Da kom Shiva bort til døra. Ganesha, som ikke visste at det var Shiva, Parvatis ektefelle, sa: «Min Herre, uten min mors tillatelse kan du ikke gå inn. Min mor tar et bad. Det er best du går din vei.» Mens han sa dette, tok han opp stokken for å holde Shiva borte. Shiva sa: «Din idiot, hvem er det du stopper, vet du ikke hvem jeg er? Jeg er Shiva og ingen annen.» Deretter klabbet Ganesha til Shiva med staven. Shiva ble rasende og sa til sin sønn: «Du er en idiot. Vet du ikke at jeg er Shiva, Parvatis ektemann. Gutt, jeg vil gå inn i mitt eget hus, hvorfor forbyr du meg?» Da Shiva prøvde å gå inn i huset, ble Ganesha rasende og slo ham med stokken.

[Deretter prøvde de forskjellige gudene å slippe forbi Ganesha, men ingen klarte det.] Men mens Ganesha sloss mot Vishnu, grep Shiva, treforkbæreren,⁹ sjansen som bød seg, og han kuttet hodet av Ganesha med treforken sin.

Ganesha stopper Shiva.

Shiva forlanger å komme inn.

Shiva kutter hodet av Ganesha.

Parvati blir rasende

Da Ganesha var blitt drept, jublet flokken av smågudene av glede og spilte på trommer.¹⁰ Shiva ble trist, men Parvati ble fortvilet og rasende¹¹: «Hva skal jeg gjøre, hvor skal jeg gå? En stor sorg har rammet meg. Hvordan kan denne ulykken nå drives bort? Min sønn er blitt drept av alle gudene og flokken med småguder. Jeg skal ødelegge dem alle eller forårsake en syndflod.» Mens hun klaget på denne måten, skapte den store gudinnen i raseri hundrer på tusener av kvinnelige makter (*shakti*) på et øyeblikk. De kvinnelige maktene som ble skapt på denne måten, bøyde seg for Parvati, universets mor, og sa mens de

Parvati skaper i raseri hundrer på tusener av kvinnelige makter.

lyste og flammet: «Mor, fortell oss hva vi skal gjøre.» Parvati sa: «Kvinnelige makter, nå skal dere lage en syndflod. Nøl ikke! Venner, knus alle disse hellige personer, guder, skogvesener, demoner og andre vesener.»

De rasende kvinnelige maktene begynner å ødelegge jorda

De rasende kvinnelige maktene gjorde seg klare til å ødelegge gudene. Like raskt som ild brenner tørt gress, så raskt planla de å ødelegge gudene. De kvinnelige maktene startet med å ødelegge lederne for flokken med småguder, Vishnu, Brahma, Shiva, Indra, Kubera, Skanda og solguden. Samme hvilken retning en vendte seg, så var det kvinnelige makter der.¹² De tok opp guder med hendene sine og kastet dem inn i munnen sin.

Gudene prøver å dempe Parvatis raseri

Shiva, Brahma, Vishnu, Indra og de andre gudene og flokken med småguder begynte å bli redd for hva gudinnen Parvati kunne finne på å gjøre. Kanskje hun ville lage en altfor tidlig verdensundergang?¹³ Nå fryktet de for sin egen framtid. De samlet seg og diskuterte hva de skulle gjøre. De diskuterte med hverandre og sa: «Bare når gudinnen Parvati er fornøyd, kan det bli befrielse, på ingen annen måte, selv om vi anstrenger oss til det ytterste. Se, selv Shiva, som er ekspert i forskjellige former for magi og kan lure alle, han er nå ulykkelig som et vanlig menneske.» Da de så det flammende lyset til Parvati som brant overalt, ble de alle skremt og holdt seg langt unna.

Narada og andre hellige personer gikk så til Parvati for å dempe raseriet hennes. De bøyde seg foran henne igjen og igjen. De lovpriste henne med mange lovsanger. De forsøkte å glede henne med hengivelse og sa: «Universets mor, vi priser deg. Mor, du er den største av gudinnene. Du er skapelsens evige materielle årsak.¹⁴ Du er den opprettholdende makt. Du alene er også årsak til universets oppløsning.¹⁵ Gled deg, gudinne, spre fred. Vi hyller deg, himmelen, atmosfæren og jorda er vettskremt av raseriet ditt.» Den store gudinnen Parvati så med rasende blick på de hellige personene som lovpriste henne på denne måten. Hun sa ingenting. Da bøyde de hellige personene seg i ærbødighet mot de lotusblomstaktige føttene hennes og snakket til henne med hengivenhet og med håndflatene presset mot hverandre med fingrene pekende oppover: «Gudinne, tilgi oss. Det er like før universet blir ødelagt for alltid. Din mann står her. Se på ham. Hva er vi gudene, Vishnu, Brahma og de andre? Vi er bare dine undersåtter. Vi står her med håndflatene presset sammen foran brystet i ærbødighet.»

Parvati ber om at sønnen hennes skal få livet tilbake

Etter å ha hørt dette ble Parvati fornøyd, og hun svarte full av medlidenhet: «Hvis min sønn får livet tilbake, vil jeg stanse ødeleggelsen. Hvis dere ordner det slik at han får en ærerik stilling som leder blant dere, blir det fred i verden. Ellers blir dere aldri lykkelige.» Etter at de var blitt advart på denne måten, klemte de håndflatene sammen foran brystet i ærbødighet og fortalte Shiva hva som hadde skjedd. Shiva sa: «Det skal bli fred i verden igjen. Det dere skal gjøre, er å gå i nordlig retning, og den personen dere møter først, han skal dere kutte hodet av. Dette hodet skal dere sette på Ganeshas kropp.» Deretter gjorde de det Shiva hadde bedt dem gjøre. De hentet Ganeshas hodeløse

Elefanhodet blir satt på Ganeshas kropp, og hellig vann og mantraer blir brukt for å gjenopplive ham.

Ganesha våkner opp med elefanthode.

kropp og vasket den. De hyllet den og begynte å gå nordover. Den personen de først møtte, var en elefant med bare en støttann, og hodet til denne elefanten satte de på kroppen til Ganesha. Da de hadde satt hodet og kroppen sammen, bøyde gudene seg for Shiva, Vishnu og Brahma og sa: «Vi har gjort det vi ble beordret til å gjøre. La det som er igjen å gjøre, bli gjort.» Brahma, Vishnu og de andre gudene sa til Shiva: «Siden vi alle er skapt av din lysende kraft, la denne kraften oppstå i Ganesha gjennom at vi sier fram de vediske sangene (mantraene).» Da de hadde sagt dette, skvettet de hellig vann og påkalte mantraene på Ganeshas kropp. Det hellige vannet brakte gutten tilbake til livet, og han fikk igjen bevisstheten. Slik Shiva hadde bestemt, våknet gutten opp som fra en søvn. Han var vakker og meget tiltalende, hadde en elefants ansikt og rød farge. Han var henrykt, og ansiktet hans strålte og lyste. Da gudene så at Ganesha hadde blitt brakt tilbake til livet, jublet de av glede. De viste ham begeistret til gudinnen, og da hun så at han var i live igjen, ble hun lykkelig.

Parvati forteller hvordan Ganesha skal tilbes

Sønnen til Parvati som var blitt brakt tilbake til livet, ble deretter kronet av gudene og lederne for smågudene. Parvati ble så glad over å se ham at hun løftet ham opp med begge armene og klemte ham, fra seg av glede. Full av kjærlighet gav hun ham vakre klær og skinnende smykker. Han ble lovprist av gudinnen, som skjenket ham alle slags evner som levende vesener normalt ikke har. Hun tok på ham med hånden sin, som er kjent som den hånden som fjerner all uro. Etter å ha tilbedt sønnen sin, kysset ansiktet hans og gitt ham velsignelser sa hun: «Du har lidd fra du ble født, men nå er du velsignet og fornøyd. Du skal bli tilbedt først av alle gudene.¹⁶ Du skal være fri fra sorg. Rødfarge er synlig i ansiktet ditt nå, og derfor vil menneskene alltid tilbe deg med rødfarge. De som tilber deg med blomster, røkelse, lykkebringende matoffer, ved å svinge lys foran en statue av deg som tegn på hengivelse, med betelblader, gaver, ved å gå rundt deg eller ved å bukke ærbødig, vil oppnå det de ønsker.¹⁷ Alle hindringer vil garantert forsvinne.¹⁸»

Shiva forteller hvordan Ganesha skal tilbes

Etter å ha gjort henne til lags plasserte Indra og de andre gudene Ganesha på Parvatis fang for at alle skulle bli lykkelige.¹⁹ Shiva plasserte den lotuslignende hånden sin på hodet hans, aksepterte Ganesha som sin sønn og sa: «Her er en annen av mine sønner.²⁰ Ganesha, du ble født i den første åttendedelen av den fjerde dagen i den mørke månefasen i måneden bhadra i det lykkebringende øyeblikket da månen stod opp.²¹ En botsøvelse (*vrata*) til deg skal utføres ved den samme månefasen eller påbegynnes den neste dagen. Det vil da være meget lykkebringende. Denne botsøvelsen skal utføres til den fjerde dagen ved slutten av året. La dem som lengter etter lykke i denne verden, tilbe deg på forskjellige måter på den fjerde dagen av måneden.²² De skal tilbe med durvgress og ved å faste. Etter at den første åttendedelen etter at månen har stått opp, har passert, skal de bade og tilbe. Gudestatuen skal lages av metall, korall, hvite blomster eller keramikk. Den skal installeres og tilbes med renhet, røkelse og forskjellige typer blomster. Først skal du tilbes med forskjellige gjenstander som

Shiva aksepterer Ganesha som sin sønn.

betelblader og deretter prises med hymner. Deretter skal måneguden tilbes. Tilbederen skal spise søte ting, men unngå salt.²⁵ Deretter skal han formelt avslutte ritualet og tenke på Ganesha. Slik blir botsøvelsen avsluttet på en lykkebringende måte. Etter at botsøvelsen er fullført i løpet av et år, skal tilbederen utføre riten for formell avslutning av botsøvelsen. Tolv prester skal gis mat, og etter at en vannkrukke er plassert ved Ganesha-statuen, skal den bli tilbedt. Etter å ha laget et diagram av en åttebladet lotus på bakken i samsvar med de vediske påbudene skal de som er sjenerøse med penger, utføre et offer. To kvinner og to elever skal bli tilbedt og bli gitt mat foran statuen. Tilbederen skal være våken foran statuen hele natten og tilbe om morgenen. Ritualet avsluttes formelt med mantraet «*kshemaya punaragamanaya ca*» «for velferd og for å komme igjen». De som tilber deg med hengivelse og tjener deg, vil lykkes. De hindringer de møter, vil bli tilintetgjort. Den som hører denne lykkebringende historien med et rent hjerte, skal få alt lykkebringende.²⁴ De barnløse vil få en

*Gudeplakat av Shiva,
Parvati og Ganesha.*

देव-भाषा

Rs 7.50

sønn, de fattige vil bli rike, den som søker en kjæreste, vil finne en kjæreste, og den som søker avkom, vil få barn. De syke vil bli friske, og de fattige vil oppleve velstand. Den barnløse, fattige forviste kona vil forenes med ektemannen sin. De lidendes lidelse vil bli lindret. Det huset hvor denne historien fortelles, er et lykkebringende hus. Han som hører på denne historien med rent hjerte før han skal ut og reise, skal få formålet med reisen oppfylt takket være Herren Ganeshas nåde.^{25»}

Side 382: Ganesha skriver ned Mahabharata etter Vyasas diktat.

GANESHA OG NEDSKRIVNINGEN AV MAHABHARATA

Ganesha er også kjent som den som skrev ned Mahabharata på diktat fra Vyasa.

Brahma sa til Vyasa: «Kall fram Ganesha i tankene dine, for han skal skrive ned *Mahabharata*.» Så begynte Vyasa å kalle fram Ganesha i tankene. Og ikke før hadde Vyasa tenkt på Ganesha, så stod Ganesha foran Vyasa. [...] Vyasa spurte: «Kan du være den som skriver ned *Mahabharata*, som jeg nå skal si fram?» Etter å ha hørt dette sa Ganesha: «Jeg skal skrive ned diktverket så langt pennen min ikke stopper å skrive et eneste øyeblikk.» Vyasa svarte at Ganesha skulle stoppe å skrive hver gang det var noe han ikke skjønte. Ganesha signaliserte sin enighet med å si ja, og deretter begynte Vyasa å diktere.²⁶

VISHNU OG HANS NEDSTIGNINGER (AVATARA)

VISHNU

Vishnu er en av hinduismens viktigste guder. Vishnu er knyttet til opprettholdelse og beskyttelse av verdensordenen i periodene mellom skapelse og ødeleggelse. Vishnu er allestedsnærværende, og for hans tilbedere er Vishnu universets eneste kilde. Vishnu er for dem også både skaper, opprettholder og ødelegger av universet.

Vishnu framstilles ofte med fire armer og med en gjenstand i hver hånd: septer, konkylie, lotus og diskos. Han bor i himmelen Vaikuntha. Hans ridedyr er ørnen Garuda, men han er også nær knyttet til slangen Shesha («det som er igjen») eller Ananta («uendelig»). Slangen er det eneste som er igjen i periodene mellom hver verdensmanifestasjon. Da ligger Vishnu og hviler på en seng som egentlig er slangen Shesha som har rullet seg sammen. Vishnus kone er Lakshmi, eller Shri.

Siden Vishnu er den som har ansvaret for å opprettholde verden, stiger han jevnlig ned til jorda når verdensordenen er truet. Vishnu gjenoppretter balansen mellom godt og ondt ved å forsvare de gode og straffe de onde. I disse nedstigningene, som av og til også kalles «inkarnasjoner», stiger deler av Vishnu ned til jorda i form av dyr eller menneske. Hver nedstigning utfører en heroisk handling til det beste for menneskene. De forskjellige tekstene har ulikt antall nedstigninger, og variasjonen er stor. Det har imidlertid i den senere tiden blitt knyttet en viss ortodoksi til en liste på ti nedstigninger. Fortellingene om disse nedstigningene er blant de hyppigst fortalte og mest kjente i hinduismen. De ti nedstigningene, sammen med deres heltedåder, er:

- (1) Fisk. Som fisk redder Vishnu det første mennesket fra en oversvømmelse.²⁷
- (2) Skilpadde. Som skilpadde fungerte Vishnu som fundament for kjernestaven da gudene og antigudene kjernet havet og laget udødelighetsdrikken.
- (3) Villsvin. Som villsvin reddet Vishnu jorda fra å drukne i det kosmiske havet.
- (4) Menneskeløve. Som menneskeløve overvant Vishnu demonen Hiranyakashipu.

Vishnu på ørnen Garuda, som er hans fraktedyr.

- (5) Dverg. Som dverg tok Vishnu tre steg og lurte den onde Bali slik at gudene igjen fikk kontroll over jorda.
- (6) Parashurama («Rama med øks»). Som Parashurama rensket han jorda for krigere fordi de forfulgte bramener.
- (7) Rama. Rama drepte demonen Ravana, reddet sin kone Sita og gjenvant kongedømmet i Ayodhya.
- (8) Krishna. Krishna drepte sin onde onkel Kamsa.
- (9) Buddha. Buddha stoppet ofringen av dyr.
- (10) Kalki. Kalki er den gudenedstigningen som er igjen i denne skapelsesperioden, og som forventes å komme på en hvit hest.

VISHNU OG SKAPELSEN

I periodene mellom verdensmanifestasjonene ligger Vishnu og hviler seg på slangen Shesha. Brahma regnes ofte som skaperguden, men hvordan er forholdet mellom Vishnu som allestedsnærværende og alle tings kilde og skaperguden Brahma? I den følgende fortellingen berettes det om hvordan skapelsen starter.

Når en skapelsesperiode er over, er det ingenting annet igjen enn havet. Da finnes det ingen guder eller vismenn eller noen andre vesener. I dette fredelige ødelandet sov guden Vishnu på sengen som var slangen Shesha. Den allvitende Vishnu hadde tusen hoder, tusen øyne, tusen føtter og tusen armer.

En gang mens han sov, oppstod det bare på gøy en lotusblomst fra navlen hans. Denne lotusblomsten var vidunderlig og guddommelig, og det er den som er verdens kjerne. Blomsten var mange mil bred, hadde like skarpt lys som morgensolen, og den hadde himmelsk duft med lykkevarslende beger og støvdragere. Guden Brahma kom da til det stedet hvor Vishnu hadde ligget i lang tid. Brahma vekket Vishnu med hånden sin og sa: «Si meg, hvem er du som ligger her gjemt i mørket på dette øde fryktelige havet?» Vishnu svarte Brahma med en stemme mørk som tordenskrall fra mørke skyer: «Vit at jeg er Vishnu. Jeg er skaperen og ødeleggeren av verden, jeg er yogaens herre, jeg er universets øverste person. Inni meg kan du se hele verden. Kontinentene med sine fjell, hav og innsjøer kan du se der. Der kan du faktisk også se deg selv.»

Vishnu gjenkjente med en gang Brahma, men likevel spurte han Brahma hvem han var. Da begynte Brahma å le og sa: «Jeg er skaperen og den som bestemmer. Jeg er verdens far og er ikke skapt av noen andre. Alt er skapt av meg. Jeg er Brahma som har et ansikt i hver retning.²⁸» Da Vishnu hørte dette, gikk han inn i kroppen til Brahma ved hjelp av sine guddommelige evner. Da han så verden med sine guder, demoner og mennesker i magen til Brahma, ble han forbauset. Han kom ut gjennom Brahmas munn og sa: «Nå må du se inn i min mage og se de vidunderlige verdener som er der.» Deretter gikk Brahma inn gjennom Vishnus navle. Han så inni Vishnus mage et uendelig antall verdener. Magen til Vishnu var uendelig stor, så stor at den verken hadde begynnelse eller slutt. Vishnu stengte alle innganger og utganger fra magen sin, og Brahma kom ut gjennom navlen og kom til syne på lotusblomsten. Brahma skinte slik det skinner på innsiden av en vakker blomst, og satt på lotusblomsten og lyste.²⁹

VISHNU OG RANTIDEVA

Ildofferrituale var det sentrale ritualet i vedisk religion. I den levende hinduismen har pudjsa, hinduismens tilbedelsesritual, blitt viktigere enn ildofferet. Men både i ildofferet og i pudjsa er gaven til Gud sentral. Å gi er i det hele tatt en sentral handling i hinduismen, og i pudjsa blir gaven uttrykk for gudstilbedelse. I pudjsa blir mat, blomster, frukt, røkelse osv. gitt som gave til Gud. I *Bhagavadgita* (9.27) sier Krishna at «hvis noen gir meg et blad, en blomst, frukt eller vann med hengivelse, nyter jeg det.» Å gi er uttrykk for fravær av egoisme, og egoisme er kanskje den største hindringen for å virkeliggjøre frelsen i hinduismen. Ifølge *Bhagavadgita* kan ikke bare enkelte ting, men alle livets aktiviteter overrekkes som en gave til Krishna/Vishnu: Alle handlinger skal utføres uten egoisme som et offer til Gud.

I hinduismen er det mange asketer som virkeliggjør frelse gjennom moralsk levevis, meditasjon og erkjennelse. De fleste asketer holder seg i live kun med mat de får ved å tigge. Asketene kan ikke selv produsere mat fordi dette ville innebære vold mot levende vesener. Skulle asketene produsere mat, ville dessuten deres oppmerksomhet bli splittet mellom det å vedlikeholde verden og det å oppnå løsrivelse fra verden, som i hinduismen ofte ses på som motsetninger. Fortellingen om Vishnu og kong Rantideva som er gjengitt nedenfor, illustrerer hvor viktig det er å gi, og at siden Gud er allestedsnærværende, er alle vesener berettiget til å motta gaver.

En dag kalte Brahma, Indra og de andre gudene på Vishnu. Da han hadde ankommet, vendte Brahma seg mot Vishnu og sa: «Herre, hvem regner du som din fremste tilbeder?» Vishnu svarte straks: «Rantideva.» Rantideva var en konge som hadde sverget på at ingen skulle forlate kongedømmet hans tomhendt. Han gav derfor gaver til alle og hadde snart gitt bort hele sin rikdom og til og med sitt kongedømme. Derfor måtte han fattig og hjemløs forlate kongedømmet. Han gikk med sin familie langt inn i skogen. Der begynte han en faste, som da samtalen mellom gudene fant sted, hadde vart i 48 dager. Brahma likte ikke Vishnus svar og sa med forakt i stemmen: «Den kongen? Bare fordi han har gitt opp sitt kongedømme og har fastet i 48 dager?» En annen gud la til: «Og dessuten har han snart fått nok. Han bryter sikkert fasten allerede i dag.» Brahma sa til Vishnu: «Tillat oss å teste Rantideva.» Vishnu svarte: «Gjør det, dere, og da vil dere også skjønne hvorfor jeg betrakter han som en stor tilbeder.» Gudene satte av gårde for å teste Rantideva. Brahma sa til de andre gudene: «Det er vanskelig å være gavmild når en er sulten. La oss se hvordan Rantideva reagerer.» De andre gudene nikket anerkjennende: «Dette er en glimrende prøve.» I mellomtiden satt Rantideva med et ferdiglaget måltid foran seg og var på vei til å bryte fasten. Han bad til Gud: «Herre, denne maten har jeg ofret til deg, og jeg spiser den nå som en gave fra deg.» Akkurat i det øyeblikk Rantideva skulle til å spise, kom det en mann fra presteklassen (en bramini) bort til ham og sa: «Vær hilset, herre. Jeg er svært sulten, så vær så snill å gi meg noe å spise.» Rantideva svarte: «Vær velsignet. Ta halvparten av min mat.» Braminen tok maten og sa: «Måtte gud velsigne deg.» Ikke før hadde braminen gått sin vei, før det kom en bonde bort til Rantideva. Bonden bøyde seg for Rantideva og sa: «Herre, jeg holder på å dø av sult.» Rantideva gav ham en del av den maten han hadde igjen, mens han sa: «Vi kan dele den maten jeg har.» Nå ville Rantideva spise det lille som var igjen av maten. Men akkurat da fikk han øye på en stakkars tigger. Tiggeren hadde følge med tre sultne hunder. Tiggeren sa: «Herre, har du noe mat for meg og mine tre hunder?» Rantideva svarte uten å nøle: «Det lille jeg

har, er ditt.» Mens tiggeren og hundene spiste maten, tenkte Rantideva: «En underlig fred fyller mitt hjerte.»

Tiggerne som hadde kommet til Rantideva, var alle guder som hadde forvandlet seg. Nå etter at de hadde testet Rantidevas gavmildhet, vendte de tilbake til de andre gudene. Den siste som hadde kommet til Rantideva, måtte bare innrømme at Rantideva hadde gitt ham resten av maten sin. Gudene diskuterte da om de bare burde innrømme at Rantideva hadde bestått testen. Men en av gudene mente det var for tidlig å vedgå nederlaget.

Imens priset Rantideva Gud og takket for at han var i stand til å gi mat til de hungrige. Han bad deretter Gud om å få noe vann slik at han kunne bryte fasten på den måten. Idet Rantideva skulle drikke den første slurken, kom det enda en tigger til ham. Tiggeren sa: «Herre, hjelp meg, jeg er tørst.» Rantideva rakte ham vannet sitt og sa: «Drikk dette, det vil slukke tørsten din.» Men tiggeren nølte og sa til Rantideva: «Nei, jeg burde ikke forsøke å lure deg. Folk kaller meg for en kasteløs. Jeg vil gjøre vannet urent hvis jeg berører det.⁵⁰» Dette var også en gud i forkledning som ville teste Rantideva, og mens han snakket til Rantideva, tenkte han: «Nå skal vi se om du virkelig er en så stor tilbeder som Vishnu tror du er.» Men Rantideva reiste seg og omfavnet tiggeren: «Hvordan kan din berøring gjøre noe urent? Vishnu, som er allestedsnærværende, bor jo også i deg, bror.» Deretter la han til: «Jeg søker ikke engang løsrivelse fra gjenfødelse. Jeg søker bare å hjelpe andre til å bli fri fra lidelse.» Så gav han vannet til tiggeren slik at han fikk drikke. Og tiggeren drakk mens han tenkte: «Rantideva er et stort menneske. Han er Vishnus fremste tilbeder.» I det neste øyeblikk kom Vishnu og de andre gudene til syne foran Rantideva. Rantideva knelte foran Vishnu. Vishnu sa: «Rantideva, jeg er svært fornøyd med deg. Du ser i sannhet meg i alle skapninger. Nå har du virkelig gjort frelsen.⁵¹»

Side 387: Gudegruppen Rama, Sita, Lakshmana og Hanuman fra Sanatan Mandir Sabha, Slemmestad.

RAMA, SITA OG HANUMAN

Småskoletrinnet

Rama er en av Vishnus viktigste nedstigninger og en av hinduismens kjæreste guder. Rama personifiserer verdensordenen og rett atferd (*dharma*). Han er uten egoisme og følger det som er rett, han er trofast mot sin far som en god sønn er, og som konge tenker han kun på folkets beste. Ramas kone Sita ses ofte på som den perfekte kvinne og hustru. Et interessant trekk ved fortellingen om Rama er at også dyrene i skogen gjenkjenner hans rettferdighet og hjelper ham. Fuglen Jatayu forteller Rama om hva som skjedde da Sita ble kidnappet. Hanuman og apeflokkene slår seg sammen med Rama og hjelper ham med å befri Sita fra Ravanaes fangenskap.

Rama er arving av kongedømmet Ayodhya, men faren hans blir lurt av en av konene sine til å tro at han hadde lovet hennes sønn Bharata kongetittelen. Rama vet at dette ikke er rett, men er likevel lojal mot farens ord. Rama blir forvist til skogen, og hans trofaste hustru Sita følger ham i eksilet. Også broren hans, Lakshmana, blir med. I skogen bruker de tiden til å drepe demoner, men idyllen blir ødelagt av at Ravana kidnapper Sita. Rama får hjelp av apehæren, og spesielt Hanuman, til å befri Sita. Hanuman personifiserer hengivenhet og lojalitet til Rama. Han er den perfekte tilbeder. En gang river han opp brystkassen slik at hjertet blir synlig, og i hjertet til Hanuman ses Rama og Sita. Etter at Rama og Sita er kommet tilbake til Ayodhya, blir Rama konge, og han styrer landet på en rettferdig måte. Det går imidlertid rykter om at Sita har vært utro mot Rama. Selv om Rama vet at det ikke er tilfellet, går han med på at Sita går på glødende kull for å bevise sin uskyld. Da ryktene likevel ikke vil gi seg, får Sita nok av jordiske problemer og vender tilbake til jorda, der hun kom fra. Sita betyr «plogfure».

Det finnes en rekke versjoner av Rama-historien. En av de viktigste finnes i eposet *Ramayana*. Tulsidasas *Ramacaritamansa*, en gjendiktning av *Ramayana* i det sekstende hundreåret på språket avadhi, som er en av forløperne til moderne hindi, er i dag den mest brukte teksten. Denne teksten blir ofte lest høyt i sin helhet i templer i forbindelse med festivalen som hyller Ramas fødsel (ramnavami). Resiteringen kan vare fra ett døgn til mange dager. I utgaven av *Ramacaritamansa* til det kjente indiske forlaget Gita Press er det merket av i teksten hvor en skal stoppe hvis en foretar en nidagers resitasjon og en trettidagers resitasjon.³²

Rama forlater sin fødeby Ayodhya med Sita.

Den gode kongen Dasharatha forberedte seg til å gi kongedømmet til sin edle sønn Rama. Men en av konene til kongen, Kaikeyi, forlangte at Rama skulle være 14 år i skogen i stedet, og at hennes sønn Bharata skulle bli konge. For farens skyld avstod Rama fra kongetittelen og drog til skogen sammen med broren sin Lakshmana og kona si Sita. Kong Dasharatha sørget slik over tapet av Rama at han døde. Etter at Rama hadde utført ritualene knyttet til farens død

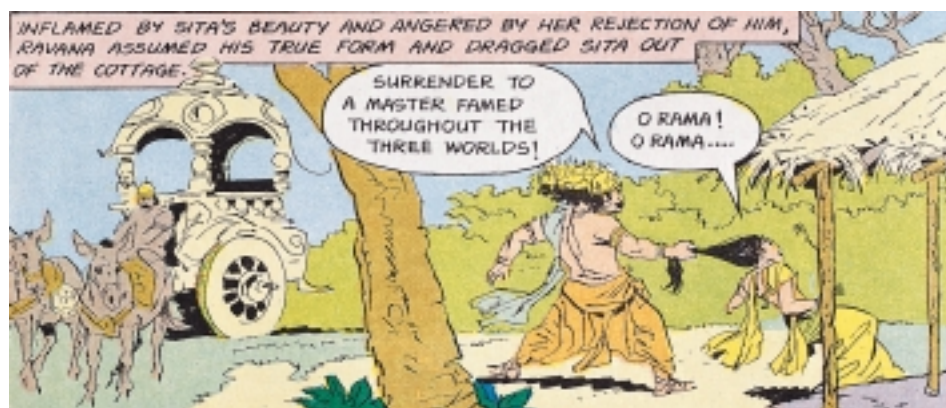

og kremering, kom Bharata til Rama og sa: «Kom til Ayodhya. Jeg vil at du skal bli konge der.» Men Rama takket nei og gav sandalene sine til Bharata som tegn på hans suverenitet. Bharata beskyttet nå Ayodhya i Ramas sted, men han slo seg ikke ned i Ayodhya.

Sita blir kidnappet

I mellomtiden slo Rama seg ned i en eneboerhytte i skogen. En gang drog han til skogen hvor demonen Shurpanakha bodde.³³ Der såret han demonen, og som hevn ble fjorten tusen demoner sendt mot Rama. Men Rama drepte dem alle med pilene sine.³⁴ Da kom Ravana selv, sendt av Shurpanakha, til skogen for å kidnappe Sita. Etter først å ha forvandlet et vesen til et dådyr forkledde han seg selv som en tigger med tiggerstokk. På oppfordring fra Sita drepte Rama dådyret, og Sita sendte deretter Lakshmana for å hjelpe bror sin. Da Rama så broren og han skjønnte at Sita var alene igjen ved hytta, ropte han: «Dette er knepet til en demon. Sita er blitt kidnappet.» Ganske riktig. Ravana, som lå på lur, tok Sita på fanget, drepte fuglen Jatayu som var vitne til dette, og drog hastig til Lanka, hvor han gjemte henne i en lund med trær. Da Rama kom tilbake, fant han løvhytta si tom. Fuglen Jatayu var fremdeles i live, og den fikk fortalt Rama hva som hadde skjedd, før den døde.

Ravana kidnapper Sita.

Da de hadde utført ritualene knyttet til fuglen Jatayus død, drog de sørover, slik fuglen hadde sagt. Der ble Rama venn med apekatten Sugriva. Etter å ha gjennomført sju palmetrær med pilen sin og drept Sugrivas fiende gjorde han Sugriva til konge for apekattene. Sugriva kalte sammen alle apekattene for å lete etter Sita. Etter å ha lett uten resultat i vest, nord og øst drog de sørover. Etter å ha lett i skoger, fjell, landområder, elver og strender uten å finne henne bestemte apekattene seg for å dø.

Hanuman finner Sita og informerer Rama

Men Hanuman, som er den sterkeste av apekattene, visste hva fuglen hadde sagt, og hoppet til Lanka. Der spionerte han og så Sita ligge i en skoglund og bli skjelt ut av demonene mens Ravana gang etter gang sa til henne: «Bli min kone, bli min kone!» Hanuman spurte hvordan det var fatt med henne. Deretter gav han Ramas ring til Sita og sa: «Jeg er Ramas sendebud, vær ikke trist, gi meg noe som gjør at Rama vil huske deg.» Sita gav deretter Hanuman et smykke som hun hadde i håret sitt, og sa: «Si til Rama at han skal hente meg straks.»

Hanuman lovet at han skulle gi Rama beskjed, og drepte deretter mange demoner og ødela lunden med trær. Men han ble til slutt fanget, og ansikt til ansikt med Ravana sa han: «Jeg er Ramas budbringer Hanuman. Gi Sita tilbake til Rama.» Ravana ble rasende og satte fyr på halen til Hanuman. Men det skulle han ikke ha gjort, for med halen i flammer satte Hanuman fyr på hele byen til Ravana. Da han hadde satt fyr på Lanka, drog han tilbake til Rama for å fortelle hva han hadde opplevd. Han sa til Rama: «Sita er blitt funnet.» Deretter gav han Rama smykket hennes.

Hanuman gir Ramas ring til Sita.

Med halen i flammer satte Hanuman fyr på hele byen.

Lanka blir angrepet, og Sita blir reddet

Så drog Rama til Lanka sammen med Sugriva, Hanuman og de andre apekattene og broren sin Lakshmana. Ravanas yngre bror kom for å søke beskyttelse hos Rama, som gjorde ham til konge over Lanka. Med hjelp bygde Rama en vei i havet som førte ham over vannet til Lanka. Der satt han en stund på stranda og så på byen Lanka. Så gikk alle apekattheltene til angrep på byen og demonene.

Rama, sammen med Lakshmana og apekattene, drepte alle demonene. Rama drepte Ravana, og Sita slapp endelig fri. Rama og Sita drog deretter til den fine byen Ayodhya sammen med alle apekattene. I Ayodhya ble han nå konge, og som konge beskyttet han alle levende vesener som om de var hans egne barn.³⁵

KRISHNA

Krishna er den mest populære guden i Nord-India i dag. Han regnes på samme måte som Rama som en nedstigning av guden Vishnu. Krishna dyrkes imidlertid også som den øverste gud. Senter for Krishna-dyrkelsen er Mathura og Vrindavana, som ligger mellom New Delhi og Agra.

Fortellingene om Krishna kan deles i to grupper: 1) Krishna i *Mahabharata* og 2) Krishna i *Purana*-litteraturen.

KRISHNA I MAHABHARATA

I *Mahabharata* er Krishna Pandava-brødrenes medhjelper i kampen mot sønnene til Dhritarashtra. Disse har tilegnet seg kongedømmet som rettmessig tilhører Pandava-brødrene. Atten kapitler av bok seks av *Mahabharata* har fått en spesiell stilling i hinduismen. Disse kapitlene er kjent som *Bhagavadgita*, «Herrens sang», og inneholder Krishnas belæring av Ardsjuna. I løpet av samtalen med Ardsjuna viser Krishna seg for ham som universets ene gud, Vishnu.

KRISHNA VISER SEG FOR ARDSJUNA SOM VISHNU

Mellomtrinnet
Ungdomstrinnet

Samdsjaya sa:

Da han hadde talt slik, viste Hari, skaperkraftens store herre, sin høyeste form til Ardsjuna.

Med mange ansikter og øyepar og mange vidunderlige utseender, med mange himmelske smykker og hevede våpen bærer han himmelske blomsterkranser og kledninger, himmelske parfymmer og salver, en gud av undre, uendelig med ansikter vendt i alle retninger.

Hvis tusen solers lys viste seg på himmelen, ville det ligne den veldiges stråleglans.

Ardsjuna så hele verden samlet, men likevel oppdelt i sin mangfoldighet i kroppen til gudenes gud.

Da bøyde han hodet forskrekket for guden, og mens hårene reiste seg på hodet hans, la han håndflatene mot hverandre og sa.

Ardsjuna sa:

Gud, jeg ser alle gudene i din kropp, og de ulike gruppene av skapninger. Skaperguden på lotustronen sin, alle seerne og de himmelske slangene.

Jeg ser deg med mange armer, mager, munner og øyne, uendelig i din form i alle retninger; jeg ser ikke ende, midte eller begynnelse. Altets herre, alle former har du.

Med krone, klubbe, hjul, et hav av lys som stråler i alle retninger, ser jeg deg – som er så vanskelig å få se – med en stråleglans som sola, av brennende ild, umåtelig.

Du er det uforgjengelige, det høyeste målet for visdom og det ytterste grunnlaget for altet; du er den uopphørlige vokteren av det evige rette, jeg forstår deg som den evigvarende høyeste ånd.

Uten begynnelse, midte eller ende er du det uendelige heltemotet, med uendelige armer og sola og månen som øyne. Jeg ser deg opplyse altet med din stråleglans, ditt ansikt er flammende ild.

Rommet mellom himmel og jord er gjennomstrømmet av bare deg, også himmelretningene. Den tredelte verden skjelver når den ser din vidunderlige, men fryktelige form.

Gudenes flokker trer inn i deg – noen blir forferdet – og de priser deg med håndflatene lagt mot hverandre. «Vi fryder oss,» sier flokker av store vismenn og de som er blitt fullkomne, og hyller deg.

Jeg – som hele verden – skjelver når jeg ser din veldige form med mange munner og øyne, Krishna, med mange armer, legger og føtter, med mange mager og et digert gap med rader av huggtenner.

Du berører himmelen og stråler i mange farger, med vidåpen munn og store flammende øyne. Når jeg ser deg, skjelver mitt innerste, og jeg får ikke fred og ro.

Når jeg ser dine ansikter og en gapende kjefte med huggtenner som brannen ved tidens ende, kjenner jeg ikke himmelretningene, finner jeg ingen beskyttelse. Vis meg nåde, du gudenes herre, verden bor i deg.

Alle Dhritarashtraes sønner sammen med flokken av konger, Bhishma, Drona og vognkjemperens sønn, men også våre ledere i kamp haster inn i dine fryk-

Krishna som Ardsjunas vognfører.
Sanskritsitatene er fra Bhagavadgita 2.47
og 8.7 og betyr: «Retten din er alltid
i handlingen, ikke i handlingens fruk-
ter.» og «Tenk på meg og kjemp!»

telige gap med skrekkelige huggtenner; noen ser en henge mellom tennene med knuste hoder.

Som elvenes veldige vannstrømmer løper mot havet, strømmer menneskeverdenens helter inn i dine flammende gap.

Som en møll i full fart flyr inn i den brennende ilden mot sin ødeleggelse, strømmer også verdenene i full fart inn i dine gap.

Du sluker fullstendig alle verdener og slikker dem opp med flammende gap, Vishnu, du fyller hele verden med din glød, da skinner din fryktelige stråleglans.

Du er den opprinnelige gud, urånden, det dypeste støttepunktet for alt dette. Den som opplever, er du, og det som oppleves, den høyeste bolig, altet er utstrakt av deg, du som har uendelig mange former.

Som min følgesvenn tenkte jeg på deg, uforsiktig kalte jeg deg Krishna, Yadava, følgesvenn. Jeg kjente ikke din storhet på grunn av forblindelse, ja, på grunn av vennskap.

Du er verdens far, både for det bevegelige og det ubevegelige, du skal æres av verden som den aller ærverdige lærer. Ingen er lik deg, så hvordan kan noen være mer opphøyd i den tredelte verden, du med umåtelig makt.

Derfor bøyer jeg meg og kaster kroppen min ned, jeg ber om din velvilje, du Herre som skal tilbes. Ha tålmodighet med meg, Gud, som en far med sin sønn, en venn med sin venn, en elsker med sin elsker. Jeg er bestyrret over å se hva jeg aldri før har sett, og mitt sinn er forstyrret av frykt. Vis meg den samme formen som før, Gud, vis meg velvilje, du gudenes herre, verdens grunnlag.

Herren sa:

Du har sett min form, så vanskelig å få se, selv gudene ønsker alltid å få se den.

Ikke ved hjelp av visdomshymner, askese, gaver eller offer kan en se meg slik du har sett meg.

Bare gjennom hengivelse som ikke er rettet mot noe annet, kan jeg erkjennes og bli sett i denne formen, Ardsjuna. Slik kan en virkelig gå inn i meg.

Den som gjør handlingene for min skyld og setter meg høyest, hengen uten å være bundet, uten fiendskap mot noen, han kommer til meg, Ardsjuna.⁵⁶

KRISHNA I PURANA-LITTERATUREN

Krishna i *Purana*-litteraturen er en kugjeter som vokser opp på beitemarkene og i skogene i Gokula og Vrindavana. Det er særlig denne Krishna som er elsket i hinduismen. Krishnas oppgave er å drepe den onde Kamsa. Kamsa blir advart om at et barn som kommer til å drepe ham, skal bli født av Devaki, og han dreper hvert barn som Krishnas mor deretter føder. Krishnas far greier imidlertid på en mirakuløs måte å få byttet Krishna med et annet barn. Krishna vokser derfor opp hos sine steforeldre.⁵⁷

Barnet Krishna er til foreldrenes fortvilelse ulydig og full av påfunn. Han både lyver og stjeler, men når moren prøver å irettesette han, får hun i stedet glimt av hans guddommelighet. En gang Krishna hadde spist jord, blånektet han for å ha gjort det, selv om de andre barna sa de hadde sett ham gjøre det. Moren bad ham derfor åpne munnen så hun kunne se hvem som snakket sant. Da Krishna åpnet munnen, så hun at hele universet fantes inni ham. Da moren ble lei av at Krishna stadig stjal smør, bestemte hun seg for å binde ham til en tung morter. Men til hennes forskrekkelse ble tauet aldri langt nok. Uansett hvor mye tau hun brukte, manglet det alltid noen centimeter. Krishna er på ingen måte et vanlig barn.

Både Rama og Krishna fordriver tiden med å kjempe mot demoner, slik guder gjerne gjør. Men Rama og Krishna framviser to svært forskjellige aspekter av Gud. Mens Rama personifiserer rett atferd (*dharma*), framviser Krishna Guds frihet. Krishna viser at Gud ikke er underlagt de samme regler og begrensninger som andre vesener. Gud står over regler om rett og galt (*dharma*), for Gud er fri fra karma og egoistisk begjær. På samme måte som barnets lek er Guds handlinger derfor uten formål utover leken selv.

Som ungdom leker Krishna med gjeterkvinnene (*gopiene*). Han stjeler klærne deres mens de bader,⁵⁸ og han forfører dem i skogen med musikken fra fløyta si. Høydepunktet er sirkeldansen hvor Krishna kommer til syne som mange og tilfredsstillende ønsket til hver enkelt av gjeterkvinnene om at han skal være kjæresten deres. Men så plutselig forsvinner han, og kvinnene lengter enda mer etter ham. Krishna har også en fast partner, Radha, og et av de store kjærlighetsparene i hinduismen ved siden av Shiva og Parvati er Radha og Krishna. Forholdet beskrives som sterkt erotisk. På samme måte som Shiva og Parvatis seksuelle forening symboliserer Krishna og Radhas kjærlighet tilværelsens enhet. Gjeterkvinnene som lengter etter Krishna, representerer sjelens lengsel etter forening med Gud. Fløyta til Krishna, som han spiller på for å lokke gjeterkvinnene ut i skogen, er Guds stemme som kaller sjelene til å komme til Gud. Når fløyta kaller, forlater derfor kvinnene alt de holder på med, og de bryter gjerne sosiale konvensjoner for å komme til Krishna. Dette viser at tilbedelse av Gud er viktigere enn alle sosiale plikter og sosiale konvensjoner. I møtet med Gud blir samfunnets orden irrelevant. En viktig del av Krishna-fortellingene handler om hvordan mennesker lengter etter å høre musikken fra Guds fløyte. I teologien knyttet til Krishna er det lengtingen etter Gud som ses på som den høyeste form for tilbedelse. Mennesket kaller på Gud og sier «kom, kom», men Gud kommer ikke.

YASHODA SER UNIVERSET I KRISHNAS MUNN

Småskoletrinnet
Mellomtrinnet

En dag mens Krishna lekte med broren sin Balarama og noen andre gjetergutter, gikk noen av dem til moren hans og klaget over at han hadde spist søle.

Moren til Krishna fikk tak i ham og skjente på ham mens Krishna stod skjelvende av frykt. Moren sa: «Din slemme gutt, hvorfor spiser du fortsatt søle? Vennene dine og til og med broren din har fortalt meg det.» Men barnet Krishna protesterte: «Mor, jeg har ikke spist søle. De lyver. Hvis du tror de forteller sannheten, vær så snill å sjekke etter i munnen min.» Moren sa: «Greit. Åpn munnen din.» Og guden Krishna, som hadde blitt menneske bare på gøy uten å miste noe av sin guddommelige kraft, viste henne så munnen sin. Inni munnen hans så hun hele universet: himmelen, jorda med dens fjell og hav, månen og stjernene og alle de andre verdenene. Hun så bestanddelene universet var laget av. Hun så inni barnet sitt hele universet med alle dets variasjoner. Hun så til og med i hans åpne munn landet Vradsj med seg selv der. Hun tenkte deretter: «Hva kan dette være? Er det en drøm eller et resultat av Guds evne til å lage illusjoner, eller er jeg rett og slett blitt gal? Kan det skyldes at min sønn har utrolige evner?» [...] Deretter ble dette glimt av sannhet om hvem hennes sønn egentlig var, skjult for henne ved hjelp av Guds magiske evner. I samme øyeblikk glemte Yashoda minnet om opplevelsen hun hadde hatt, og tok sønnen opp på fanget full av morskjærlighet som før.³⁹

KRISHNA SMØRTYVEN⁴⁰

En gang Yashoda var opptatt med å kjerne smør, sang hun sanger om Krishnas påfunn. Krishna hadde lyst på melk og kom til moren, og dette gledet henne. Hun stoppet kjernestaven og tok barnet på fanget og ammet ham med den overflod av melk hun hadde i brystene sine. Hun så på barnets yndige ansikt som smilte igjen og igjen. Akkurat da så hun at melken hun varmet, holdt på å koke over, og hun satte gutten på bakken for et øyeblikk, selv om han ennå ikke var ferdig matet. Krishna ble rasende over at måltidet hans ble avbrutt. Øynene hans ble røde, leppene skalv, og han begynte å bite seg selv i leppene. Så tok han en stein og knuste kjernekrukka så hele innholdet rant ut. Med falske tårer i øynene skyndte han seg til et rom lenger bak i huset. Der satt han og spiste smørklumpen han hadde tatt. Yashoda kom tilbake og så den knuste krukka. Hun forstod straks at det var sønnen hennes som var skyld i det, men hun lo av det hele. Men hvor var Krishna? Hun lette, og snart fant hun ham. Han satt på en krukke med bunnen opp og kastet smørklumper til apekattene. Av og til så han fra side til side med et blikk som viste at han var redd for å bli oppdaget. Yashoda gikk sakte mot ham bakfra. Da han så moren nærme seg med stakk i hånden, reiste han seg straks og løp av gårde som om han var veldig redd. Moren løp etter ham, denne guden som selv yogier som har utført askese i lang tid, ikke kan lære å kjenne uten hans nåde. [...] Mens han gråt som av skyldfølelse, gned seg i øynene og kikket på moren av og til med øyne fulle av skrekk, ble han grepet av Yashoda, som skjelte ham ut. Da hun så hvor redd han var, gav hun opp ideen om å straffe ham og ville i stedet binde ham til en tung morter. [...] Men da hun skulle binde ham, fant hun ut at tauet hun hadde i hendene, var noen centimeter for kort. Hun løste problemet ved å skjøte på med et annet tau. Men også da var tauet noen centimeter for kort. Hun skjøtte på med et tredje tau, men tauet var likevel for kort. Hvor mye tau hun enn skjøtte på med, så ble det noen centimeter for kort. Yashoda brukte opp alt tauet hun hadde i huset, og likevel manglet noen centimeter. Gjeterkvinnene

som stod rundt og så på, begynte å le av stakkars Yashodas skjebne, og Yashoda begynte også å le av forbauselse. Til slutt da Krishna så at moren var svett av anstrengelse, lot han seg binde bare for å være snill mot sin mor. Krishna viste dermed at han underordner seg sine tilbedere selv om han alltid er fri og er Gud for alle verdener.⁴¹

SIRKELDANSEN⁴²

Ungdomstrinnet

Luften duftet av lotuser som blomstret om natten, og skogen var fortryllet av kranser av summende bier. Krishna så at den klare kveldshimmelen var opplyst av høstmånen, og inspirert av dette bestemte han seg for å elske med gjeterkvinnene. Krishna begynte å synge med en dyp stemme som gledet gjeterkvinnene. Da de hørte den vakre lyden av sangen hans, forlot de hjemmene sine med en gang og drog dit lyden kom fra. En kvinne sang lavmælt med i Krishnas sang, en annen hørte sangen og drømte om ham, mens en som var

Manuskriptside fra Mewar, Rajasthan 1630–1640, som illustrerer sirkeldansen. Krishna med fløyten får hver av kvinnene til å tro at bare hun danser med ham.

sjenert, hvisket «Krishna, Krishna». Men en gjeterkvinne som var gal av kjærlighet, løp rett bort til ham. En gjeterkvinne som var hjemme, så den guddommelige Govinda⁴⁵ gå forbi utenfor. Etter dette lukket hun øynene og tenkte intenst på ham. Slik ble hun ett med ham. All den religiøse fortjenesten hun hadde opparbeidet, ble brukt opp i saligheten som fulgte av å tenke på ham. Men alle syndene hennes ble også slukt opp i den store sorgen hun opplevde ved ikke å oppnå ham.⁴⁴ En annen kvinne konsentrerte seg om verdens opphav, Brahman, mens hun holdt pusten. Hun oppnådde frelse uten å dø.⁴⁵

Gjeterkvinnene imiterer og finner Krishna

En kvinne sa: «Hør på sangen min, det er Krishnas sang.» «Stopp der, onde Kaliya!⁴⁶ Jeg er Krishna,» sa en annen og dasket hånden utfordrende som en etterligning av Krishna. «Bli der uten frykt, gjeterkvinner. Vær ikke redd for stormen,» skrek en annen. Og en annen kvinne etterlignet Krishnas lek og ropte: «Jeg har slått ned Dhenuka, så kyrne dine kan vandre hvor de vil.⁴⁷» Mens de etterlignet Krishnas bedrifter, danset de forvirrede gjeterkvinnene i det vakre Vrindavana.

Gjeterpikene nådde bredden til elva Yamuna mens de sang om Krishnas bedrifter. Der så de Krishna komme med ansiktet sitt i full blomst. En av dem, henrykt over å se Govinda, ropte ut: «Krishna! Krishna! Krishna!» Det var det eneste hun sa. En annen rynket øyenbrynene, og da hun så Hari, drakk hun av honningen i lotusansiktet hans med sine øynes bier. En annen syntes å være i transe mens hun så Krishna med sine lukkede øyne og konsentrerte seg om det. Og Krishna gjorde hver av dem lykkelig, en med snille ord, en annen med et strengt blikk og en tredje med et klapp med hånden. Den edle Krishna danset vennlig med gjeterkvinnene, og deres sinn var rent mens de danset.

Sirkeldansen begynner

Men kvinnene dannet ikke en sirkel slik de skulle for dansen. Hver av dem stod på et sted og ønsket ikke å forlate Krishnas side. Så Hari tok hver av dem i hånden og laget en sirkel for dansen med gjeterkvinnene. Han lukket øynene på hver av dem med en liten berøring med hånden, og så begynte dansen. De danset til sanger som tilhørte høsten. Sangene ble akkompagnert av melodios lyd som oppstod fra ranglingen av gjeterkvinnenens armbånd.

Krishna sang om fullmånen ved høstjvindøgn, om månelysset og om nattblomstrende lotuser. Men gjeterkvinnene sang bare Krishnas navn om og om igjen. En av dem, utslitt av dansen, la den lange smale armen sin med de ranglende armbåndene sine rundt skulderen til Krishna. En annen omfavnet Krishna med skjelvende hender og kysset Krishna ved hjelp av det knepet som består i å rose sangen hans. Krishnas armer ble fuktig av svette. Mens Krishna sang dansesangen i høyt toneleie, sang kvinnene «Flott Krishna! Flott Krishna!» om og om igjen.

Krishna danser med hver av gjeterkvinnene i sirkeldans

Gjeterkvinnene fulgte Krishna hvor enn han gikk. Mens han beveget seg rundt i sirkelen, danset de ansikt til ansikt med ham etter tur. Slik delte kvinnene Hari fram og tilbake mellom seg. Da kvinnene danset med Krishna, syntes et øye-

blikk uten ham som en million år. Disse vakre konene til gjeterne ble nektet adgang til Krishna av ektemennene, fedrene og brødrene sine. Likevel nøt de Krishna, den lystne guden, hele natten.

Krishna har en natur som ikke kan beskrives. Likevel kom han til syne som en ung mann og lekte med gjeterkvinnene dag og natt. Krishnas virkelige form er allestedsnærværende som vinden. Han er det guddommelige i disse kvinnene. Han er også det guddommelige til stede i ektemennene deres. Krishna er nemlig til stede i alle levende vesener. På samme måte som rom, ild, jord, vann og vind er i alle vesener, så gjennomstrømmer Gud alt. Gud er derfor til stede i alle ting.⁴⁸

GUDINNEN (MAHADEVI) OG GUDINNENE

Et av særtrekkene ved hinduismen sammenlignet med de andre verdensreligionene er den sentrale rollen gudinnene spiller i religionen. Den ytterste virkelighet er i hinduismen ofte forstått som en forening av Gud og Gudinnen. Shiva er halvt mann og halvt kvinne, likeledes danner Krishna og Radha en bipolar enhet. I hindutemplet danner derfor nesten alltid Gud og Gudinnen et par.

Durga («utilgjengelig») ble skapt av gudenes samlede energier for å redde gudene og verden fra en fryktelig demon, Mahisha Asura.⁴⁹ Durga er en vakker og fryktelig kvinne som rider på en løve og kriger mot demoner for å opprettholde verdensordenen.

DURGA

Det var en gang en demon som het Mahisha. Han hadde plaget seg selv i mange år med askese for å tvinge guden Brahma til å oppfylle ønsket sitt om å bli udødelig. Men da han sa det han ønsket seg, til Brahma, svarte Brahma: «Alle som er født, må dø. Døden kan du ikke unnslippe.» Mahisha ble tankefull. Hvordan kunne han oppnå udødelighet på andre måter? Han fant raskt ut en måte han trodde ville lure Brahma. Han sa: «Siden jeg allikevel må dø, lov meg at jeg bare kan dø hvis en kvinne dreper meg.» «Slik skal det bli,» sa Brahma. Mens Brahma tok avskjed, tenkte Mahisha: «Ha, nå lurte jeg Brahma godt! Hvordan skal en kvinne kunne drepe meg som er en sterk demon? Kvinner er altfor svake. Brahma, nå har du så godt som lovet meg udødelighet!» Mahisha strålte av glede.

Han skyndte seg tilbake til krigerne sine og sa: «Nå er gudene maktesløse mot meg. Kom, så erobrer vi guden Indras himmel.» Indra og de andre gudene i Indras himmel så at Mahisha og hans hjelpere kom for å angripe dem. De samlet seg til krig, og det ble en voldsom kamp mellom gudene og demonene. Indra og de andre gudene i Indras himmel ble knust, og de måtte flykte for ikke å bli drept alle sammen.

Etter at Mahisha hadde jaget Indra på flukt, begynte Mahishas menn å mishandle mennesker som tilbad gudene Shiva eller Vishnu. De ødela helligstedene deres og krevde at de skulle tilbe Mahisha i stedet. De som nektet, ble drept. I fortvilelse over denne forferdelige situasjonen bad menneskene til Shiva for hjelp.

Indra og de andre gudene hadde i mellomtiden samlet seg på fjellet Kailasha. Dette fjellet er Shivas bosted. Gudene sa til Shiva: «Vi er hjelpeløse mot Mahisha. Hva kommer til å skje nå? Vil det onde til slutt seire over det gode?» Men

Side 396: Krishna danser med gjeterkvinnene.

*Småskoletrinnet
Mellomtrinnet*

Durga-statue, Sanatan Mandir Sabha, Slemmestad.

Så en dag bestemte de seg for å slåss mot demonmakten. De la sammen alt de hadde av krefter. Og gudenes samlede energier ble til et flammende fjell som trengte inn i alle himmelens regioner. Det lynte og det tordnet i gudenergier. Slik ble Durga til. Flammene sprutet ut av kroppen hennes.

Side 399: Steinrelieff fra Mahabalipuram, Tamil Nadu, skildrer Durga i kamp mot bøffeldemonen.

plutselig, mens Indra og de andre gudene snakket, kom det en lysstråle ut fra ansiktene til Shiva, Vishnu og Brahma. Disse lysstrålene forente seg med lysstråler fra Indra og de andre gudene, og fra dette lyset oppstod det en kvinne. Denne kvinnen var gudinnen Durga.

Gudene bad til Durga: «Gudinne! Du er Durga. Du er vår styrke og sannelig også kilden til alle våre krefter. Vi ber deg: Knus Mahisha og beskytt oss!» Shiva tok treforken, som er hans våpen, og gav det til Durga. Vishnu gav kastevåpenet sitt til Durga, og Indra gav henne tordenkilen sin. Slik gav alle gudene henne sine våpen. Væpnet med alle gudenes våpen red Durga av gårde på løven som er hennes ridedyr. Hun laget et fryktelig brøl som fikk selv de modigste til å stivne av skrekk. Brølet fikk vannet i havet til å dirre, jorda til å ryste og fjellene til å riste. Durga ropte: «Jeg skal finne Mahisha og drepe han.»

Mahisha følte seg urolig og gikk utenfor palasset sitt for å se hva som foregikk. Der så han Durga. Lettet tenkte han for seg selv: «Ha! Det er jo bare en kvinne.» Men Durga leste tankene hans og sa: «Jeg er ikke «bare en kvinne». Jeg er her for å drepe deg. Du bad jo om å bli drept av en kvinne, ikke sant?» Mahisha ble urolig og ropte på sine krigere: «Få tak i henne! Drep henne!» Mahishas krigere kastet forskjellige våpen etter henne, men Durga trakk bare pusten kraftig et par ganger, og ut av pusten hennes ble det skapt tusener på tusener av krigere. Durga gikk til angrep. Mahisha så mange av sine menn bli drept på et blunk, og han ble rasende: «Jeg skal tilintetgjøre henne.» Han forandret seg straks til en vannbøffel og trampet ned Durgas krigere. Men Durga kastet seg over bøffelen og hogg hodet av den. Da ble Mahisha seg selv igjen, og kroppen hans kom ut fra bøffelens avkuttete hals. Durga hevet da sverdet sitt, og i neste øyeblikk var Mahisha død.

Gudene hyllet nå Durga i takknemlighet: «Store gudinne Durga, du er den som redder oss fra det onde.» Brahma hadde lovet at Mahisha skulle bli drept av en kvinne, og nå var løftet hans blitt oppfylt.⁵⁰

GUDINNEN GANGES

Den hellige fortelling om hvordan elva Ganges steg ned til jorda, er en populær og dramatisk historie som finnes både i shivaittiske og vishnuittiske versjoner. Siden Ganges, som renner ut av håret på Shiva, er blitt en fast del av hans ikonografi, har vi valgt en shivaittisk versjon her.⁵¹

Fortellingen om Ganges er som fortellingen om Ganesha nær knyttet til ritualer. Det er gjort rede for to sentrale ritualer knyttet til elva i denne fortellingen. Å bade i Ganges rens mennesket for all synd. Derfor drar mange hinduer på pilgrimsferd til de hellige stedene langs Ganges og tar rensende bad. Ganges er også så ren at den kan rense asken til de døde, slik at de kommer til himmelen. Ifølge mange hinduer er det derfor en plikt for en sønn å ta asken etter sin døde far med til Ganges og tømme den ut i den hellige elva.⁵²

For lenge, lenge siden var det en heltmodig og rettferdig konge i Ayodhya⁵³ som het Sagara. Sagara var barnløs, og han ønsket seg barn. Den eldste av Sagaras koner het Keshini. Sagaras andre kone var den vakre Sumati. En gang drog kongen til Himalayafjellene og utførte askese på et fjell sammen med de to konene sine. Etter at hundre år hadde gått, kom det en vismann til Sagara. Han var fornøyd med Sagaras askese og lovet ham en gave som belønning: «Du vil få mange barn, og du vil også oppnå berømmelse uten like i denne verden. En av konene dine vil føde en sønn som vil bære kongeslekten din videre. Men den andre vil føde seksti tusen sønner.» De to konene til kongen ble fra seg av glede og hyllet ham med håndflatene sammenklemt foran brystet med fingrene pekende oppover mens han snakket. Deretter sa de til ham: «Hvem av oss vil ha én sønn, og hvem av oss vil føde mange sønner?» Etter å ha hørt disse ordene gav den meget rettferdige Bhrigu dette fine svaret: «Dette får dere avgjøre mellom dere selv. En vil få en sønn til å bære kongeslekten videre. Den andre vil få mange sønner som er mektige, sterke og berømte. Nå, hva blir det til? Hvem vil ha hva?»

Gudinnen Ganges slik hun blir framstilt i samtidens plakatkunst.

[Keshini valgte å føde sønnen Asamandsja, som skulle bære kongeslekten videre, mens Sumati valgte å føde de seksti tusen sønnene. Asamandsja var uskikkelig og ble utvist fra landet, mens Asamandsjas sønn Amshumant var meget godt likt.]

Offerhesten forsvinner

Etter en tid bestemte Sagara seg for å utføre et offerritual. Kongen konsulterte først flokken med vediske lærere, og deretter startet han offerritualet. Offeret fant sted mellom Vindhya fjellene og Himalaya fjellene, for det er sagt at dette området er det beste stedet for å utføre offerritene.⁵⁴ Sagara bad Amshumant om å passe offerhesten, og Amshumant gjorde som han ble bedt om. Men selv om Sagara var beskytter av offeret, stjal Indra Vasava i form av en rakshasa⁵⁵ offerhesten fra ham. Mens hesten ble stjålet, snakket hele flokken av lærere til Sagara, som jo var beskytteren av offeret: «Nå i dette øyeblikket blir offerhesten

stjålet med makt. Du må drepe tyven og bringe hesten tilbake. For hvis hesten blir stjålet, vil det bringe ulykke til oss alle. Konge, du må sørge for at det som holder på å skje, blir rettet opp.» Da kongen hørte dette, sa han til sine seksti tusen sønner: «Mine sønner, okser blant menneskene, jeg skjønner ikke hvordan rakshasaer kan ha gjort dette, for dette store ritualet er utført av framstående vismenn og er rensset med hellige ytringer fra vedaene. Derfor, mine sønner, må dere gå for å finne hesten. Følg sporene etter den over hele jordklo- den. Må hell være med dere.»

Sagaras sønner ødelegger jorda mens de leter etter offerhesten

Sønnene rev opp jorda meter for meter med armer harde som diamanter. Jorda, som ble revet opp med spyd som lynstråler, skrek av smerte. Det kom uutholdelige skrik fra vesener som ble drept, og fra slanger, antiguder og rakshasaer.

Gudene går til Brahma

Alle gudene (*deva*), himmelske musikere og antiguder og slanger ble sterkt forvirret og gikk til stamfar Brahma. Ytterst forferdet, med ansiktet vendt ned, hilste de stamfaren og sa til ham: «Herre, sønnene til Sagara graver opp hele jorda. Vesener som bor på landjorda, så vel som vesener som bor i vannet, blir drept. Sønnene til Sagara skriker 'han har stjålet hesten, han har ødelagt offer-ritualet vårt', mens de slakter alle levende vesener.» Gudene var skrekkslagne og forvirret av kraften til de destruktive mennene. Da Brahma hadde hørt hva gudene hadde å si, svarte han: «Hele jorda tilhører den vise Vasudeva,⁵⁶ og han har nå steget ned som Kapila.⁵⁷ Kapila opprettholder nå jorda. Men kongens sønner kommer til å bli brent til døde av ild som kommer fra Kapilas raseri.» [...] Etter å ha hørt ordene fra stamfaren ble gudene meget glade og drog som de hadde kommet. Sønnene til Sagara fortsatte å ødelegge jorda, og det oppstod en grusom lyd som når det er jordskjelv.

Sønnene til Sagara finner vismannen Kapila og blir brent til aske

Etter å ha gått til det nordøstlige hjørnet av jorda grov sønnene til Sagara opp jorda der i sinne. Her så de Vishnu i form av Kapila og hesten som gresset i nærheten av han. De var sikker på at Kapila hadde stjålet hesten og dermed hadde ødelagt offeret. Øynene deres ble ville av raseri mens de hisset seg opp. Med stokker og steiner i hendene angrep de fulle av sinne Kapila mens de ropte: «Stopp! Stopp! Du er den som stjal offerhesten vår. Idiot, for nå har sønnene til Sagara kommet.» Da Kapila hadde hørt ordene deres, ble han fylt av et mektig raseri. Han sa stavelsen «*hum*», og det var nok. Sønnene til Sagara ble på et øyeblikk redusert til en haug med aske av den ufattelig store Kapila.

Kong Sagara ønsker å utføre vannritualet for sine døde sønner

Da det gikk opp for kong Sagara at sønnene hans hadde vært borte veldig lenge, sa han til barnebarnet sitt [Amshumant]: «Du er en helt, lærd i krigerkunst og like sterk som dine forfedre. Gå og finn veien som forfedrene dine tok. Finn veien offerhesten ble ført.»

Da Kapila hadde hørt ordene deres, ble han fylt av et mektig sinne og ytret stavelsen «*hum*». Deretter ble sønnene redusert til en haug med aske av den ufattelig store Kapila.

[Amshumant kom til stedet hvor sønnene til Sagara ble brent til aske.]

Da ble Amshumant overveldet av sorg. Han ble meget trist over at de var døde, og han gråt fullstendig nedslått. Deretter, mens han fremdeles var overveldet av smerte og sorg, så han offerhesten som gresset i nærheten. Nå ønsket han å utføre vannritualet til de avdødes aske, men selv om han søkte etter vann, fant han ingen innsjø eller elv.⁵⁸ Etter å ha sett overalt så han sine forfedres onkel, fuglenes konge Suparna, sitte i nærheten. Fuglen sa til han: «Sørg ikke. Dette er til det beste for alle. Siden disse mektige mennene ble drept av den uutgrunnelige Kapila, bør du ikke gi dem vann fra denne verden. Intet vann fra denne verden kan rense dem. Ganges er den eldste av Himalayas døtre, utfør derfor vannritualet til de avdødes aske i henne. Hun er den som renser verden, og hun skal rense disse mennene som er forvandlet til aske. Når asken er fuktet av Ganges, vil de seksti tusen sønnene bli ført til himmelen. Ta hesten og gå. Slik kan du fullføre offeret til dine besteforeldre.»

Å bade i Ganges renser en for de feilene en har gjort, og leder til en bedre gjensjeldelse. Selv om mange ofte utfører ritualet samtidig, gjør en det som individ.

Hvordan kan Ganges bringes ned til jorda?

Amshumant tok hesten og vendte hjem. Han gikk fram for kongen og fortalte alt som hadde hendt. Han fortalte hva Suparna hadde sagt. Etter å ha hørt de fryktelige nyhetene fra Amshumant gjorde kongen offerritualet ferdig i rett rekkefølge og etter reglene. Men etter å ha avsluttet offerseremonien og returnert til byen greide han ikke å finne ut en måte å bringe Ganges ned til jorda på. Til slutt, etter veldig lang tid, drog kongen, som nå hadde styrt i tretti tusen år, til himmelen uten å ha funnet en plan.

[Etter Sagara ble Amshumant konge. Hans sønn Dilipa ble konge da Amshumant drog til Himalaya for å utføre askese. Også Dilipa var plaget av kunnskapen om skjebnen til forfedrene sine.]

Han tenkte stadig: «Hvordan kan jeg bringe ned Ganges? Hvordan kan jeg utføre vannritualet for de døde? Hvordan kan jeg frelse dem?»

[Også Dilipa styrte i tretti tusen år før hans sønn Bhagiratha ble viet til konge. Bhagiratha hadde ingen sønn, og for å få en drog han til Himalaya og praktiserte askese.]

Bhagiratha får belønning for sin askese

Etter at Bhagiratha hadde praktisert streng askese i ett tusen år, ble guden Brahma fornøyd med ham. Sammen med gudflokken kom Brahma til den store Bhagiratha og sa: «Kong Bhagiratha, jeg er fornøyd med din askese. Den har du utført vel, og du har vært tro mot ditt løfte. Nå kan du velge deg en belønning for askesen du har utført.» Den majestetiske Bhagiratha stod med håndflatene sammen foran brystet med fingrene pekende oppover i ærbødig hilsen og sa til Brahma, stamfaren til alle verdener: «Hvis, Herre, du er fornøyd med meg, og hvis jeg skal ha en belønning for askesen, la meg bli den som utfører vannritualet for sønnene til Sagara. La asken til disse store mennene, mine bestefedre, bli vætt av vannet fra Ganges. For bare slik kan de nå himmelen til slutt. Gud, gi meg også barn, så slekten vår ikke dør ut. Gud, på vegne av Ikshvaku-slekten, la dette bli mitt andre ønske.» Etter dette svarte Brahma med veltalenhet og med vakre og søte behagelige ord: «Bhagiratha, ditt edle ønske

skal gå i oppfyllelse. Vær velsignet, du skal føre Ikshvaku-slekten videre. Haimavati, eller Ganges, er den eldste av døtrene til Himalaya. Hvis hun faller til jorda direkte fra himmelen, blir jorda knust. Men Shiva og ingen annen, Deres majestet, skal ta av for vannfallet. Jeg vet ikke om noen annen enn Shiva som kan tåle slaget fra vannfallet hennes.» Etter at Brahma hadde sagt dette, drog han til himmelen igjen sammen med alle gudene.

Ganges blir tatt imot av Shivas hode

Etter at Brahma hadde dradd, stod Bhagirathi et år på tuppen av stortåa og tilbad guden Shiva. På slutten av dette året sa Shiva til kongen: «Jeg er fornøyd med deg og vil gjøre det som du ønsker. Jeg skal ta imot fjellets datter på mitt hode.» Deretter antok Ganges en ekstremt mektig form og falt med uimotståelig kraft mot Shivas hode. Men hun ble forvirret av sammenkveilingene i Shivas sammenfiltrede hår og greide ikke å finne veien ut. Deretter vandret hun rundt i håret til Shiva i mange år.

Ganges kommer til jorda

Til slutt slapp Shiva Ganges ut i innsjøen Bindu. Vannet falt først på Shivas hode og bare deretter til jorda. Vannet skinte fordi det hadde vært i kontakt med Shiva, og derfor var vannet rent og i stand til å vaske vekk synd. Gandharvaer, flokken med seere og de som bor på jorda, tenkte at vann som er falt fra Shivas kropp, er hellig, og de badet i vannet. Folk ble veldig glade av det skinnende vannet. De badet med glede i Ganges og ble kvitt all synd. Bhagiratha steg opp i en himmelsk vogn og kjørte først og med Ganges etter. Gudene og andre vesener laget en prosesjon bak Bhagirathas vogn.

Ganges fulgte kong Bhagiratha til havet (*sagara*).⁵⁹ Der fylte elva det hullet i jorda der forfedrene hadde blitt forvandlet til aske.⁶⁰ Og da denne asken ble oversvømt av vann, sa Brahma til kongen: «Sagaras seksti tusen sønner er blitt frelst og går nå til himmelen som guder. De skal være i himmelen som guder like lenge som vannet i havet blir på jorda. Og Ganges skal være din eldste datter. Hun forblir i verden og skal bli kjent ved det navnet du gir henne. Ganges, elva med tre løp,⁶¹ vil bli kjent som den himmelske Bhagirathi.⁶² Fordi den har tre løp, vil den bli kjent som elva med tre løp. Bad i dette vannet, for å bade her er alltid rensende. Rens deg selv og motta frukten av din søken. Gjør vannritualet for alle forfedrene dine. Farvel, jeg skal gå til min egen verden. Deres majestet, du kan gå.⁶⁵»

Folk bader med glede i Ganges og blir kvitt all synd.

Sagaras sønner stiger opp til himmelen.

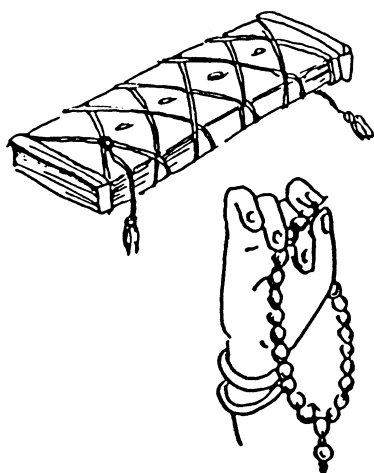

BEGREPER, SANNHETER OG VERDIER

Noen svært sentrale emner i hinduismen er ikke nevnt i læreplanen. De fem viktigste er kanskje (1) Veda, de åpenbarte skrifterne; (2) Brahman, Gud eller den ytterste virkelighet; (3) Yoga, veien til Gud eller metoden for å realisere den ytterste virkeligheten; (4) Moksha, løsrivelse fra gjenfødelse, som er det ytterste målet for alle hinduer; og (5) Dharma, verdensordenen, den evige kosmiske, biologiske og sosiale orden. Disse begrepene vil bli behandlet i denne delen i tillegg til de stikkordene som er nevnt i læreplanen.

VEDA

Ungdomstrinnet

Veda er et navn for alle hinduismens felles åpenbarte skrifter. Veda brukes også i flertall ettersom det er fire tekster som har veda i sin tittel (Rigveda, Yajurveda, Samaveda, og Atharvaveda). En snakker derfor om fire vedaer. Til hver av de fire vedaene er knyttet tre andre grupper tekster (*brahmanaer, aranyakaer og upanishader*), og det er alle disse tekstene til sammen som utgjør Veda. Aksept av Veda som åpenbarte tekster har definert en form for ortodoksi i hinduismen.

Bønn fra Rigveda

Bønnen en person fra bramini- eller presteklassen skal be daglig, kalles Gayatri og er hentet fra Rigveda 3.62.10.

Vi mediterer på guden Savitris herlige lys.
Må det stimulere våre tanker.

På sanskrit, hinduismens hellige språk, skrives det slik:

Tat savitur varenyam
bhargo devasya dhimahi
dhiyo yo nah prachodayat

Veda og Gud

Vedaene blir ofte identifisert med Vishnu eller Shiva.

Vishnu sier: De som kjenner vedaene, ser på meg som Rigveda, som Samaveda, som Yajurveda og som Atharvaveda.⁶⁴

Shiva, du har versene i Atharvaveda som ditt hode, versene i Samaveda som din munn, versene i Rigveda som dine øyne og versene i Yajurveda som armer og føtter.⁶⁵

Noen ganger blir det tenkt at vedaene kom ut av skaperen Brahma som et uttrykk for hans tale.

I begynnelsen kom viten ut av Brahma. Denne viten er uten begynnelse og slutt. Den er den guddommelige tale og består av vedaene, som alle ting er avledet fra.⁶⁶

Håndskrevet manuskriptside
fra en av hinduismens hellige tekster.

Mens han tenkte på hvordan han skulle bringe fram verden som før, kom vedaene ut av Brahmas fire munnar. Fra den østlige og de andre munnene brakte han fram vedaene kjent som Rig, Yajur, Sama og Atharva.⁶⁷

BRAHMAN

I hinduismen er det utbredt enighet om at Brahman er navnet på den den ytterste virkelighet som transcenderer verdens mangfold. Brahman er det enhetlige opphav som verden utgår fra, og det enhetlige grunnlag som mangfoldet manifesterer. I hinduismen lages det et skille mellom Brahman som det upersonlige absolutte som er uten egenskaper, og Brahman som legemliggjort som en personlig gud. Brahman kan altså både bli sett på som et upersonlig absolutt og bli identifisert med en gud som Shiva, Vishnu osv. Forholdet mellom Gud, verden og selvet eller sjelen (*atman*) er temaet i Upanishadene og i de mange tankesystemene som bygger på Upanishadene. Brahman er tråden som holder alle ting i verden sammen, og den indre kontrolløren i mennesket.

Om (eller aum) er et navn eller symbol på Brahman og er den evige lyden som alltid sies eller synges før og etter bønn. Rundt dette om-tegnet er gayatri-mantret skrevet.

«Kjenner du den tråden som holder denne verden og den andre verden og alle vesener sammen? Kjenner du den indre kontrolløren som kontrollerer denne verden og den neste og alle ting? Den som kjenner denne tråden og den indre kontrolløren, han kjenner Brahman, han kjenner verden, han kjenner gudene, han kjenner vedaene, han kjenner vesenene, han kjenner selvet, han kjenner alt.»

«Brahman ses aldri, men han er den som ser, han høres aldri, men er den som hører. Han oppfattes ikke, men er den som oppfatter. Han tenkes ikke, men er den som tenker. Det er ingen andre som ser enn han, det er ingen andre som hører enn han, det er ingen andre som oppfatter enn han, det er ingen andre som tenker enn han. Han er selvet ditt, den indre kontrolløren, det udødelige.»⁶⁸

At selvet (*atman*) er del av den høyeste virkelighet, Brahman, blir uttrykt i en del sentrale sitater fra *Upanishadene*, som i hinduismen blir kalt for 'de store utsagnene'. Sitatene er såpass korte og sentrale at sanskritteksten er gitt i parentes.

Brahman er visdom (*prajna brahma*).⁶⁹

Jeg er Brahman (*aham brahmasmi*).⁷⁰

Slik er du (eller «du er det») (*tat tvam asi*).⁷¹

Dette selvet er Brahman (*ayam atma brahma*).⁷²

YOGA

Yoga er et av flere begreper fra hinduismen som er godt kjent i Norge, men som sjelden er forstått. Yoga er allestedsnærværende i hinduismen. Ordet yoga brukes på forskjellige måter og kan oversettes med disiplin. I *Bhagavadgita* forkynner Krishna tre frelsedisipliner som han kaller erkjennelsesyoga, handlingsyoga og hengivelsesyoga. Det er også en rekke yogasystemer, for eksempel lydyoga, gymnastikyoga, tantrisk yoga og lignende. Yoga forbindes likevel ofte med tankesystemet yoga, som er et av de seks ortodokse filosofiske systemene i hinduismen. Mest kjent herfra er den åttedelte yogaveien. I likhet med den buddhistiske åttedelte veien kombinerer den etikk, meditasjon og erkjennelse.

YOGAENS ÅTTE DELER

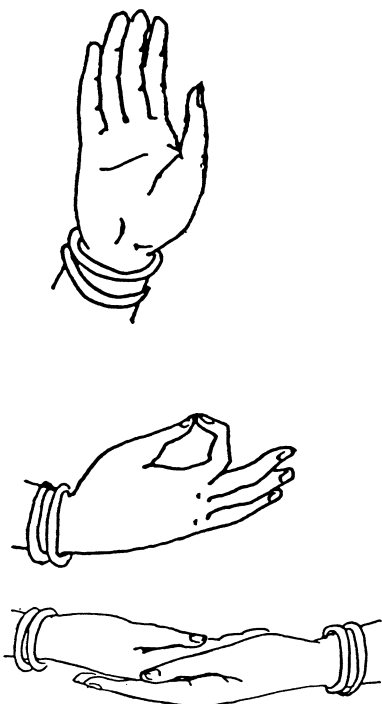
Selvkontroll, renhet, sitteøvelser, pustekontroll, kontroll av sansene, fokusering, meditasjon og konsentrasjon. Dette er den åttedelte yoga (2.29).

Ikke skade andre, tale sant, ikke stjele, seksuell avholdenhet og fravær av grådighet er de fem reglene knyttet til etikk (2.30).

Renlighet, å være tilfreds med lite, utholdenhet, studier av de hellige skrifterne, resitering av mantraer [ord som symboliserer Gud] og hengivelse til Gud er renhetene (2.32).

Å sitte ubevegelig i spesielle posisjoner er sitteøvelser (2.46).

Når en behersker sitteøvelser fullkomment, kan pustekontroll utføres (2.49).

En hinduisk sadhu, eller asket, sitter i meditasjon etter å ha tatt et bad i en hellig elv. Håndposisjonen uttrykker ønsket om å oppnå en tilstand hvor sjelen og ikke egoet er i kontroll. Pekefingeren representerer egoet, mens tommelen representerer sjelen.

Å kutte kontakten mellom sansene og sanseobjektene slik at sansene etterligner sinnet, blir kalt kontroll av sansene (2.54).

Fokusering betyr at sinnet er fokusert på et spesielt punkt i rommet (3.1).

Når det er en uforstyrret fokusering på det samme objektet, da er det meditasjon (3.2).

Når meditasjonsobjektet bare kommer til syne i sinnet og det er fravær av tanker og selvbevissthet, da er det konsentrasjon (3.3).⁷³

TRE FRELSESDISCIPLINER I BHAGAVADGITA

I hinduismen skiller det gjerne mellom tre frelsesveier: handling (*karma*), hengivelse til Gud (*bhakti*) og erkjennelse (*jnana*).

Handlingsdisiplin i *Bhagavadgita*:

Din rett ligger i handlingen alene, aldri i resultatene. La ikke handlingens resultat være ditt motiv. Men vær heller ikke bundet til fravær av handlinger (2.47).

Hengivelsesdisiplin i *Bhagavadgita*:

Gjennom hengivelse til meg kjenner han meg slik jeg er. Etter å ha kjent meg kommer han umiddelbart til meg (18.55).

Med sinnet konsentrert på meg vil du overvinne alle vanskeligheter ved min nåde (18.58).

Gi opp alle ritualer og plikter, ta tilflukt bare i meg (18.66).

Den vise som sorg og lykke er det samme for, han passer til å oppnå udødelighet (2.15).

Vit at det hele verden er utstrakt av, ikke kan ødelegges. Ingen kan ødelegge det uforgjengelige. Kroppen til det evige inkarnerte selvet tar slutt, men det uforgjengelige selv kan ikke ødelegges.

Den som mener at det dreper, den som mener det blir drept, ingen av dem skjelner det som er sant. Det dreper ikke, det blir ikke drept.

Det fødes ikke, det dør ikke, aldri ble det til, ei heller vil det noen gang bli. Ufødt, uforanderlig, evig, det gror ikke, det dør ikke når kroppen blir drept (2.17–20).

Det som ikke kan kuttes, ikke brennes, ikke bløtes opp, ikke tørkes ut, det er evig til stede overalt, fast og urørlig, det er bestandig (2.24).

LIVET OG FRELSEN

Mellomtrinnet *Ungdomstrinnet*

Begrepene karma, gjenfødelse (*punarbhava*) og livsstadier (*ashrama*) er knyttet til det som ifølge alle hinduer er det høyeste målet med tilværelsen, endelig løsrivelse fra gjenfødelse (*moksha*). Selv om alle levende vesener er like i den forstand at de har like eller identiske selv (*atman*), er alle vesener i verden forskjellige, og de er født med forskjellige begrensninger og muligheter. Det må være en årsak til denne ulikheten. Hinduene tror denne ulikheten skyldes handlinger utført i tidligere liv. Et vesen som fødes, bærer med seg resultater fra tidligere liv som setter betingelser for hvem hun er i dette livet. Det kalles karma. En første begynnelse på rekken av gjenfødelser er utenkelig fordi karma forutsetter en tidligere gjenfødelse, og fødsel forutsetter forutgående karma. Selvets (sjelens) tilknytning til en kropp er uten en første begynnelse.

Svært sentralt i hinduismen er begrepet *varnashramadharma*, regler (*dharma*) knyttet til klasse (*varna*) og livsstadium (*ashrama*). Det viktigste av disse begrepene er *dharma*. *Dharma* betyr «orden», «det som bærer», «lov», og står for den sosiale, biologiske og kosmiske ordenen. *Dharma* betyr også sosiale og etiske forpliktelser pålagt av religionen. Læren om *varnashramadharma* forener plikten til å vedlikeholde samfunnet og individets behov for løsrivelse fra gjenfødelse.

GJENFØDELSE (REINKARNASJON)

Et levende vesen består av et evig uforanderlig selv (*purusha*, *atman*), en kropp laget av finmaterie og en kropp laget av grov materie. Selvets tilknytning til finmateriekroppen har ingen begynnelse. Døden betyr et skifte av grovmateriekropp, det vil si en ny fødsel, og selvets tilknytning til finmateriekroppen består inntil løsrivelsen fra gjenfødelse (*moksha*) er realisert.

Som et menneske kaster de utslitte klærne sine og deretter tar på seg nye, får selvet assosiert med finmateriekroppen nye grovmateriekropper når det kaster fra seg gamle kropper.⁷⁴

KARMA

Hva slags kropp en får, hvor lenge en skal leve, og hvor mye glede og smerte en skal oppleve, er bestemt av handlinger foretatt i tidligere liv. Et menneskes karma er de oppsamlede effektene av gjerninger i tidligere liv og i det nåværende livet.

Et menneske blir gjenfødt som noe godt ved hjelp av gode handlinger og som noe dårlig ved hjelp av dårlige handlinger.⁷⁵

Et menneske får en framtidig kropp av samme kvalitet som det sinnelaget han utfører handlingen i.⁷⁶

Karma blir beskrevet slik i Manusmriti:

Tankehandlinger, språklige handlinger eller kroppslige handlinger har enten gode eller dårlige resultater. Fødsel i de øverste, laveste eller midterste formene for menneskelig tilværelse skyldes handlinger. Vær klar over at tankeorganet setter i gang kroppens handlinger her på jorda. Disse handlingene har ti kjennetegn. De tre formene for mental handling er å tenke for mye på det som tilhører andre, å meditere på det som er uønsket, og å holde seg til det som er galt. De fire formene for språklige handlinger er utskjelling, løgn, baksnakking og tøylesløs skravling. De tre formene for kroppslige handlinger er ifølge tradisjonen å ta ting som en ikke har fått, å utføre voldelige handlinger som er i strid med loven, og ulovlig seksuell atferd. Mennesket opplever gode og dårlige resultater i tankeorganet av handlinger utført med tankeorganet, i det språklige av det han har utført med tale, og i kroppen av det han har utført med kroppen. Et menneske blir en plante som et resultat av dårlige handlinger med kroppen, en fugl eller et dyr som resultat av gale språklige handlinger, og medlem av en av de laveste klassene som resultat av gale tanker.⁷⁷

Krishna i Bhagavadgita lister opp disse gode egenskapene som fører til en god gjenfødelse:

Fryktløshet, indre renhet, fasthet i erkjennelsesdisiplin, gavmildhet, kontroll av sansorganene, ofring, studier av hellige skrifter, askese og rettskaffenhet, ikke-beskadigelse, sannferdighet, fravær av raseri, ikke egoisme, kontroll av tankeorganet, ikke fare med sladder, medlidenhet med alle levende vesener, ikke grådighet, mildhet, beskjedenhet, ro, styrke, tålmodighet, fasthet, renhet, fravær av hat og overmøte, dette kjennetegner den som er født til en guddommelig tilværelse.⁷⁸

SAMSKARA ELLER MEDFØDTE ANLEGG

Alle levende vesener er utstyrt med *samskaraer*, medfødte anlegg som er formet gjennom en serie tidligere liv, og som setter betingelser for hvem en er i dette livet. Samskaraene eller merkene i underbevisstheten styrer ufrivillige handlinger og opplevelser av glede og smerte. Dette blir illustrert i historien om musepiken.

Småskoletrinnet
Mellomtrinnet

MUSEPIKEN

Ved bredden av Ganges bodde det en gang en vismann som het Yadsjnavalkya, sammen med kona si. En dag mens han satt og mediterte, kjente han noe lite og mykt som falt ned i håndflaten sin. Han åpnet øynene og så at det var en liten musepike som hadde falt fra klørne på en ørn som fløy i sirkel over ham. Vismannen syntes synd på musa, og ved hjelp av de magiske evnene sine forvandlet han den til en liten pike og tok henne med hjem. Piken vokste opp som en datter i huset, og da hun var blitt gammel nok til å gifte seg, kom

Småskoletrinnet

Yadsjnavalkyas kone til ham en dag og sa: «Har du ikke lagt merke til at datteren din er blitt voksen nå og trenger en mann?» Yadsjnavalkya svarte: «Du har rett. Jeg har bestemt at hun skal ha den beste ektemannen i universet.» Han kalte deretter på solguden, og da solguden kom til syne, sa Yadsjnavalkya: «Jeg har valgt deg som min svigersønn.» Han snudde seg så til piken og spurte henne: «Vil du ha lyset i de tre verdenene som din ektemann?» Men hun svarte: «Å far, han er for lubben og for rød i ansiktet. Finn meg en annen mann.» Den hellige mannen smilte og spurte sola om han visste om noen bedre enn han selv. Sola svarte: «Hellige mann! Skyen er sterkere enn meg, i alle fall når den skjuler meg.» Yadsjnavalkya ropte på guden for skyene, men da han spurte datteren om hennes samtykke, svarte hun: «Far, han ser altfor gretten ut. Finn meg en bedre mann.» Yadsjnavalkya spurte skyen om det fantes en mann bedre enn han. Skyen svarte: «Fjellet er bedre, for det kan stoppe meg.» Den hellige mannen gikk til fjellguden, men idet han ble framvist for musepiken, sa hun: «Han er for massiv og tung, finn en bedre ektemann til meg.» Yadsjnavalkyas tålmodighet var nesten oppbrukt, men siden han elsket datteren sin, spurte han fjellet om han visste om noe som var bedre enn selv han. Fjellet svarte: «Musa kan lage så mange hull i meg som den vil. På grunn av det må den være sterkere enn selv meg.» Yadsjnavalkya tilkalte musa, og så snart piken hadde sett ham, utbrøt hun lykkelig: «Far, dette er den eneste ektemannen jeg kan bli lykkelig sammen med. Vær så snill, kan du ikke forandre meg til en mus?» Den hellige mannen oppfylte ønsket hennes. Mens de to musene forsvant inn i nærmeste kratt, gikk han hjem mens han smilte og sa: «Selv om sola, skyen og fjellet stod foran henne som friere, trengte musepiken å bli en mus igjen. Hennes natur kunne ikke bli fornektet.»⁷⁹

IKKE-BESKADIGELSE

Småskoletrinnet
Mellomtrinnet
Ungdomstrinnet

Ideen om ikke-beskadigelse (*ahimsa*) er knyttet til en forståelse av at alle levende vesener verdsetter livet sitt som det mest verdifulle de har. Ikke-beskadigelse er også knyttet til ideen om *karma* og at alle levende vesener, ikke bare menneskene, er knyttet sammen i en moralsk orden. Det følgende sitatet uttrykker medfølelse med alle levende vesener. En må ikke glemme at det vesenet som blir spist, er like glad i livet sitt som den som spiser det. Hvordan ville du likt å bli spist av noen?

Når noen spiser kjøttet til et annet levende vesen, legg merke til forskjellen på de to: Den ene nyter et øyeblikks glede, den andre mister livet sitt.⁸⁰

VARNASHRAMADHARMA: DE FIRE KLASSENE OG DE FIRE LIVSSTADIENE

Mellomtrinnet
Ungdomstrinnet

*Varnashramadharm*a betyr plikter og rettigheter knyttet til klassene og livsstadiene og uttrykker verdensordenen slik den manifesterer seg i menneskenes verden. Menneskene er delt opp i fire klasser (*varna*), og livet til mennene i de tre øverste klassene er delt i fire livsstadier. De fire klassene er (1) prester; (2) krigere; (3) handelsmenn, håndverkere og bønder; og (4) tjenerklassen. De fire livsstadier er (1) elev; (2) familieforsørger; (3) asket som bor utenfor landsbyen (skogsboer); og (4) omreisende asket. Det tredje livsstadiet er i praksis forsvunnet fra dagens hinduisme.

DE FIRE LIVSSTADIENE

På alle fire livsstadierne må en oppfylle disse ti pliktene: tålmodighet, tilgivelse, selvkontroll, ikke stjele, rennelse, ikke være slave av sansene, visdom, lærdhet, sannhet og fravær av sinne.⁸¹

(1) Elevstadiet

En mann fra de tre øverste klassene skal studere hele Veda sammen med Upanishadene mens han samtidig utfører former for askese og botsøvelser ifølge reglene i vedaene. I det åttende året etter unnfangelsen skal innvielsesritualet (*upanayana*) av en bramin utføres, i det ellefte året av en kriger (*kshatriya*), og i det tolvte året av en *vaishya*. En bramin som er innviet, skal daglig ofre i den hellige ilden, tigge mat, sove på bakken og gjøre det som er bra for læreren, inntil han utfører vende-hjem-seremonien. Han må instrueres i hvordan han skal gjøre botsøvelser (*vrata*), og gradvis lære vedaene og følge reglene. En elev som bor hos læreren (*guru*), skal være selvbehersket og kontrollere sansene fullstendig for å øke sin egen indre åndelige kraft. Hver dag etter å ha badet og blitt rituell ren må han ofre vannoffer til gudene, seerne og forfedrene, dyrke gudene og gi brensel til ilden. Han skal unngå honning, kjøtt, parfyme, blomsterkranser, krydder, kvinner og alle substanser som er blitt sure, og han skal unngå å skade noe levende vesen, å smøre inn kroppen, å sminke øynene, å ha på sko, å bruke paraply, begjær, sinne og grådighet, å danse, å synge, å spille musikkinstrumenter, spill, meningsløse debatter, sladder, løgn, å se på kvinner eller berøre dem og å slå noen. Han burde alltid sove alene og må aldri onanere. Han skal hente en krukke vann, blomster, kukake, leire og offergress, så mye som trengs, og tigge hver dag. Løftet om å studere de tre vedaene med en guru må holdes i trettiseks år eller halvparten eller en fjerdedel av den tiden eller til eleven har lært vedaene.⁸²

(2) Familiefar

Slik alle levende vesener er avhengige av luft, er medlemmene av alle livsstadierne avhengige av familieforsørgerne. Fordi mennene i de tre andre stadiene er forsørget av familieforsørgerens mat og viten, er familieforsørgerstadiet det beste. På samme måte som alle elver, både små og store, finner hvile i havet, finner alle menneskene på alle livsstadierne beskyttelse hos familieforsørgerne.⁸³

En elev som har studert de tre vedaene, eller to eller bare en uten å bryte reglene for elevstadiet, skal starte på familieforsørgerstadiet. Etter å ha fått tillatelse av læreren og etter rituell bad og etter å ha utført hjemvendelsesritualet skal han gifte seg med en kvinne av samme klasse og med de riktige kjennmerkene.⁸⁴

Etter å ha tilbrakt den første fjerdedelen av livet med en guru (lærer) skal han leve den andre fjerdedelen av livet i et hus etter å ha giftet seg. En bramin må skaffe seg et levebrød som ikke gir andre levende vesener smerte, eller som bare gir minimalt med smerte, og han må leve av det med unntak av i perioder med nød.⁸⁵

(3) *Asket som bor utenfor landsbyen (skogsboerstadiet)*

Når familieforsørgeren ser at huden hans er rynket og håret er blitt hvitt og sønnene hans har fått sønner, da kan han dra ut i skogen. Etter å ha oppgitt all mat som dyrkes i landsbyen, og alle eiendelene, burde han overlate kona si til sønnene sine – eller ta henne med. Han skal ta med seg den hellige ilden og de redskapene som er nødvendige for det hjemlige offeret, og gå fra landsbyen inn i skogen og bo der.⁸⁶

(4) *Omvandrende asket*

Etter å ha levd den tredje fjerdedelen av livet i skogen skal han oppgi all avhengighet og vandre som en asket. Han som har gått fra livsstadium til livsstadium og ofret i ilden, erobret sansorganene, utmattet seg selv ved å gi gaver og offer, og deretter levd som omvandrende asket – når han dør, blir han salig. Etter å ha studert vedaene i samsvar med reglene og etter å ha ofret etter evne kan han søke etter løsrivelse fra gjenfødelse. Han skal alltid vandre taus. Han skal alltid vandre alene uten følge. Han skal ikke eie ild eller bolig, han kan gå til landsbyer for mat, han skal være likegyldig til alt, målbevisst, meditere og konsentrere seg om den ytterste virkeligheten (*Brahman*). Han skal ikke ønske å dø eller ønske å leve, la han vente til tiden hans kommer, som en som venter på betaling. Han skal holde ut streng tale og aldri forakte noen eller bli fienden til noen. Han skal aldri bli sint på noen som er sinte, men gi velsignelser når han

Han skal alltid vandre alene uten følge for å oppnå løsrivelse fra gjenfødelse. Han skal ikke eie ild eller bolig, han kan gå til landsbyer for mat, han skal være likegyldig til alt, målbevisst, meditere og konsentrere seg om den ytterste virkeligheten (Brahman).

blir truet. En mann fra de tre øverste klassene som vandrer som en asket etter å ha gjennomført livsstadiene i riktig rekkefølge, kvitter seg med alt vondt her på jorda og realiserer den ytterste virkeligheten (Brahman).⁸⁷

MOKSHA – HINDUISMENS ENDELIGE MÅL

Det høyeste religiøse målet for nesten alle hinduer er *moksha*, som innebærer frihet fra *karma* og løsrivelse fra gjenfødelse. Men hva *moksha* innebærer utenom dette, er det ulike synspunkter på i hinduismen. For noen betyr *moksha* å bli ett med den ytterste virkeligheten forstått som et upersonlig absolutt, Brahman.

Den ytterste virkeligheten, Brahman, er evig, pur og absolutt salighet. Fra meditasjon på Brahman kommer endelig løsrivelse (*moksha*). Denne løsrivelsen er evig i ordets sanne betydning, nemlig uforanderlig og selvopplyst. Det vesenet som er fri fra konsekvensene av gode og dårlige handlinger (*karma*), er kalt løsevet. Det er det samme som Brahman.⁸⁸

For andre betyr løsrivelse å forenes med en personlig gud. Krishna sier i *Bhagavadgita*:

Gjennom hengivelse kjenner han meg, hvor mektig jeg er, hvem jeg egentlig er. Og når han virkelig erkjenner meg, går han straks inn i meg.⁸⁹

Religionens høyeste mål er tilgjengelig for alle

At bare menn av de tre øverste kastene kunne søke løsrivelse, og bare etter å ha oppfylt samfunnspliktene, som det ble hevdet for eksempel i *Manusmriti*, førte til en serie med religiøse retninger som ville gjøre frelsen tilgjengelig for alle.

Hvis noen gir meg et blad, en blomst, en frukt eller vann med hengivelse, aksepterer jeg gaven. Jeg er den samme mot alle skapninger, jeg hater ingen, ingen er meg spesielt kjær, men de som med ekte hengivelse gir seg til meg, er i meg, og jeg er i dem. Selv en som har gjort mye dårlig, men som hengir seg til meg uten andre mål, må bli sett på som god, for han har tatt rett beslutning. Snart blir han rettferdig og finner varig fred. Vær du sikker: Ingen av mine hengivne ødelegges. Om du så er født i en lav kaste, oppnår du det høyeste, og det gjør også kvinner, håndverkere og jordarbeidere hvis de støtter seg på meg.⁹⁰

Santbevegelsen var en viktig religiøs bevegelse i Nord-India fra 1500-tallet. Denne bevegelsen var ofte kritisk til lovtekstenes frelsesoppfatning.

Hvis du er en bramin født av en braminkvinne, hvorfor ble du ikke født på en spesiell måte? Og hvis du er muslim født av en muslimsk kvinne, hvorfor ble du ikke født omskåret? Sier Kabir: Ingen er født av lav ætt, de eneste av lav ætt er de som aldri snakker om Gud.⁹¹

Shankara (700-750) blir av mange hinduer regnet som tradisjonens største filosof og teolog. Han kom fra en braminfamilie i landsbyen Kaladi i Kerala. Det var forventet at han skulle gifte seg og utføre sine samfunnsplikter ifølge *varnashramadharma*, og først etter at disse var oppfylt,

Shankara (ca. 700 – 750) var en av hinduismens største tenkere og organisatorer. Han grunnla tankesystemet advaita-vedanta, organiserte asketordener og grunnla klostre.

søke frelse for seg selv. Men Shankara følte som tenåring en sterk draging mot asketisk liv og frelse. Han prøvde gjentatte ganger å få tillatelse fra sin mor til å få bli asket, men moren var redd for at hun ikke ville klare seg uten ham, og ville ikke gi sitt samtykke. En hendelse førte likevel til at moren følte seg tvunget til å gi ham tillatelse. En dag mens Shankara tok et bad i elva Curna som rant nær huset, tok en krokodille forsiktig tak i benet hans og begynte å trekke ham ut mot dypet for å spise ham opp. Shankara ropte høyt etter hjelp. Aryambha (Shankaras mor) hørte ropene og skyndte seg til elva. Fra elvebredden så hun sønnen som kjempet for å komme unna krokodillens grep. Shankara trodde at hvis han nå fikk morens tillatelse til å bli en asket, ville kanskje krokodillen slippe taket i ham. Han ropte til moren at den eneste måten han kunne unngå å bli krokodillens bytte, var ved å bli en asket, og hvis moren ønsket at han skulle leve, måtte hun nå gi sin godkjenning til at han kunne gå inn i det fjerde livsstadiet med en gang. Aryambha tenkte seg om et øyeblikk. Hun foretrakk at sønnen hennes var i live selv om det betydde at han ville bli asket, og gikk med på Shankaras forslag. Shankara sverget asketløftet og sa høyt innvielses-mantraet. Som ved et mirakel løsnet krokodillen umiddelbart grepet. Den forandret seg til en himmelsk musiker (*gandharva*), fløy opp i luften og priset Shankara for å ha satt ham fri fra forbannelsen som tvang ham til å være krokodille. Til Shankaras mors store glede nådde Shankara elvebredden. Hun bad ham komme hjem og ta på seg tørre klær. Men den unge asketen svarte kjølig at nå var hele universet hans hjem, og enhver som gav ham almisser, var moren hans. Da begynte den gamle moren hans å gråte. Shankara trøstet henne og gikk med henne til landsbyen. Der kalte han sammen slektningene og bad dem ta vare på moren, og han forsikret henne om at han ville komme tilbake når hun nærmet seg døden og som en god sønn utføre kremeringsritualet hennes. Deretter forlot Shankara landsbyen. Denne fortellingen viser at mennesker har lov til å ta sanniyasin fra et hvilket som helst livsstadium.²²

RITUELT LIV I HINDUISMEN

PUDSJA

De fleste ritualer i hinduismen finner sted i hjemmet. Dette gjelder alle overgangsritualene, festivaler for å minnes gudenes fødselsdager eller andre guddommelige begivenheter og det daglige gudstilbedelsesritualet, som i hinduismen kalles pudsja.⁹³ I det følgende avsnittet beskriver en hindu pudsjaritualet i hjemmet sitt i London, England.

Mellomtrinnet

Jeg er Kamal. Jeg kom til London fra Bombay for 25 år siden med min mann Madhav og vår datter Shanta. Sønnen vår Shriram ble født her fem år etter at vi kom hit. Madhav og jeg driver et avisutleveringskontor, mens Shanta leder et lokalt postkontor. Shriram går på skole et annet sted i landet for å bli lærer. Vi bor i en treromsleilighet over butikken vår.

På grunn av arbeidet vårt må vi svært tidlig opp. Vi utfører først renhetsritualene våre, og deretter drikker vi en kopp te. Mens Madhav og Shanta sorterer avisene og ser til at de blir levert, bader jeg og ordner til pudsjabrettet.

Vår hjemlige helligdom har vi laget til på en liten skapseksjon på kjøkkenet. Vi erstattet skapdøren med en håndutskåret bue slik at alteret ser ut som et miniatyrtempel. Bak det lille alteret i helligdommen er det et innrammet bilde av Ganesha. På en koppertallerken på alteret er det en stor Shivalinga, en statue av vår familiegud, som er gudinnen Parvati, en blålig stein som symboliserer fred og representerer guden Vishnu, og en statue av gudinnen Lakshmi. De to gudestatuene er laget av sølv. På alteret er det også en konkylie på en sokkel av messing på venstre side og en liten bjelle av sølv på høyre side. I skapet under alteret er det en hylle hvor jeg lagrer alle tingene jeg trenger til pudsjaritualet.

På pudsjabrettet har jeg et kopperbeger fylt med kaldt vann, en kopperskje, rødt kumkumpulver, gurkemeie, risgryn, en lampe med veke som er dyppet i klarnet smør, noen små blomster og en røkelsespinne. Som matoffer bruker jeg melk og sukkerkrystaller.

Jeg tar tre slurker med vann for å gjøre meg selv ren. Deretter hilser jeg gudene ved å klemme håndflatene sammen med fingrene pekende oppover (*namaskar*) og ringer med bjellen. Blomster og risgryn fra gårsdagens pudsja fjernes fra kopperfatet. Alle gudestatuene, konkylie og bjellen settes på et annet brett, bades og tørkes og blir så plassert tilbake til kopperfatet på alteret. Konkylie, bjellen og statuene blir gitt farget pulver og risgryn. Ganesha-bildet blir vasket rent, og kumkumpulver og gurkemeie legges på. Deretter blir det ofret blomster. Jeg tenner på lampe og røkelse og gir lys og duft til gudene. Etter matofringen svinger jeg lampen foran statuene mens jeg synger sanger som passer til seremonien (*arati*), og som priser gudene. Til slutt i pudsjaritualet gir jeg hilsen og bønner til gudenes velsignelse.

Etter at Madhav og Shanta er ferdig med avisene, bader de, hilser gudene og spiser deretter frokost.

Jeg bruker aldri mer enn 20 minutter på den daglige pudsja. Ved å gjøre pudsja minner jeg meg selv om at uten Guds velsignelse ville arbeidet vårt ikke gått lett, og vi ville heller ikke opplevd fred og harmoni.⁹⁴

HINDUISMENS FESTIVALER

Gudinnen Kali på vei til en festival der hun skal tilbes.

Hindumånedene begynner med hver nymåne, som kommer hver 29. eller 30. dag. Tolv slike måneder blir bare 354 dager. Hvert tredje år legges det derfor til en ekstra måned. På denne måten holdes festivalene til samme årstid hvert år, selv om den nøyaktige datoen varierer.

De viktigste hindufestivalene er:

1. Raksha bandhana. Dette er en populær hindufestival hvor jenter knytter bånd rundt brødrenes handledd. Den foregår i juli-august.
2. Krishna jayanti, eller janmashthami. Denne festivalen feirer Krishnas fødselsdag og foregår i juli-august.
3. Ganesha caturthi, eller Ganeshapudsja. Feires i august-september til ære for Ganesha.
4. Navaratri. Denne festivalen feires i september-oktober og markerer slutten på monsunen. I navaratri («ni netter») feires gudinnene og særlig Durgas seier over demonen Mahisha Asura. I Bengal kalles festivalen Durgapudsja.
5. Dashahara. Denne festivalen feires dagen etter navaratrifestivalen. Dashahara feirer Ramas seier over Ravana og Sitas befrielse.
6. Divali eller dipavali. Feires i oktober-november. Divali er en lysfestival som feirer det godes seier over det onde. Den minnes Ramas hjemkomst til Ayodhya etter fjorten år i eksil. Da Rama vendte tilbake, tente folket i Ayodhya tusener av lamper for å hilse han. I noen deler av India er også divali nyttår. Mange ber også til gudinnen Lakshmi denne dagen.⁹⁵
7. Makarasamkranti eller pongal. Denne festivalen er den eneste hindufestivalen som følger den gregorianske kalenderen. Den feires alltid 14. januar.⁹⁶
8. Shivaratri («Shivas natt»). Denne festivalen feires i februar-mars og er den viktigste festivalen for Shiva. En faster gjerne hele dagen og våker i templet om natten med sanger og pudsjaritualer.
9. Holi. Vår- eller fargefestival som feires i februar-mars. Feires med bålbrekking og lek med fargepulver og farget vann.⁹⁷
10. Ramnavami. Denne festivalen, som foregår i mars-april, feirer Ramas fødselsdag.

HINDUISMENS OVERGANGSRITUALER

Overgangsritualene i hinduismen kalles *samskara*, som betyr rennelse. Overgangsritualene er rennelsesritualer knyttet til overgangene i livet som fødsel, overgang fra barn til voksen, ekteskapsinngåelse og død. Det er vanlig å regne at livet har seksten overgangsritualer, der unnfangelsen er det første og kremeringsseremonien det siste ritualet. Hinduer i dag går ikke gjennom alle disse seksten med unntak av noen få ortodokse braminner. Mange bramningutter opplever rundt ti av overgangsritualene, jenter seks. De fleste hinduer opplever i hvert fall tre overgangsritualer. En vanlig akseptert liste over de seksten overgangsritualene gis nedenfor.

Overgangsritualer før barnet er født

1. Ritualet for å bli gravid.
2. Ritualet for å påvirke at barnet blir en gutt.

3. Hårdelingsritualet. Utføres fra sjetten til åttende måned av graviditeten. De tre første overgangsritualene foregår altså før en er født. Her er det klart at individets liv begynner ved unnfangelse og ikke ved fødsel.

Barndommens overgangsritualer

4. Fødselsritualet.
5. Navneritualet. Foretas ofte rundt elleve dager etter fødselen.
6. Seremonien i forbindelse med barnets første tur utenfor huset. Foretas ofte når barnet er fire måneder gammelt.
7. Første gang barnet får fast føde.
8. Rituell hårklipp som foretas mellom barnets andre og fjerde år.
9. Hull-i-øre-seremoni som foretas når barnet er mellom tre og fem år gammelt. Fremdeles populært blant jenter.
10. Invielsesritualet hvor guruen gir gutten en hellig tråd slik at han blir kvalifisert til å studere Veda. Ideelt skal det skje når gutten er åtte år for en bramini, elleve år for en kshatriya (krigerklasse) og tolv år for en vaishya (handels- og håndverksklasse).⁹⁸
11. Hårklipping.
12. Gutten kommer tilbake til hjemmet etter å ha studert Veda hos sin guru.

Det voksne livs overgangsritualer

13. Ekteskapsritualet.
14. Det tredje livsstadiet.
15. Det fjerde livsstadiet.
16. Dødsritualene.

I dette utdraget fra *Manusmriti* nevnes unnfangelsesritualet, ritualet for å få en sønn, deling av håret til moren, fødselsritualet, navneritualet, seremonien i forbindelse med barnets første tur utenfor huset, rituell hårklipp, innvielsesritualet og den endelige seremonielle hårklippingen.

Overgangsritualene for de tre innviede klassene⁹⁹ renser dem her på jorda og etter døden. De starter med unnfangelsen og skal utføres med utmerkede vediske ritualer.

Ildoffer for fostret, fødselsritualene, hårklippingsseremonien og festing av et sivbelte fjerner urenheten til et foster fra de innviede klassene. Denne kroppen blir klar for den ytterste virkeligheten gjennom studier av Veda, gjennom botsøvelser, gjennom ofring i ilden, gjennom å kunne de tre vedaene, gjennom å ofre, gjennom å få sønner og gjennom de store offerseremoniene og andre ofre.

Før navlestrengen til et guttebarn blir kuttet, blir fødselsritualet utført, og han får gull, honning og smør til lyden av vediske vers.

Navneseremonien burde utføres på den tiende eller den tolvte dagen etter fødselen eller på et gunstig tidspunkt med hensyn til månen eller på et fordelaktig tidspunkt med hensyn til stjernekonstellasjoner.

Navnet til et barn fra presteklassen bør ha et ord som er lykkebringende, navnet til et barn fra herskerklassen bør ha et ord for styrke, og navnet til et barn av vanlige folk bør ha et ord for eiendom.

Navnet til en prest skal ha et ord for sikkert velvære, navnet til en kriger skal ha et ord for beskyttelse, og navnet til vanlige folk skal assosieres med et ord for velstand.

Navnene til kvinner skal være lette å uttale, ikke være harde, ha åpenbare meninger og være lykkebringende. De må fortrylle sinnet, slutte i en lang vokal og inneholde et ord for velsignelse.

Seremonien ved barnets første tur utenfor huset skal utføres i den tolvte måneden, barnets første inntak av fast føde eller hvilken som helst lykkebringende seremoni familien foretrekker, skal utføres i den sjette måneden.

Den seremonielle hårklippingen av barn fra de innviede klassene må gjøres i det første eller i det tredje året ifølge loven og påbudet i den åpenbarte skriften.

Innvielsesseremonien burde utføres i det åttende året etter unnfangelsen for en person fra presteklassen, i det tiende året for en person fra herskerklassen og i det tolvte året for vanlige folk.¹⁰⁰

Den siste hårklippingsseremonien for en person fra presteklassen skal utføres når han er seksten, for en person fra herskerklassen når han er tjuen, og for vanlige folk to år senere.¹⁰¹

En prest, hersker eller en vanlig mann som er blitt innviet, skal legge brensel i ilden, gå ut og tigge, sove på bakken og gjøre det som er bra for læreren sin til han kommer hjem.¹⁰²

*Shiva-tempel fra 900-tallet.
Tempel fra Khajurahu.*

HINDUISMEN SOM VERDENSRELIGION

HINDUISMENS UTBREDELSE I VERDEN

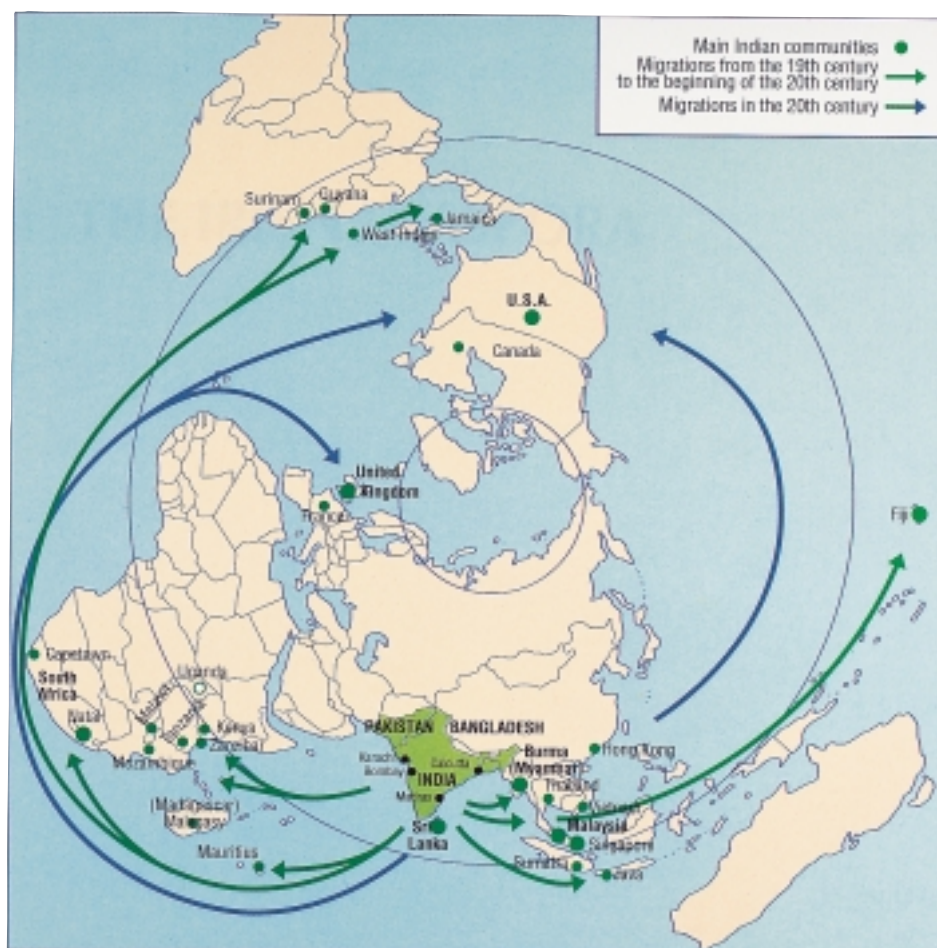
De sørasiatiske hinduene i Norge utgjør en del av et fenomen av økende betydning for hinduismen, hinduismen i utlendighet (diaspora). Med unntak av tidligere spredning av hinduer til Sørøst-Asia er det spesielt de siste 150 årene at hinduene har dradd i stort antall til områder utenfor Sør-Asia. På 1800-tallet ble indere fraktet til britiske kolonier som Mauritius, Britisk Guyana, Trinidad, Natal i Sør-Afrika og Fijiøyene. Hinduer slo seg også ned i Øst-Afrika. På 1950- og 1960-tallet flyttet indiske hinduer til England. Fra 1960-tallet har hinduer fått tillatelse til å slå seg ned i Australia, USA og Canada og land i Vest-Europa, deriblant Norge. Fra 1970 har indiske hinduer dradd til Midtøsten. I Storbritannia bor det en halv millioner hinduer, i USA mer enn 1 million og i Canada nesten 400 000. Det er store grupper hinduer i land som Bangladesh (11 millioner), Indonesia (5,3 millioner), Sri Lanka (2 millioner), Sør-Afrika (1,3 millioner), Pakistan (1,1 million) og Mauritius (640 000). I Norge bor det ca. 8 000 hinduer. Som følge av disse migrasjonene har det oppstått en mengde forskjellige hinduiske diasporasamfunn.

*Mellomtrinnet
Ungdomstrinnet*

Hinduistisk diaspora under det engelske koloniherrdømmet.

Utlendighet produserer trosformuleringer

En av tendensene i diaspora er forsøk på uniformering av hinduismen og formulering av hinduismen som en enhetlig tro. *Hinduism Today*, et månedstidsskrift som utgis på Hawaii og selges i hundretusen eksemplarer i 120 land, og som henvender seg til hinduer i diaspora, trykte vinteren 1996/97 en formulering av ni grunnleggende trosutsagn felles for alle hinduer. Slike formuleringer av hinduismens tro blir viktig i diaspora fordi religionen skal leveres videre til nye generasjoner i et miljø hvor ofte andre religioner definerer seg selv på grunnlag av tro. De ni trosutsagnene som gjør en hindu til hindu ifølge *Hinduism Today*, er:

- (1) Hinduer tror på vedaenes guddommelighet. Disse hymnene er hinduismens grunnfjell.
- (2) Hinduer tror på et altgjennomtrengende høyeste vesen som er både immanent og transcendent, både skaper og umanifest virkelighet.
- (3) Hinduer tror at universet gjennomgår et uendelig antall sykluser av skapelse, opprettholdelse og oppløsning.
- (4) Hinduer tror på karma, et årsak-virkning-system som gjør at hvert enkelt menneske skaper sin egen skjebne gjennom sine tanker, ord og handlinger.
- (5) Hinduer tror at sjelen gjenfødtes inntil frihet fra gjenfødelse (*moksha*) er oppnådd. Ingen er predestinert til ikke å oppnå dette.
- (6) Hinduer tror at guddommelige vesener eksisterer i usynlige verdener, og at dyrkelse av dem i templer, ritualer, sakramenter og personlig hengivenhet skaper et fellesskap med Gud.
- (7) Hinduer tror at en åndelig oppvåknet guru er essensiell for å erkjenne det transcendent absolutte. Det er også personlig disiplin, god atferd, renselse, pilegrimsferd, selverkjennelse og meditasjon.

- (8) Hinduer tror at alt liv er hellig, og praktiserer derfor ikke-beskadigelse (*ahimsa*).
- (9) Hinduer tror at ingen religion er den eneste veien til frelse, men at alle genuine religiøse veier er deler av guds kjærlighet og lys og derfor fortjener toleranse og forståelse.¹⁰⁵

HINDUGURUER MED INTERNASJONAL SUKSESS

Selv om mer enn 90 % av hinduene i verden bor i Sør-Asia og spesielt i India, bor det i dag hinduer i de fleste land i verden, og hinduismen er en global religion. Hinduismen er blitt spredd først og fremst gjennom diaspora, men hinduismens ideer er også blitt spredd gjennom hinduguruer (lærere) med internasjonal suksess. Mahatma Gandhis nyskapende politiske virksomhet førte til at ideen om ikke-beskadigelse ble kjent verden over.

MAHATMA GANDHI

Mohandas Karamchand Gandhi er en av det tjuende hundreårets mest bemerkelsesverdige personer. Hans fornyende omforming av den tradisjonelle forestillingen om ikke-beskadigelse (*ahimsa*) til et effektivt politisk ikkevoldelig maktmiddel er en av dette hundreårets genistreker.¹⁰⁴ Ikkevold var Gandhis sentrale religiøse praksis. For Gandhi var sannhet (*satya*) eller Gud identisk med væren (*sat*) og selvet (*atman*). Hans bruk av ikkevold som politisk metode kalte han for *satyagraha*, som betyr «å holde fast på sannheten», det vil si Gud. Gandhis asketiske livsstil er knyttet til ideen i hinduismen om hvordan hellige personer lever, til hans tro på at alt levende danner en enhet, og til hans ønske om å realisere Gud gjennom å være til hjelp for andre. Gandhis samlede skrifter er utgitt i 72 bind (New Delhi: Publication Division, Government of India, 1958-78).

Gud¹⁰⁵

Sannheten, som er Gud, er alltid til stede, aktiv i alle vesener. Derfor skal en bare leve sitt liv blant menneskene og andre levende vesener og tjene dem etter deres behov. Jeg kan ikke blande meg inn i Guds virke. Når jeg er ansikt til ansikt med et menneske, i den grad jeg har Guds ånd i meg, vil den gå ut til ham. Min hensikt er ikke å gi ham en ny religion. Min hensikt er å la ham få se Gud gjennom meg hvis jeg har Ham og uttrykker Ham i alt jeg gjør.¹⁰⁶

Ofte i min framferd har jeg hatt små glimt av den absolutte sannheten, Gud, og daglig styrkes overbevisningen i meg om at bare Han er virkelig og alt annet er uvirkelig. Alle mine opplevelser har overbevist meg om at det ikke er noen annen Gud enn sannheten.¹⁰⁷

Jeg tror på Guds absolutte enhet og derfor også på menneskehetens. Selv om vi har mange kropper, har vi bare et selv. Strålene fra sola er mange på grunn av brytninger, men de har den samme kilden.¹⁰⁸

Religion

Jeg tror ikke at et individ kan vokse åndelig mens de rundt ham lider. Jeg tror på ikke-dualitet (*advaita*). Jeg tror på menneskehetens enhet, ja alle levende veseners enhet.¹⁰⁹

Mahatma Gandhi

Religioner er forskjellige veier som ender opp på det samme punktet. Hva er så viktig med at vi tar forskjellige veier så lenge vi når det samme målet? I virkeligheten er det like mange religioner som det er individer.¹¹⁰

Menneskene har ikke virkeliggjort en religion som er fullkommen. På samme måte har vi ikke realisert Gud. Den religionen som er knyttet til våre forestillinger, er ufullkommen og derfor alltid underlagt en endringsprosess og reinterpretasjon. Slik som et tre har én stamme, men mange grener og blader, så er det en sann og fullkommen religion, men den blir mange når den passerer gjennom det menneskelige mediet. Den ene religionen er hinsides ord.¹¹¹

Ikkevold

Ahimsa er ikke bare en negativ tilstand av ikkevold, men det er en positiv kjærlighetstilstand, å være god selv mot den som handler ondt. Men det betyr ikke å hjelpe den som gjør ondt, til å fortsette eller å tolerere det ved passiv godtakelse. Tvert imot, kjærlighet – ikkevoldens aktive tilstand – krever av deg at du motsetter deg ham, selv om det krenker ham eller skader ham fysisk. Det er ikke ikkevold hvis vi bare elsker dem som elsker oss. Det er ikkevold bare når vi elsker dem som hater oss. Ikkevold er egenskapen bare til de modige. Feighet og ikkevold går like lite sammen som ild og vann.¹¹²

Å holde fast på sannheten (*satyagraha*)

I anvendelsen av *satyagraha* oppdaget jeg på det tidligste stadiet at å følge sannheten ikke tillot at vold ble påført ens motstandere, men at motstanderen må avvennes fra feilene sine med tålmodighet og *sympati*. For det som for ett menneske synes å være sannheten, synes for en annen å være usant. Og tålmodighet betyr å lide. Derfor kom doktrinen om *satyagraha* til å bety forsvar av sannheten, ikke ved å påføre lidelse på motstanderen, men på en selv.¹¹³

Sivil ulydighet blir en hellig plikt når staten er blitt lovløs eller korrupt. Og en borger som lefler med en slik stat, deler dens lovløshet og dens korrupserte tilstand.¹¹⁴

Å faste til døden er det siste og mektigste våpenet i arsenalet til en *satyagrahi*. Det er en hellig ting. Men den må aksepteres med alle sine implikasjoner. Det er ikke fasten i seg selv, men hva den innebærer, som betyr noe.¹¹⁵

HINDUGURUER I EUROPA OG AMERIKA

Ungdomstrinnet

Den globale hinduismen har ikke noen ensartet lære, og det er stor forskjell på de ulike læresystemene, selv om det også er tendenser til standardisering og uniformering. Et sentralt fellestrekk ved læren til mange hinduguruer med internasjonal suksess er den vekten de legger på meditasjon og yoga.

Bhaktivedanta Swami Prabhupada (1896–1977) er grunnleggeren av The International Society for Krishna Consciousness (ISKCON), også kjent som Hare-Krishna-bevegelsen, og har også æren av å ha spredt bhakti-religiøstet til Europa og Amerika. Han tilhørte vishnuitt-bevegelsen i Bengal og ble i 1933 formelt innviet i gaudiya-vishnuismen, en bevegelse som går tilbake til den berømte helgenen Caitanya (1486–1533). Bhaktivedantas guru oppfordret ham

til å spre Krishna-tilbedelse til Vesten. I 1954 begynte han å planlegge sin misjonsvirksomhet. Han kom til New York i 1965 og åpnet der et lite hovedkvarter hvor han gav forelesninger og ledet religiøs sang og dans til ære for Krishna. I 1966 grunnla han ISKCON, som har utgitt mange av Bhaktivedantas oversettelser og kommentarer av vishnuitt-tekster.

Ardsjuna sa: «Krishna, det yogasystemet du har presentert, synes for meg umulig og uutholdelig. Sinnet er rastløst og urolig» (*Bhagavadgita* 6.33).

Dette er testen for det åttedelte yogasystemet,¹¹⁶ forklart her av Krishna. Det er allerede blitt forklart at vi må sitte på en bestemt måte og konsentrere oss om en form av Vishnu som finnes inne i hjertet. Ifølge det åttedelte yogasystemet må en først kontrollere sansene, følge reglene og renselsene, trene i sitteøvelser og pusteteknikk, konsentrere sinnet på en form av Vishnu som finnes i hjertet, og deretter gå inn i denne formen. Det er åtte prosesser i den åttedelte yoga, men Ardsjuna sier ganske åpent at dette systemet er svært vanskelig. Han sier faktisk at det virker umulig og uutholdelig for ham.

Det åttedelte yogasystemet er ikke umulig. Hvis det var det, ville ikke Krishna ha tatt bryet med å forklare det. Det er ikke umulig, men synes å være det. Det som er umulig for én person, er mulig for en annen. Ardsjuna er representativ for den vanlige personen på den måten at han ikke er en asket, en munk eller lærd. Han står på slagmarken og kjemper for sitt land, og på den måten er han et vanlig menneske opptatt med verdslige gjøremål. Han er opptatt av å tjene for å underholde familien sin, og så videre. Ardsjuna har mange problemer, slik vanlige mennesker har, og den åttedelte yoga er generelt umulig for vanlige folk. Det er poenget. Det er mulig for den som har oppgitt alt og kan sitte på et avsondret og hellig sted på en åsside eller i en hule. Men hvem kan gjøre det i vår tid? Selv om Ardsjuna var en stor kriger og medlem av den kongelige familien og en svært framstående person, sier han at yogasystemet er umulig å følge. Og hva er vi sammenlignet med Ardsjuna? Hvis vi forsøker dette systemet, er vi garantert å mislykkes.

Det er ikke mulig for et vanlig menneske å forlate hjemmet og dra til et avsidesliggende sted i fjellene eller i jungelen for å praktisere yoga i taperkasttidsalderen. Vår tid er karakterisert av en bitter kamp for et liv som varer kort. Etter hvert som vi beveger oss lenger inn i taperkasttidsalderen, blir livslengden kortere og kortere. Forfedrene våre levde i hundre år eller lenger, mens folk nå dør i seksti- eller syttiårsalderen. Gradvis vil livslengden bli enda kortere. Hukommelse, omtanke og andre gode kvaliteter vil også reduseres.

I taperkasttidsalderen forsøker ikke folk på selvrealisering på ordentlig selv ved hjelp av enkle midler. Hvilken sjanse har da det vanskelige yogasystemet som bestemmer levemåte, sittemåte, valg av sted og sinnets tilknytning til materielle ting. Som en praktisk mann mente Ardsjuna det var umulig å følge yogasystemet, selv om han var svært evnerik. Han ville ikke bli en liksom-yogi som var flink i gymnastikk. Han var ikke falsk, men en soldat og en familiehmann. Derfor innrømmet han ganske ærlig at for ham var denne formen for yoga bortkastet tid. Ardsjuna hørte til kongefamilien og hadde mange gode kvaliteter. Han var en stor kriger, han levde lenge, og framfor alt var han den nærmeste vennen til Krishna, guddommens ypperste personlighet. For fem tusen år siden, da Ardsjuna levde, levde folk svært lange liv. På den tiden ble

folk ett tusen år gamle. I taperkasttidsalderen er livslengden begrenset til ett hundre år. I toerkasttidsalderen var livslengden ett tusen år. I treerkasttidsalderen var livslengden ti tusen år, og i vinnerkasttidsalderen var livslengden ett hundre tusen år. Etter som forfallet utvikler seg, blir livslengden kortere. Selv om Ardsjuna levde i en tid da en kunne leve og praktisere meditasjon i ett tusen år, syntes likevel Ardsjuna at yogasystemet var umulig.

For fem tusen år siden hadde Ardsjuna mye bedre muligheter enn vi har nå, likevel nektet han å akseptere dette yogasystemet. Vi finner ikke noen eksempler på at han praktiserte yoga noensinne. Derfor må yogasystemet ses på som umulig i taperkasttidsalderen. Selvfølgelig kan det være mulig for noen få spesielle personer, men for vanlige folk er det umulig. Hvis det var slik for fem tusen år siden, hva med vår tid? De som imiterer yogasystemet i forskjellige såkalte skoler og samfunn, kaster bort tiden sin selv om de er fornøyde. De er helt uvitende om målet.

Siden det åttedelte yogasystemet er umulig, er det hengivelsesyoga (*bhakti*) som anbefales for alle. Selv uten trening eller utdanning kan en automatisk delta i hengivelsesyoga. Selv et lite barn kan klappe takten når det synges religiøse sanger (*bhajan, kirtan*). Derfor proklamerte Caitanya Mahaprabhu hengivelsesyoga som den eneste mulige veien for vår tid: «I denne tiden preget av konflikt og hykleri er eneste middel til frelse å synge Guds navn. Det finnes ingen annen vei. Det finnes ingen annen vei. Det finnes ingen annen vei.» Å synge Guds navn er enkelt, og en vil raskt kjenne resultater. Hvis vi praktiserer andre yogasystemer, forblir vi i mørket, vi kan ikke vite om vi har framgang eller ikke. I hengivelsesyoga vet en at «nå føler jeg framgang». Det er bare gjennom dette yogasystemet en kan oppnå selvrealisering og frelse i dette livet. En trenger ikke å vente til et annet liv.¹¹⁷

HISTORISK OVERSIKT

Datering av tekster, personer og hendelser i hinduismen er ofte vanskelig, om ikke umulig. Kronologien gitt her følger europeiske og amerikanske forskningstradisjoner og trenger ikke nødvendigvis være den som aksepteres av alle hinduer. De årstallene som her er gitt, er ofte svært usikre og før 1500 oftest omtrentlige.

?-3000 fvt.	Prehistorisk religion i India
3000-1500 fvt.	Indus-sivilisasjonen
1500-1200 fvt.	Arierne kommer til Indusdalen og Punjab
1200-600 fvt.	Samhita-delen av vedaene samlet; arierne kommer til Yamuna- og Ganges-området; Brahmana-tekster, Aranyaka-tekster, <i>Brihadaranyaka Upanishad</i> og <i>Chandogya Upanishad</i>
Fra 800 fvt.(?)	Shramana-bevegelsen
Fra 500 fvt.	Andre Upanishader komponert
500 fvt. - 500 evt.	Komposisjon av dharmalitteratur (Shrautasutraer, Grihyasutraer og Dharmasutraer), vedaens hjelpevitenskaper, <i>Mahabharata</i> , <i>Ramayana</i> , basistekstene for de filosofiske systemene, og de tidlige <i>Purana</i> -tekstene
327-325 fvt.	Aleksander den store invaderer vestlige deler av India og trekker seg tilbake
200 fvt.	Bhakti begynner
200 fvt - 100 evt.	<i>Manusmriti</i>
100 fvt.	Skulpturer og gudestatuer i templer
100-200	<i>Bhagavadgita</i> komponert; <i>Brahmasutra</i> komponert
200-400	Hindumigrasjon til Sørøst-Asia.
300-600	<i>Vishnupurana</i> og de eldste <i>Purana</i> -tekstene komponert
320-500	Gupta-perioden
350-450	<i>Samkhyakarika</i> av Ishvarakrishna
400	Kalidasa, Indias største dikter fra den klassiske perioden
Fra 400	Spredning av vishnuismen, spesielt dyrkelsen av Krishna
Fra 400	Emosjonell bhakti i Sør-India
500	Patanjali <i>Yogasutra</i>
500-700	Nayanar-dikterne
600-800	Alvar-dikterne
Fra 600	Sterk utvikling av vedanta
700-750	Shankara, advaita-vedantas fremste tenker
800	<i>Bhagavata Purana</i> komponert, Nammalvar og Manikavacakar i Tamil Nadu
Fra 800	Tantriske tekster komponert
800	Kashmir-shivaismen
1000	Al-Biruni besøker India og lager en beskrivelse av det
1025-1137	Ramanuja, vishishta-advaitas fremste tenker
1100	Basava og lingayat-shivaismen; Abhinavagupta, den fremste tenkeren innenfor Kashmir-shivaismen; Nimbarka, grunnleggeren av bhedabheda-advaita-vedanta, en form for teistisk vedanta hvor dyrkelsen av Krishna og Radha leder til frelse. Muslimsk overherredømme i Nord-India begynner. Buddhismen dør ut i India

- 1197-1276 Madhva, vishnuitt-teolog og grunnlegger av dvaita-vedanta
- 1200 Gorakhnath, nathyogi som utviklet hathayoga
- 1300 Poethelgener i Maharashtra
- 1440-1518 Kabir
- 1475-1531 Vallabha, grunnlegger av Vallabha sampradaya eller Pushti Marg
- 1485-1533 Caitanya, helgen fra Bengal og forgrunnsfigur i gaudiya-vishnuismen
- 1498-1550 Mira Bai, kvinnelig dikterhelgen fra Rajasthan
- 1500 Goswamiene, vishnuitt-teologer som systematiserte teologien til gaudiya-vishnuismen
- 1526 Mughal-dynastiet etablert
- 1532-1623 Tulsidas, forfatteren av *Ramacaritamanasa*.
- 1500-1800 Dyrkelse av Durga kuliminerer i Bengal
- 1526-1757 Muslimske styre i India under mogulene, og de fleste hindutemplene i Nord- og Sentral-India blir ødelagt
- 1600 British East India Company begynner handel i India
- 1700 Bengal Asiatic Society grunnlagt av sir William Jones (1784)
- 1757 Britisk erobring av India
- 1828 Brahmo Samaj grunnlagt av Ram Mohan Roy
- 1834-1917 Hinduisk diaspora: hinduer fraktes til britiske kolonier som Mauritius, Britisk Guyana, Trinidad og Natal i Sør-Afrika
- 1836-86 Ramakrishna Paramahansa, helgen fra Bengal
- 1857 Første «uavhengighetskrig» (1857) mot britisk kolonistyre
- 1875 Arya Samaj grunnlagt
- 1872-1950 Shri Aurobindo
- 1879-1950 Ramana Maharshi, tamilske helgen
- 1895 Vedanta Society grunnlagt av Vivekananda (1863-1902)
- 1913 Rabindranath Tagore vinner nobelprisen i litteratur
- 1920 Mahatma Gandhi begynner den sivile ulydighetsbevegelsen i India
- 1926- Satya Sai Baba, religiøs leder som også blir sett på som en helgen
- 1947 Deling av India og opprettelsen av India og Pakistan som selvstendige stater; hinduisk diaspora i England
- 1948 Mahatma Gandhi blir myrdet
- 1965- Hinduistisk diaspora i Europa, Canada, Australia, Norge og USA; hindugururer har suksess i Europa og Amerika

NOTER

- ¹ Se avsnittene om hinduismens teksthistorie og Veda i denne tekstsamlingen.
- ² Se avsnittet om Brahman.
- ³ Se avsnittene om Karma og Moksha.
- ⁴ Se avsnittet om Varnashramadharna.
- ⁵ Denne bønnen til Ganesha er oversatt fra *Growing up in Hinduism* av Jacqueline Hirst og Geeta Pandey.
- ⁶ Se avsnittet om Varnashramadharna.
- ⁷ Gjendiktet fra *Tales of the Mother Goddess*, Amar Chitra Katha, Bumper issue 5.
- ⁸ Gudinnen er Guds skapende prinsipp. I hinduismen representerer ofte den mannlige gud det passive og den kvinnelige gud det skapende, aktive. Men *maya* er også det som binder selvet til gjenfødelse, og har derfor også en negativ side.
- ⁹ Shiva bærer alltid på en trefork, som er våpenet hans.
- ¹⁰ Flokken av småguder spiller på Ganeshas navn.
- ¹¹ Kvinnelige gudinner representerer skaperkraft, men denne kraften kan lett bli destruktiv.
- ¹² Forskjellige typer småguder.
- ¹³ Ifølge hinduismen går universet gjennom sykluser av manifestasjon og oppløsning. Denne prosessen er uten en første begynnelse og uten en endelig slutt. En verdensundergang er derfor alltid bare en midlertidig hvile for skaperverket.
- ¹⁴ Gudinnen blir ofte oppfattet som den materielle årsaken til universet.
- ¹⁵ Her hylles gudinnen som skaper, opprettholder og ødelegger av universet, tre av Guds funksjoner som ofte blir tillagt Brahma (skaper), Vishnu (oppretholder) og Shiva (ødelegger). Hun hylles som den høyeste gud.
- ¹⁶ Merk hvordan den mytiske og rituelle dimensjonen i religionen knyttes sammen.
- ¹⁷ Her beskrives hvordan pudsja til Ganesha skal foregå. For mer om pudsja-ritualet i hinduismen, se «Rituelt liv i hinduismen.»
- ¹⁸ Ganesha kalles også gud for hindringer.
- ¹⁹ Barnet på morens fang er et viktig religiøst symbol. Det uttrykker fred og lykke.
- ²⁰ Shivas andre sønn er Skanda, eller Karttikeya.
- ²¹ Her tidfestes den lykkebringende tiden for å dyrke Ganesha.
- ²² Ganesha tilbes for å løse problemer i denne verden og er ikke et mål for frelse.
- ²³ Bare søt mat ofres til Ganesha, som sies å være spesielt glad i søtsaker. Den tykke magen hans er et tegn på det.
- ²⁴ Denne og de neste setningene nevner de belønningene som de som utfører botsøvelsen, kan håpe på.
- ²⁵ Oversatt og gjendiktet fra *Shiva Purana, Rudrasamhita, Kumarakhanda*, kapitlene 13–18.
- ²⁶ Oversatt og gjendiktet fra *Mahabharata*.
- ²⁷ Gjendiktning på norsk av historien om Vishnus fiskenedstigning finnes i Inger Margrethe Gaarder, *Pandoras krukke og andre fortellinger om mennesker og makter*, s. 33; *Myter og legender fra hele verden*, ved Sandy Shepard, oversatt av Espen Hagerup (Oslo: Bonnier Carlsen forlag, 1995),

- s. 34-37. En fri gjendiktning på norsk finnes også i Dan Lindholm, *Fra soloppgangens land* (Oslo: Antropos, 1995). Her er imidlertid fisken gjort til guden Brahmas sendebud. Gjenfortellingene i denne boka skjemmes noe av Lindholms tolkninger.
- ²⁸ Brahmas hode har fire ansikter, ett i hver av de fire retningene.
- ²⁹ Oversatt og gjendiktet fra *Kurma Purana* 1.9.6-29.
- ³⁰ Kasteløse blir av en del hinduer sett på som urene.
- ³¹ Historien er gjendiktet fra *Tales of Vishnu*, Amar Chitra Katha, bind 512.
- ³² Gjenfortellinger på norsk av rammehistorien i *Ramayana* tilrettelagt for barn finnes i flere barnebøker. Se Inger Margrethe Gaarder, *Pandoras krukke og andre fortellinger om mennesker og makter* (Oslo: Cappelen, 1991), s. 92-99; Beate Børresen, *Høytider og høytidsfeiring* (Oslo: Tano Aschehoug, 1997), s. 32-39; *Den indiske eventyrboken*, fortalt av Rani Singh, til norsk ved Mona Lange (Altera forlag, 1986), s. 19-26. I Dan Lindholms, *Fra soloppgangens land* (Oslo: Antropos, 1995), s. 36-45, finnes gjenfortalt deler av fortellingen med fokus på forholdet mellom brødrene Rama og Bharata. Gjenfortellingen hans stopper før hovedfortellingen, dvs. før kidnappingen av Sita og krigen mot Ravana for å redde henne begynner. Deler av *Ramayana* er oversatt til norsk av Arne Garborg (*Rama-kvædet* [Oslo: Aschehoug, 1924]). Gjendiktninger av *Ramayana* for barn finnes i flere utgaver på engelsk. Her kan nevnes *The Story of Ramayana*, retold by Bani Roy Choudhry (Delhi: Hemkunt Press, 1970); R.K. Narayan: *The Ramayana*. (London: Chatto and Windus, 1973).
- ³³ Shurpanakha er Ravanaes søster.
- ³⁴ Rama er den perfekte bueskytter, og i billedlige framstillinger av han har han nesten alltid buen med seg.
- ³⁵ Oversatt og gjendiktet fra *Garuda Purana*, 143.1.51.
- ³⁶ Fra *Bhagavadgita* (Universitetsforlaget, Oslo 1990). Utvalgte vers fra kapittel 11.
- ³⁷ For frie gjenfortellinger på norsk om Krishnas fødsel tilrettelagt for barn, se Anne-Marie Berg og Inger Margrethe Gaarder, *Hindu i hverdag og fest* (Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1982), ss. 5-7; Inger Margrethe Gaarder, *Pandoras krukke og andre fortellinger om mennesker og makter* (Oslo: Cappelen, 1991), s. 103-105.
- ³⁸ For en fri gjenfortelling av denne episoden tilrettelagt for barn, se *Den indiske eventyrboken*, fortalt av Rani Singh, til norsk ved Mona Lange (Altera forlag, 1986), s. 37-42.
- ³⁹ Oversatt og gjendiktet fra *Bhagavata Purana* 10.8.32.
- ⁴⁰ Fortellingsstoff om Krishna står oppført i læreplanen på mellomtrinnet, men historiene om Krishnas barndom kan egne seg godt for småskoletrinnet.
- ⁴¹ Oversatt og gjendiktet fra *Bhagavata Purana* 10.9.
- ⁴² Fortellingsstoff om Krishna står oppført i læreplanen på mellomtrinnet, men historiene om Krishnas erotiske lek med gjeterkvinnene passer kanskje best for ungdomstrinnet.
- ⁴³ Govinda betyr «kufinner» og er et av Krishnas mange navn.
- ⁴⁴ Hennes gode og dårlige karma som hun var forutbestemt til å oppleve, ble uttømt i opplevelsen.
- ⁴⁵ I hinduismen er frelse en tilstand som kan oppleves mens en fortsatt er i live.
- ⁴⁶ En ond slange drept av Krishna.
- ⁴⁷ Dhenuka er en demon som Krishna og hans bror Balarama drepte.

- ⁴⁸ Oversatt og gjendiktet fra *Vishnu Purana*, 5.13.14–62.
- ⁴⁹ Denne fortellingen er nedskrevet i *Devi-Mahatmya* ('Hyllest til gudinnen'), som er en populær og sentral tekst i hinduismen og av stor rituell betydning.
- ⁵⁰ Gjendiktet fra *Tales of the Mother Goddess*, Amar Chitra Katha, Bumper issue 5. For to svært korte og frie gjendiktninger av denne episoden i Durgas liv på norsk, tilrettelagt for barn, se Wera Sæthers barnebok *Gudinnen med det skinnende sverdet*, s. 24–27; og *Myter og legender fra hele verden*, ved Sandy Shepard, oversatt av Espen Hagerup (Oslo: Bonnier Carlsen, 1995), 95.
- ⁵¹ Fortellingen finnes nedskrevet i en rekke av skriftene i hinduismen: *Ramayana (Balakanda)*, 38–44; *Mahabharata (Vanaparvan)*, kapittel 108–109; *Bhishmaparvan*, 6.28–30; *Brahma Purana*, bind 4, kapittel 8; *Brahmanda Purana*, 2.3.56 og i andre tekster. En gjenfortelling på norsk tilrettelagt for barn finnes i Dan Lindholm, *Fra soloppgangens land* (Oslo: Antropos, 1995), s. 15–16. Her er imidlertid flere sentrale elementer ved historien feiltolket eller utelatt.
- ⁵² For en beskrivelse av religiøst liv ved Ganges på norsk, tilrettelagt for barn, se Anne-Marie Berg og Inger Margrethe Gaarder, *Hindu i hverdag og fest* (Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1982), s. 49–56.
- ⁵³ By i Nord-India, som ifølge de hellige fortellingene var guden Ramas fødested og hovedstad for Ikshvaku eller soldynastiet. Rama tilhørte på samme vis som kong Sagara soldynastiet og hersket som konge over Ayodhya etter å ha vunnet kampen mot demonen Ravana.
- ⁵⁴ Dette er området i India som Ganges renner igjennom.
- ⁵⁵ En type onde vesener som lever i utkanten av menneskenes bosteder. Ifølge en fortelling sprang de ut fra Brahmas ansikt da han i begynnelsen av den første tidsalderen, mens han resiterte vedaene, ble sint fordi han var sulten. De er personifiseringer av gudens sinne. Ravana, som Rama er kommet til jorda for å drepe, er rakshasaenes konge.
- ⁵⁶ Et navn på Vishnu.
- ⁵⁷ Kapila blir i noen tekster regnet som en nedstigning (*avatara*) av Vishnu. Kapila er også navnet på stifteren av et av hinduismens viktigste tankesystemer, samkhya. I hinduismen generelt er det en tendens til å legge vekt på identitet og forening. Å se på den Kapila som er en nedstigning av Vishnu, og den Kapila som er stifteren av samkhya, som samme person, noe som ofte blir gjort i hinduismen, er et uttrykk for denne tendensen.
- ⁵⁸ I hinduismen skal asken senkes i rennende vann etter at liket er brent.
- ⁵⁹ Sagara betyr hav og også «komme fra Sagara». Havet fikk dette navnet fordi det ligger i det området der de seksti tusen sønnene til Sagara gravde i jorda på jakt etter offerhesten.
- ⁶⁰ Slik ble altså havet til.
- ⁶¹ De tre løpene er Yamuna, Ganges og den underjordiske Sarasvati. De møtes i Prayag i Uttar Pradesh.
- ⁶² Bhagirathi er et av navnene på Ganges.
- ⁶³ Oversatt og gjendiktet fra *Ramayana of Valmiki with the Commentaries Tilaka of Rama, Ramayana-shiromani of Shivasahaya and Bhushana of Govindaraja*. Redigert av Shastri Shrinivasa Katti Mudholakara, 7 bind. Først utgitt i 1921, gjentrykk, Delhi: Parimal Publications, 1991. *Bind 1, Balakanda*, utvalgte vers fra kapitlene (sarga) 38–44.
- ⁶⁴ Oversatt og gjendiktet fra *Mahabharata* 12.330.32–34.
- ⁶⁵ Oversatt og gjendiktet fra *Mahabharata* 12.17.88–89.

- ⁶⁶ Oversatt og gjendiktet fra *Mahabharata* 12.224.55.
- ⁶⁷ Oversatt og gjendiktet fra *Bhagavata Purana* 3.12.34,37.
- ⁶⁸ Oversatt og gjendiktet fra *Brihadaranyaka Upanishad* 3.7.
- ⁶⁹ Fra *Aitareya Upanishad* 3.5.3.
- ⁷⁰ Fra *Brihadaranyaka Upanishad* 1.4.10.
- ⁷¹ Fra *Chandogya Upanishad* 6.8.7.
- ⁷² Fra *Mandukya Upanishad* 4.2.
- ⁷⁵ Oversatt og gjendiktet fra *Yogasutra*.
- ⁷⁴ *Bhagavadgita*, 2.22.
- ⁷⁵ Oversatt og gjendiktet fra *Brihadaranyaka Upanishad* 3.2.13.
- ⁷⁶ Oversatt og gjendiktet fra *Manusmriti*, 12.81.
- ⁷⁷ Oversatt og gjendiktet fra *Manusmriti*, 12.5-9.
- ⁷⁸ *Bhagavadgita*, 16.1-3.
- ⁷⁹ Historien er gjengitt i Sudhir Kakar: *The Inner World* og er oversatt derfra.
- ⁸⁰ Oversatt og gjendiktet fra *Hitopadesha*.
- ⁸¹ Oversatt og gjendiktet fra *Manusmriti*, kapitlene 2-6.
- ⁸² Ibid.
- ⁸⁵ Ibid.
- ⁸⁴ Ibid.
- ⁸⁵ Ibid.
- ⁸⁶ Ibid.
- ⁸⁷ Ibid.
- ⁸⁸ Oversatt og gjendiktet fra *Brahmasutrabhashya* av Shankara, 1.1.4.
- ⁸⁹ *Bhagavadgita*, 18.55.
- ⁹⁰ *Bhagavadgita*, 9.26, 29, 30-32.
- ⁹¹ Oversatt og gjendiktet fra Mark Juergensmaier og John Stratton Hawley: *Songs of the Saints of India*.
- ⁹² Oversatt og tilrettelagt av Knut A. Jacobsen.
- ⁹⁵ For en beskrivelse av pudsja tilrettelagt for barn, se Anne-Marie Berg og Inger Margrethe Gaarder, *Hindu i hverdag og fest* (Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1982), s. 24-26; 42-44.
- ⁹⁴ Oversatt og gjendiktet fra V.P. (Hemant) Kanitkar og W. Owen Cole, *Hinduism* (London: Hodder Headline, 1995).
- ⁹⁵ For en beskrivelse av dipavali tilrettelagt for barn, se Anne-Marie Berg og Inger Margrethe Gaarder, *Hindu i hverdag og fest* (Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1982), s. 27-29; og Beate Børresen, *Høytider og høytidsfeiring* (Oslo: Tano Aschehoug, 1997), s. 26-45. Børresen gjengir også fortellinger om Lakshmi, Rama og Sita, og Krishna. For en tekst for barn på engelsk med fine bilder, se Dilip Kadodwala, *Divali* (London: Evans Brothers, 1998).
- ⁹⁶ For en beskrivelse av pongalfestivalen tilrettelagt for barn, se Anne-Marie Berg og Inger Margrethe Gaarder, *Hindu i hverdag og fest* (Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1982), s. 35-36.

- ⁹⁷ For en beskrivelse av holifestivalen tilrettelagt for barn, se Anne-Marie Berg og Inger Margrethe Gaarder, *Hindu i hverdag og fest* (Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1982), s. 8–11. For en tekst på engelsk med fine illustrasjoner, se Dilip Kadodwala, *Holi* (London: Evans Brothers, 1997).
- ⁹⁸ For en beskrivelse av upanayanaseremonien tilrettelagt for barn, se Anne-Marie Berg og Inger Margrethe Gaarder, *Hindu i hverdag og fest* (Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1982), s. 21–25.
- ⁹⁹ De innviede klassene kalles *dvija*, som betyr «to ganger født». Den andre fødselen er innvielsesritualet som kvalifiserer til å studere Veda.
- ¹⁰⁰ Oversatt og gjendiktet fra *Manusmriti*, 2.24–36.
- ¹⁰¹ Oversatt og gjendiktet fra *Manusmriti*, 2.65.
- ¹⁰² Oversatt og gjendiktet fra *Manusmriti*, 2.108.
- ¹⁰⁵ Oversatt og gjendiktet fra *Hinduism Today*, desember 1996, s. 30.
- ¹⁰⁴ For å skille Gandhis idé om ikkevold som et politisk maktmiddel fra de tradisjonelle forestillingene om ikke-beskadigelse vil vi i tekster forfattet av Gandhi oversette termen *ahimsa* med «ikkevold» .
- ¹⁰⁵ Utdragene er oversatt fra to sitatsamlinger: *Sources in Indian Tradition*, red. Stephen Hay (New Delhi: Penguin Books 1991) og *A Sourcebook of Modern Hinduism*, red. Glynn Richards (Richmond: Curzon Press 1996).
- ¹⁰⁶ *Sources*, s. 275.
- ¹⁰⁷ *A Sourcebook*, s. 154.
- ¹⁰⁸ *A Sourcebook*, s. 160.
- ¹⁰⁹ *A Sourcebook*, s. 160.
- ¹¹⁰ *A Sourcebook*, s. 156.
- ¹¹¹ *A Sourcebook*, s. 156.
- ¹¹² *A Sourcebook*, s. 157–158.
- ¹¹³ *A Sourcebook*, s. 158–159.
- ¹¹⁴ *A Sourcebook*, s. 158–159.
- ¹¹⁵ *A Sourcebook*, s. 158–159.
- ¹¹⁶ Når det gjelder en redegjørelse for den åttedelte yoga, se under avsnittet «Yoga».
- ¹¹⁶ Bhaktivedanta Swami Pra bhū pada. *The Path of Perfection: Yoga for the Modern Age* (Los Angeles: Bhaktivedanata Book Trust, 1979).